

**ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ТА
ПРАВА КРИМСЬКИХ ТАТАР
НА САМОВИЗНАЧЕННЯ В
ОКУПОВАНОМУ КРИМУ**

Огляд тому II Енциклопедії репресій
в Криму від моменту анексії Росією

ЗМІСТ

Огляд II тому Енциклопедії репресій в Криму від моменту анексії Росією .	3
Порушення міжнародного гуманітарного права	21
Примусове громадянство Російської Федерації	23
Призов до збройних сил РФ	32
Переміщення населення: з і на територію Криму	40
Заборона на в'їзд і депортація цивільного населення	40
Примус до виїзду з території Криму	49
Переміщення населення з території РФ на територію Криму	55
Право на самовизначення	78
Аналітика	78
Порушення прав представників національних інститутів кримських татар	108
Кримінальне переслідування	110
Адміністративне переслідування	118
Обшуки, допити і незаконні затримання	123
Майнові права Меджлісу та інших національних інститутів кримських татар, а також їхніх представників	138
Інші порушення прав представників національних інститутів кримських татар	141
Переслідування кримськотатарських ЗМІ	161
Обмеження у використанні кримськотатарської мови	170

II том Енциклопедії репресій в Криму від моменту анексії Росією створений для систематичного представлення тенденцій та форм порушення прав людини окупаційною владою в Криму. Цей звіт охоплює теми свободи слова та інформації, свободи зібрань та асоціацій, релігійних свобод, розповсюджених порушень міжнародного гуманітарного права та права на самовизначення кримськотатарського народу. Структурно звіт складається з аналітичних оглядів порушень цих прав і коротких описів самих випадків порушень. Джерелами для аналітичної частини звіту є база міжнародних правових документів, українське та російське законодавство, а також законодавство так званої Республіки Крим. Опис випадків порушення прав людини базується на відкритих джерелах, а також інформації, зібраної авторським колективом цього звіту. Хронологічно звіт охоплює період від моменту анексії півострова Росією – до 31 грудня 2018 року. Винятком є розділи, присвячені порушенням міжнародного гуманітарного права, а також права кримських татар на самовизначення – крайня хронологічна межа цих розділів наразі 30 вересня 2018 року. Це дослідження не було б можливим без підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. Автори висловлюють особливу вдячність кримським активістам за надану інформацію та визначну силу духу, українській та міжнародній спільноті за сподвижництво у боротьбі за деокупацію Криму, і кожному читачеві цього звіту за приділену увагу до прав людини.

ОГЛЯД II ТОМУ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ РЕПРЕСІЙ В КРИМУ ВІД МОМЕНТУ АНЕКСІЇ РОСІЄЮ

Посягання на **свободу слова та інформації** в Криму розпочалося паралельно з початком військової атаки Російської Федерації. Для вчинення акту агресії та виконання операції з анексії Криму російські військові та підконтрольні їм озброєні формування чинили тиск протягом лютого-березня 2014 року на всі незалежні медіа. Робота непідконтрольних ЗМІ блокувалась, журналістів не допускали на місця подій, їх затримували, їм погрожували, їхнє обладнання вилучалося. Це стосувалося і місцевих, і іноземних журналістів. Ці утиски проводилися, аби не допустити об'єктивного висвітлення подій під час воєнної операції.

Першим організованим етапом зачищення інформаційного поля в Криму стало витіснення українських ЗМІ протягом 2014–2015 років

Першим організованим етапом зачищення інформаційного поля в Криму стало витіснення українських ЗМІ протягом 2014–2015 років. Так, спершу відбулося захоплення Радіотелевізійного передавального центру АРК, підрозділу Концерну радіомовлення, радіозв'язку та телебачення України. У такий спосіб було отримано контроль над мовленням на території півострова. Це уможливило відключення від мовлення українських каналів на початку березня 2014 року. Водночас із відключенням українських телеканалів відбулося їх заміщення російськими. Також на початку квітня 2014 року більшість радіостанцій були відключені від мовлення. В червні 2014 року відбулося відключення українських каналів з кабельних мереж.

В листопаді 2014 року Держдума РФ ухвалила закон, відповідно до якого всі ЗМІ на території півострова мали пройти перереєстрацію до квітня 2015 року або припинити свою діяльність. Таку перереєстрацію змогли пройти 232 ЗМІ, з-поміж яких 25 – новостворені. До окупації на території півострова офіційно діяли близько 3 тисяч ЗМІ. [1] Деякі ЗМІ намагалися перереєструватися понад 3 рази і щоразу отримували відмову з формальних причин.

Водночас офіси тих медіа, які продовжували працювати у 2014–2015 роках неодноразово обшукувались та захоплювалися представниками де-факто влади. Також обшуки проводилися у співробітників медіа, журналістів, що змусило їх виїхати з Криму.

З осені 2015 року Роскомнадзор (Федеральна служба з нагляду у сфері зв'язку, інформаційних технологій і масових комунікацій) починає блокування доступу до сайтів новинних ресурсів та інформаційних агенцій. З-поміж зазначених причин цього рішення вказувалося те, що той чи інший матеріал просуває заборонений у РФ контент або закликає до суспільних безладів і прояву екстремізму, є пропагандою проти РФ і президента В. Путіна, має заклики до екстремістської діяльності, агітує українців і кримських татар до війни з РФ.

Другим і, можна сказати, паралельним етапом придушення свободи слова та інформації на території Криму стало переслідування професійних журналістів

Другим і, можна сказати, паралельним етапом придушення свободи слова та інформації на території Криму стало переслідування професійних журналістів. З-поміж методів впливу застосовувалися незаконні затримання, профілактичні бесіди, обшуки в приватних оселях журналістів та їхніх родичів, подекуди – адміністративне та кримінальне переслідування. Зокрема, низку кримінальних справ було відкрито проти журналістів за їхні матеріали, які нібито порушували ст. 280 (публічні заклики до екстремістської діяльності) та ст. 281 (диверсія) КК РФ. Ключовим моментом остаточного придушення професійної журналістики в окупованому Криму можна вважати знищення мережі журналістів «Радіо Свобода» на півострові. У квітні 2016 року окупаційна влада провела обшуки у журналістів та співробітників «Крим.Реалії», проекту «Радіо Свобода», які були пов'язані зі справою відкритою проти журналіста Миколи Семени, звинуваченого в публічному заклику до дій, спрямованих проти територіальної цілісності РФ (ст. 280.1 (2)) КК РФ за свою статтю, опубліковану на «Крим.Реалії». Організоване стеження, встановлення шпигунських програм на електронні пристрої журналіста і, врешті-решт, засудження до 2-х років позбавлення волі умовно та заборони займатись професійною діяльністю, на думку авторів звіту, поклали край незалежній журналістській діяльності в Криму.

Наступним етапом, після придушення діяльності професійної журналістики на території Криму, стала боротьба окупаційної влади

з громадськими журналістами. В умовах позбавлення професійних журналістів можливості висвітлювати події на півострові, громадські активісти та інші небайдужі взяли на себе функції журналістів і почали висвітлювати в соціальних мережах політичні новини, обшуки, суди над політичними в'язнями тощо. Таким чином громадські журналісти стали фактично єдиним джерелом розповсюдження інформації і для місцевого населення, і для іншої частини української та міжнародної спільноти. З огляду на це окупаційна влада почала активну боротьбу з такою діяльністю. З-поміж інструментів тиску застосовувалися затримання та обшуки. В межах боротьби зі свободою слова та інформації окупаційна влада також активно використовує російське антиекстремістське законодавство, зокрема ст. 205(2) КК РФ (публічні заклики до терористичної діяльності, вчинені за використання мережі Інтернет) та ст. 282(1) КК РФ (розпалювання ненависті або ворожнечі, а також приниження людської гідності), під які, через їхні надто широкі формулювання, легко підвести будь-яке вираження свободи слова та інформації.

Наступним етапом, після придушення діяльності професійної журналістики на території Криму, стала боротьба окупаційної влади з громадськими журналістами

Варто зазначити, що антиекстремістське законодавство (і кримінальне, і адміністративне) активно використовується для боротьби зі свободою слова та інформації в інтернеті. Тенденцію притягнення до відповідальності пересічних громадян за пости, репости чи коментарі в соціальних мережах можна назвати загальноросійською. Менше з тим, в Криму цей інструмент використовується зокрема для придушення проукраїнської чи антиросійської позиції (ст. 282 КК РФ) чи переслідування за релігійними мотивами (ст. 282 КК РФ і ст. 20.3 КпАП РФ). До того ж приводом для відкриття справ стають записи зроблені 3–4 роки тому, а подекуди й до анексії півострова – до встановлення окупаційною владою російського законодавства.

Замахи на свободу слова не обмежуються журналістською діяльністю та активністю в соціальних мережах, а зачіпають також і приватне життя та спілкування. Наприклад, ст. 282 КК РФ використовується для переслідування осіб за коментарі зроблені у приватних бесідах; ст. 319 КК РФ (образа представника влади) – для викорінення будь-якої критики влади, адже будь-який вияв невдоволення діями окупаційної влади і, зокрема, її правоохоронними органами, може трактуватися як така образа. Неодноразово родичі політичних в'язнів

чи переслідуваних осіб звинувачувалися у порушенні цієї статті. За покарання визначалися штрафи та виправні роботи. З огляду на економічну ситуацію на півострові, штрафи є дуже ефективним механізмом впливу.

Наразі ми можемо говорити про тотальний контроль над усім інформаційним полем півострова

Наразі ми можемо говорити про тотальний контроль над усім інформаційним полем півострова. Останні події демонструють, що такі утиски свободи слова та інформації призводять до катастрофічних наслідків. Приміром, всі кримські ЗМІ приховували суспільно важливу інформацію про екологічну катастрофу в Армянську доти, доки де-факто влада не визнала факту проблеми. Так, придушення будь-якої незалежної думки призводить до руйнівних наслідків, які безпосередньо впливають на життя пересічних мешканців півострова.

Погіршення ситуації з **правом на свободу зібрань та асоціацій** в Криму відбулося автоматично з введенням в дію російського законодавства. Причина полягає в докорінній відмінності регулювання двома державами проведення мирних зібрань: в Україні законодавством встановлено, що організатори акції мають завчасно сповістити державні органи про майбутню подію; в Російській Федерації – організатори мають отримати дозвіл на проведення акції, без якого будь-яке масове зібрання стає незаконним.

Для того щоб остаточно встановити контроль у цій сфері вже з літа 2014 року на федеральному та регіональному рівнях ухвалюються ініціативи, спрямовані на посилення тиску на організаторів публічних зібрань та їх учасників. Зокрема було ухвалено низку законів та постанов, якими передбачається суворіше покарання за порушення правил проведення масового заходу і непокору представнику силових структур, зменшення терміну подачі сповіщень про проведення публічного заходу, обмеження в проведенні мирних зібрань в часі та локаціях (наприклад, з 717 дозволених раніше локацій для зборів залишилося 360).

У такий спосіб окупаційна влада може повністю контролювати хто і з якими гаслами виходить на вулиці Криму. На півострові діє негласна заборона на проведення проукраїнських чи кримськотатарських зібрань. Винятком є зібрання кримськотатарських організацій, створених окупаційною владою чи лояльних до неї. Як і в регіонах Росії,

в окупованому Криму майже не дають дозвіл на проведення мітингів опозиції чи лояльних верств населення, які незадоволенні окремими політичними ініціативами.

Водночас здійснюється тиск на організаторів та учасників зібрань. Відомі численні факти затримання, викрадення, арештів, «профілактичних» бесід з організаторами та учасниками акцій з боку де-факто правоохоронних органів, так званої «прокуратури», ФСБ, насильницькі дії представників провладних організацій на кшталт «кримської самооборони». Доволі часто з цією метою застосовуються штрафні санкції (до 40 годин примусових робіт, грошові штрафи близько 5–20 тис. рублів та ін.), погроза або реальне звільнення з роботи, складання протоколів про адміністративне порушення, проведення допитів і зі складанням відповідних процесуальних документів, і без їхнього оформлення, взяття зразків ДНК, перевірка мобільних телефонів, примус до підписання визнання щодо своєї провини за участь у недозволеному заході тощо.

Також усталеною практикою щодо відомих активістів стало застосування заборони на в'їзд в Крим або примусові заходи щодо виїзду з півострова, попередження щодо неприпустимості проведення несанкціонованих масових заходів, «застереження щодо неприпустимості порушення законодавства про протидію екстремістській діяльності та законодавства про збори, мітинги, демонстрації, ходи і пікетування».

В таких умовах єдиним варіантом реалізувати свої права стало проведення одиночних пікетів, адже, дотримуючись обмежень щодо відстані між учасниками одиночних пікетів, така форма протесту не вимагає попереднього дозволу на проведення з боку влади

В таких умовах єдиним варіантом реалізувати свої права стало проведення одиночних пікетів, адже, дотримуючись обмежень щодо відстані між учасниками одиночних пікетів, така форма протесту не вимагає попереднього дозволу на проведення з боку влади. Менше з тим, російська влада не залишила таку форму спротиву без уваги. Учасників одиночних пікетів на території Криму затримують, звинувачують у проведенні одного масового несанкціонованого мітингу і, як наслідок, в порушенні статті 7(1; 1.1) Федерального Закону РФ «Про збори, мітинги, демонстрації, ходи і пікетування» та

статті 2(1) Закону так званої Республіки Крим «Про забезпечення умов реалізації права громадян Російської Федерації на проведення зборів, мітингів, демонстрацій і пікетувань в Республіці Крим». Де-факто суди накладають на затриманих адміністративне покарання у вигляді грошового штрафу. Варто зазначити, що ЄСПЛ вважає такі дії втручанням в реалізацію законних прав.

Ще однією специфічною формою вираження свого права на зібрання стали так звані «спонтанні зібрання» – зібрання людей без попередніх домовленостей, зініційовані подією, яка потребує негайної реакції. В кримських реаліях явище набуло поширення через регулярні обшуки вдома у кримських татар, які проводяться де-факто владою. Кримські татари здебільшого проживають скупчено, а тому, коли обшуки проводяться в одній родині, інші мешканці сіл та поселень приходять на місце обшуку, аби надати моральну підтримку. Учасників таких зібрань переслідують в адміністративному порядку за нібито участь у несанкціонованих зібраннях, хоча Венеціанська Комісія чітко постановила, що зібрання такого типу не потребують попереднього повідомлення і, якщо проходять мирно, не можуть бути розігнані. [2]

Щодо права на свободу асоціацій, то більшість правозахисних груп виїхали з Криму після початку окупації. Це було або вольове рішення, або рішення ухвалене під тиском, зокрема з боку нової де-факто влади або пов'язаних з нею парамілітарних структур, на кшталт «Кримської самооборони». Так, голови та члени громадських організацій отримували погрози, їх викрадали. Відомі випадки депортації з території Криму. Низку громадських організацій було ліквідовано або оштрафовано. Суттєвим фактором впливу стало позбавлення громадських організацій майна, яке їм належить, розірвання договорів на оренду приміщень, відмова у визнанні права власності на окрему нерухомість.

Щодо права на свободу асоціацій, то більшість правозахисних груп виїхали з Криму після початку окупації

Як і у випадку зі ЗМІ, усі громадські організації, які хотіли продовжити свою діяльність на півострові, мали пройти перереєстрацію. Так, протягом 2014 року лише 396 громадським організаціям вдалося здійснити таку перереєстрацію. На вересень 2017 року таких організацій було 1852. До окупації на півострові офіційно діяло понад 10000 таких утворень. Відомі випадки, коли організації так і не змогли пройти перереєстрацію.

Перепоною на шляху для діяльності організацій стали й ухвалені Росією закони про «небажані організації» та так званих «іноземних агентів». Через них деякі організації вирішили не проходити перереєстрацію, інші – відмовитися від іноземного фінансування. Варто зазначити, що фінансування з України також вважається іноземним, з огляду на функціонування російського законодавства в окупованому Криму.

Більшість правозахисних ініціатив, які представляють інтереси політичних в'язнів та переслідуваних осіб, і розпочали свою діяльність вже після анексії півострова, відмовляються від реєстрації і набуття будь-якого офіційного статусу. Це пов'язано з бажанням уникнути дії репресивного російського законодавства та тиску з боку окупаційної влади. З-поміж таких правозахисних об'єднань можна назвати платформу «Кримська солідарність», «Крымская контактная группа», «Крымская идея» тощо. Так, наприклад, 30 липня 2018 року «Крымская идея» заявила про намір активізувати свою діяльність, а вже 1 серпня до одного з засновників руху прийшли співробітники де-факто поліції опитати щодо ініціативи.

З огляду на наведені факти, автори енциклопедії констатують, що російська влада від початку окупації Криму веде цілеспрямовану боротьбу проти громадського сектору та особливо правозахисної діяльності. Метою такої боротьби може бути бажання придушити будь-яку активність на території півострову, імітуючи відсутність іншої, окрім лояльної до окупаційної влади, позиції.

Свобода думки, совісті та релігії – ще один комплекс громадянських прав і свобод, який зазнає утисків в окупованому Криму. Через законодавство, а також механізми залякування та пропаганди окупаційна влада в Криму обмежує свободу віросповідання, утискає служителів і створює умови для зменшення кількості релігійних громад.

Через законодавство, а також механізми залякування та пропаганди окупаційна влада в Криму обмежує свободу віросповідання, утискає служителів і створює умови для зменшення кількості релігійних громад

Законодавча база, якою послуговується де-факто влада в окупованому Криму, є надбанням російського законодавства, відпрацьованого на прикладах багатьох російських регіонів з різними релігійними традиціями. Попри факт забезпечення на рівні російського

законодавства релігійних свобод, а також заявлену відокремленість релігійних організацій від держави і її структур, регулювання релігійних прав все ж дуже політизоване і в умовах окупованого Криму політика щодо релігійних організацій є дискримінаційною і злочинною.

В умовах окупації де-факто влада на законодавчому рівні намагається витіснити будь-які релігійні інститути, які є непідконтрольними, або неафілійовані до окупаційних владних структур. Так, станом на січень 2014 року в Криму діяло 2220 релігійних організацій, з яких 1546 були зареєстровані. Станом на 30 червня 2018 року в Криму та Севастополі було зареєстровано 853 релігійні організації. [3] Зменшення кількості релігійних громад обумовлюється і законодавчим тиском, і незаконним тиском безпосередньо на служителів та представників громад. При цьому, за російським законодавством діяльність незареєстрованих релігійних громад є забороненою.

Законодавчий тиск відбувається у двох площинах. Перша площина – це афіліація релігійних структур до де-факто влади

Законодавчий тиск відбувається у двох площинах. Перша площина – це афіліація релігійних структур до де-факто влади. Так відбулося з Духовним управлінням мусульман Криму (ДУМК) – релігійною інституцією, під чийм впливом перебуває абсолютна більшість кримських мечетей та 350 громад. Раніше ця структура співпрацювала з Меджлісом кримськотатарського народу, муфтії мусульман Криму, якого призначав Курултай кримськотатарського народу, Еміралі Аблаєв, був членом Меджлісу. Від початку окупації де-факто влада чинила тиск на Меджліс і пов'язані з ним структури, враховуючи той факт, що світська і релігійна організації кримських татар тісно пов'язані між собою. Через різні форми тиску – особистий тиск на Аблаєва, створення так званого «Таврійського муфтіату», постійні обшуки в мечетях та медресе, – окупаційна влада намагалася встановити контроль над інститутом ДУМКу. Зрештою, керівництво ДУМКу і зокрема муфтії вирішили піти на співпрацю з де-факто владою і перереєструвалися за російським законодавством. Внаслідок цього мусульманські громади, афілійовані з ДУМКом стали підконтрольними де-факто владі окупованого Криму. Що прикметно, одразу припинилися незаконні обшуки в кримських мечетях та місцях збору громад. Членство Аблаєва у Меджлісі кримськотатарського народу було призупинене. Після афіліації з владою, ДУМК постановив потребу реєстрації кожного імама (особа, яка проводить молитву в

мечеті). Це рішення вочевидь продиктоване потребою де-факто влади прицільно контролювати кожну громаду, втім воно суперечить основам ісламу, де будь-хто, хто знає Коран, може прочитати молитву.

Менша за обсягами в Криму юдейська громада також була переведена під контроль де-факто влади. У жовтні 2017 року головним рабином Сімферополя (цей статус прирівнюється до головного рабина в Криму, бо саме в Сімферополі – найбільша юдейська громада) став Єхезкель Лазар – син Берла Лазара, головного рабина Росії, наближеного до президента РФ В. Путіна. Попередній головний рабин Сімферополя, Михайло Капустін, через проукраїнську позицію та тиск влади, був змушений виїхати з Криму. Відтак, призначення Єхезкеля Лазара – це спроба встановлення законної монополії на духовне життя юдеїв Криму.

Інша площина законодавчого тиску – це витіснення так званих екстремістських організацій. Так, в російському законодавстві прописано 60 заборонених за екстремізм організацій, з яких – 25 релігійних. З-поміж цих організацій три – Хізб ут-Тахрір, Таблігі Джамаат і Свідки Єгови, – представлені громадами в Криму. При цьому, за українським законодавством ці релігійні організації не є дискримінованими. Відтак, з початку окупації Криму вони зазнають утисків через арешти, незаконні затримання та обшуки. Протягом осені 2018 року дуже посилилися утиски членів організації «Свідки Єгови». Важливою особливістю застосування російського антиекстремістського законодавства в окупованому Криму є факти притягнення активістів або ж звичайних осіб за нібито членство в зазначених організаціях. За нібито членство у Хізб ут-Тахрір в Криму позбавлені волі 30 осіб. У такий спосіб російське законодавство перетворюється на механізм, через який окупаційна влада чинить тиск на вільнодумство і громадський активізм.

Інша площина законодавчого тиску – це витіснення так званих екстремістських організацій

Ще один формат утисків релігійних свобод – це утиски в позазаконні способи. Через обшуки, незаконні затримання, побиття, адміністративний тиск та відбирання локацій для служб де-факто влада чинить значний тиск на громади Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП), греко-католицькі, римо-католицькі, протестантські громади. Через цей тиск багато служителів виїжджали з Криму, що далося взнаки у функціонуванні цих громад

– багато з них розпалися, прихожани через страх перестали відвідувати зібрання.

Важливо розуміти одну тенденцію в діях окупаційної влади, спільну для всіх релігійних громад в Криму: через потребу контролю над будь-яким зібранням (див. детальніше «Свобода зібрань та асоціацій») де-факто влада в Криму намагається або поставити під свій контроль релігійні громади, або витіснити ті, які не можна контролювати.

Ще один формат утисків релігійних свобод – це утиски в позазаконні способи: через обшуки, незаконні затримання, побиття, адміністративний тиск та відбирання локацій для служб

Так, більшість мусульман в Криму – кримські татари. Іслам у сповіданні кримських татар є дуже прив'язаним до національних традицій, що робить його сповідання доволі централізованим. Афілювавши центральний орган релігійної влади (ДУМК), а також оголосивши через нього потребу ліцензуватися імамам, де-факто влада намагається отримати контроль над кожним зібранням (всупереч релігійним канонам, як було зазначено вище). Утиски громад УПЦ КП передбачає неможливість контролювати їх, через афілюваність цих громад з Київським патріархатом. Так само неможливість контролю призводить до утисків греко-католицьких та римо-католицьких громад – їхня афілюваність до Ватикану; протестантських громад – їхня афілюваність до асоціацій євангельських та баптистських церков, часто закордонних або українських, а також проведення у лютеранських громадах служби німецькою.

Відтак, не боятися утисків у Криму в умовах окупації можуть виключно члени громад, підпорядкованих ДУМК, прихожани Російської православної церкви Московського патріархату, або члени юдейських громад, які підтримують нового головного рабина Сімферополя. Будь-яка релігійна громада, на яку не може бути розповсюджений контроль де-факто влади, зазнає утисків; служителі та місіонери переслідуються за кримінальним та адміністративним законодавством, зазнають незаконних обшуків та нападів, що часто змушує їх виїжджати з Криму. А це у свою чергу послаблює релігійні громади, і з часом немало з них припиняє своє існування.

До розділу про **порушення міжнародного гуманітарного права** увійшли три типи порушень, які мають розповсюджений характер, тобто своєю

дією зачіпають широкі верстви населення: примусове громадянство Російської Федерації, призов до збройних сил РФ, переміщення населення з і на територію Криму.

Згідно зі ст. 5 «Договору між Російською Федерацією і Республікою Крим про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим і утворення в складі Російської Федерації нових суб'єктів», всі особи, які постійно проживали на території півострова автоматично визнавалися громадянами РФ. Таке примусове присвоєння громадянства може бути прирівняне до примусової присяги на вірність державі-окупанту, а тому є порушенням норм міжнародного гуманітарного права. [4]

Автоматичний перехід в громадянство негативно вплинув на всі верстви населення в Криму: тих, хто не хотів змінювати громадянство; тих, хто автоматично не набував громадянство РФ і, як наслідок, де-факто ставав іноземцем у себе вдома; тих, хто змінив громадянство і, як наслідок, отримав низку зобов'язань за російським законодавством.

Щодо першої групи, то процес відмови від отримання нового громадянства був надзвичайно ускладнений, правила подачі таких заяв декілька разів змінювались, а кількість пунктів приймання цих заяв, як і час їхньої роботи, були обмеженими. Водночас окупаційна влада та підпорядковані їй угруповання чинили тиск на тих, хто виявив бажання відмовитись від російського громадянства, зокрема приходили до цих осіб додому та залякували їх.

В особливо важкому становищі опинилися особи, які перебувають в закритих установах – вони просто не мали можливості відмовитися від громадянства

В особливо важкому становищі опинилися особи, які перебувають в закритих установах – вони просто не мали можливості відмовитися від громадянства. Те саме стосувалося і дітей-сиріт, яких автоматично перевели в російське громадянство.

Примусова зміна громадянства була зафіксована і в низці політичних справ: так, Російська Федерація відмовляється допускати консула та інших посадових осіб України до українських в'язнів з Криму, мотивуючи це тим, що вони отримали російські паспорти.

Українці, які не мали «кримської прописки» на момент анексії, але проживали в Криму, не підпадали під критерії отримання російського

громадянства, а тому автоматично стали де-факто іноземцями з можливістю перебування на півострові не більше 90 днів на півроку.

Таким чином ті українці, які відмовилися від російських паспортів або не мали можливості їх отримати, виявилися іноземцями на місці свого постійного проживання, обмеженими в низці прав. Так, безкоштовна медицина на території Криму доступна лише для громадян РФ; для прийняття на роботу особи без російського громадянства потрібно отримати «трудові патенти»; отримання банківських послуг для таких осіб значно ускладнилось. Відомі випадки звільнення за відсутність російського громадянства.

Водночас ті особи, які автоматично стали громадянами РФ, виявилися пов'язаними низкою зобов'язань, які часто суперечать їхніми бажаннями та намірами. Одним з таких зобов'язань є служба в армії РФ, що є порушенням міжнародного гуманітарного права, адже окупаційна держава не може примушувати населення окупованих територій до служби в лавах своєї армії. [5]

В Криму йде масштабна агітаційна кампанія про проходження військової служби в російській армії: така агітація проводиться як де-факто державними діячами, так і представниками ЗМІ.

В Криму йде масштабна агітаційна кампанія про проходження військової служби в російській армії

Перший призов кримчан до російської армії відбувся восени 2015 року. Усього з 2015 року до першої половини 2018 року службу в лавах російської армії пройшли близько 12 тисяч жителів Криму. З 2017 року кримських призовників почали відправляти на службу в підрозділи за межами Криму. Відомі випадки участі кримчан в російських воєнних операціях в Сирії. Варто зазначити, що повістки для проходження служби в армії окупаційної держави приходять і тим громадянам, які виїхали з Криму через анексію.

Тих хто відмовляється проходити службу, переслідують в судовому порядку. Авторам звіту відомо про щонайменше 35 випадків переслідування у кримінальному порядку осіб, які відмовилися служити в лавах окупаційної армії. Таких призовників карають штрафами від 7 до 80 тис. рублів, відомо про один випадок покарання у вигляді позбавлення волі строком на 8 місяців.

Ще одним важливим порушенням міжнародного гуманітарного права, яке відбувається на території окупованого Криму, є зміна складу населення півострова. [6]

З моменту окупації РФ активно проводить політику переміщення населення, спрямовану на витіснення нелояльного населення з території півострова через депортації, заборони на в'їзд і створення умов неможливих для проживання на території півострова. У разі порушення міграційного законодавства одним з покарань, які застосовуються, стали депортації або видворення. Так, особа, яка до анексії постійно проживала в Криму, мала там майно і родину, може бути просто депортована з території Криму після 2014 року.

Переміщення з Криму в багатьох випадках зумовлене порушенням прав людини. Окупаційна влада здійснює тиск на цивільне населення через політично мотивовані переслідування, допити, обшуки, викрадення і неофіційні погрози. Така політика призвела до того, що політичні лідери, громадські активісти та незалежні журналісти були змушені масово виїхати з території Криму. Водночас поширеною є практика заборони на в'їзд на територію РФ, а відповідно і до окупованого Криму для цих груп осіб.

До того ж кримські діти-сироти були вивезені з півострова на територію Росії. Окупаційна влада також активно етапує українських в'язнів в місця несвободи на території Росії.

Станом на вересень 2018 року, згідно з офіційними даними російських статистичних служб, з Криму виїхало 35068 осіб. За неофіційними даними ця цифра варіюється між 50 і 100 тис. осіб.

Станом на вересень 2018 року, згідно з офіційними даними російських статистичних служб, з Криму виїхало 35068 осіб. За неофіційними даними ця цифра варіюється між 50 і 100 тис. осіб.

Також РФ активно заохочує переселення свого населення на територію Криму. Так, за офіційними даними РФ протягом 2014–2017 року на півострові зареєструвалися 102898 росіянин. Автори звіту вважають цю цифру заниженою, з огляду на розуміння владою РФ, що вона скоює воєнний злочин. За іншими даними лише за перші три роки від початку окупації на територію Криму переїхало понад 200000 осіб.

Така тенденція до переїзду в Крим пов'язана з впровадженням економічних пільг, наданням недорогого житла та інших вигідних умов для проживання російським громадянам. Так, закон про вільну економічну зону на території Криму і Севастополя вводить особливий пільговий режим терміном на 25 років. Водночас збільшується кількість військовослужбовців і чиновників, які прибувають з території Росії; російські бізнес-структури активно входять на кримський ринок через низку інвестиційних проектів.

Так, від початку окупації Криму Російською Федерацією, остання цілеспрямовано порушує норми міжнародного гуманітарного права. Ці порушення зачіпають всіх жителів Криму без винятку і мають на меті, на думку авторів звіту, замінити українське населення півострову для унеможливлення деокупації. Такі дії держави-агресора кваліфікуються як воєнні злочини.

Від початку анексії Російська Федерація систематично порушує право на самовизначення кримських татар як корінного народу. Це право передбачене системою міжнародного права і містить в собі право народу на встановлення і реалізацію свого політичного статусу через вільний вибір форм самоврядування, а також свободу в забезпеченні свого економічного, соціального і культурного розвитку. Через утиски національних інститутів кримських татар, чия діяльність орієнтована на політичне представництво, самоврядування, забезпечення релігійного життя, а також культурного і соціального розвитку, Росія прямо порушує право на самовизначення кримських татар.

Від початку анексії Російська Федерація систематично порушує право на самовизначення кримських татар як корінного народу

До проведення «референдуму» російська влада намагалася домовитися з лідерами кримських татар – Меджлісом кримськотатарського народу. Тоді ж їм було обіцяно низку привілеїв: офіційний статус кримськотатарської мови, квота 20% в так званій Верховній Раді «Республіки Крим» та органах місцевого самоврядування, визнання офіційним представницьким органом кримських татар.

Попри обіцянки, кримські татари брати участь у «референдумі» 16 березня 2014 року відмовились. У відповідь окупаційна влада розпочала цілеспрямовану політику з витіснення частини нелояльного кримськотатарського населення півострова і встановлення тотального

контролю над іншою, політику утисків кримськотатарської мови та переслідування членів представницьких органів кримських татар, їхніх сімей та афілійованих структур. Переслідування відбувалося у двох напрямках: з одного боку – знищення чинних національних представництв кримських татар, з іншого – заміщення їх новими підконтрольними органами.

Одним із напрямків репресивної політики окупаційної влади стало застосування положень кримінального кодексу РФ за сфальсифікованими справами. До таких випадків належать кримінальні справи, у яких фігурантами ставали і групи людей (справи «3 травня», «26 лютого» «справа диверсантів»), і окремі особи. Об'єктами таких переслідувань ставали члени Меджлісу та його регіональних представництв. Так, кримінальні справи були відкриті проти лідерів Меджлісу – Мустафи Джемілева, Рефата Чубарова, Ахтема Чийгоза та Ільмі Умерова. Також їм формально чи офіційно було заборонено в'їжджати на територію півострова.

Для боротьби з національними інститутами кримських татар Росія використовує антиекстремістське законодавство

Для боротьби з національними інститутами кримських татар Росія використовує антиекстремістське законодавство. Так, з осені 2015 року розпочинаються перевірки Меджлісу на причетність до екстремістської діяльності. Окрім офіційних російських органів, з проханням щодо такої перевірки звертається низка новостворених «кримськотатарських» організацій. Завершується цей процес 29 вересня 2016 року, коли Верховний Суд РФ остаточно забороняє діяльність Меджлісу, визначаючи її екстремістською організацією.

Міжнародні організації, включно з Європейським парламентом, засудили таке рішення. 19 квітня 2017 року Міжнародний суд ООН видав Наказ про тимчасові заходи за позовом України проти Російської Федерації, в якому вказав, що Російська Федерація повинна відмовитися від чинних або утримуватися від введення нових обмежень права кримських татар мати свої представницькі установи, включно з Меджлісом. Варто відзначити, що Росія відмовилася виконувати Наказ і заборону з Меджлісу не зняла.

Другий спосіб тиснути на органи самоуправління кримських татар – застосування Кодексу адміністративних правопорушень. Від заборони Меджлісу щодо членів цієї організації стало можливим

застосування ст. 20.28 КпАП РФ (участь у діяльності громадського або релігійного об'єднання, щодо якого ухвалене рішення про зупинення його діяльності). Відтак, під загрозою опинилися 33 члени Меджлісу та близько 2500 членів регіональних меджлісів.

Усього проти представників політичних органів кримських татар та їхніх родичів було зафіксовано надзвичайно велику кількість репресивних дій, включно з кримінальним та адміністративним переслідуваннями, незаконними обшуками, затриманнями, викраденнями, тортурами та негуманним поводженням, залякуванням, викликами до правоохоронних органів, звільненнями тощо.

Обмеження майнових прав – ще один вид утисків представників кримськотатарського народу, до яких вдається окупаційна влада. Від 2014 року на території всього півострова відбувалися напади парамілітарних угруповань (представників «кримської самооборони», невідомих осіб у військовій формі тощо) на приміщення національних інститутів кримських татар. Симптоматичними є форми цих нападів – пошкодження майна та обладнання, встановлення «кримського» прапора замість українського та побиття співробітників організацій. У вересні 2014 року де-факто Центральний районний суд Сімферополя заборонив Благодійній організації «Фонд «Крим» (президент – Мустафа Джемілев) користуватися своїм майном, включно із будівлею, де впродовж 15 років знаходився центральний офіс Меджлісу. Після заборони Меджлісу у квітні 2016 року в Криму почалося захоплення приміщень організації. Так сталося з Сімферопольським регіональним офісом.

Варто окремо зазначити, що утисків від окупаційної влади зазнає не лише Меджліс та його представники, а й пов'язані з ним національні структури – вже згаданий «Фонд «Крим», Ліга кримськотатарських жінок тощо.

Через неможливість пройти перереєстрацію, більшість кримськотатарських медіа були змушені зупинити свою діяльність в Криму

Ще одна сфера тиску російською владою на кримськотатарські інститути саморепрезентації – ЗМІ. Через неможливість пройти перереєстрацію, більшість кримськотатарських медіа були змушені зупинити свою діяльність в Криму. Так, у квітні 2015 року припинилося офіційне мовлення єдиного у світі кримськотатарського каналу – АТР (канал продовжує функціонувати в режимі підпілля). Те саме трапилося

і з кримськотатарськими газетами, журналами, інформаційними агенціями.

Окремо тиск чинився на співробітників та/або власників медіа. Зокрема, їх викликали на бесіди до де-факто прокуратури, ФСБ, вони отримували попередження про заборону вдаватися до екстремістської діяльності, фіксувалися випадки заборони в'їзду на територію Криму, обшуків, адміністративного переслідування, затримань.

Мова, як один з центральних способів самовизначення, також зазнає значних утисків

Мова, як один з центральних способів самовизначення, також зазнає значних утисків. У дитячих садках закриваються групи з кримськотатарською мовним режимом, що не дозволяє дітям належним чином підготуватися до навчання в кримськотатарських школах. У школах спостерігається значне скорочення викладання кримськотатарської мови: оскільки предмет «кримськотатарська мова і література» не внесений до навчальних планів, цей предмет можна вивчати лише в позанавчальний час – 7–8 уроком. До того ж викладання кримськотатарської мови не зараховується до педагогічного стажу вчителів. Також, попри те, що кримськотатарську мову визначено однією з «державних» у так званій Республіці Крим, її вивчення відбувається згідно із законодавством РФ про вивчення мови меншин, тобто забезпечується лише в 1–9 класах. В старшій школі всі предмети викладаються російською мовою. Відзначається значне скорочення викладання кримськотатарської мови в університетах: із навчальних планів було вилучено понад 300 годин. Наразі кримськотатарська мова викладається тільки на філологічних спеціальностях, а на інших – по одному або по половині курсу. Наслідком такої мовної політики окупаційної влади стало зменшення кількості людей, які визнають кримськотатарську мову рідною: за даними соціопитувань 2008 року кримськотатарську мову назвали рідною 9,4% кримчан, а у 2017 році – 8,7%.

Автори звіту констатують, що посягання на право кримських татар на самовизначення з боку окупаційної влади є системним і реалізовується не лише через переслідування окремих національних інституцій, їхніх учасників та членів їхніх сімей, але й через тиск на інформаційну свободу кримських татар та одну з найвизначніших національних ознак – мову. Метою таких дій є встановлення контролю над нелояльною групою населення, яка не підтримала окупацію у 2014 році, та асиміляція кримських татар.

ДЖЕРЕЛА:

1. Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Бюро з демократичних інститутів і прав людини і Верховний комісар у справах національних меншин. Звіт Місії з оцінки стану справ із дотриманням прав людини в Криму (6-18 липня 2015 року). – С. 39. URL: <https://www.osce.org/uk/odhr/180606?download=true>
2. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Compilation of Venice Commission Opinions Concerning Freedom of Assembly (revised July 2014). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI\(2014\)003-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI(2014)003-e)
3. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. Доповідь щодо ситуації з правами людини в тимчасово окупованих Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна) 13 вересня 2017 року – 30 червня 2018 року. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CrimeaThematicReport10Sept2018_UKR.pdf
4. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. Гаага, 18 жовтня 1907 року. Ст. 45. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222
5. Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни. Ст. 51. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
6. Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни. Ст. 49. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154

Усі лінки перевірено 17/11/2018.

ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В КРИМУ

Цей розділ містить опис найсерйозніших порушень міжнародного гуманітарного права у сфері права окупації, які мають широкий вплив на цивільне населення в Криму. Насамперед це стосується примусового громадянства, мобілізації до російської армії та переміщення населення. Варто відзначити, що представлені у цьому звіті факти порушень не є вичерпним списком порушень у трьох вищезазначених сферах, а радше відображають основні тенденції ситуації в окупованому Криму.

Водночас усі порушення, зазначені в інших розділах цього звіту, – умисні вбивства, насильницькі зникнення, тортури, несправедливе правосуддя, порушення свободи слова і зібрань, – також є порушеннями міжнародного гуманітарного права.

Згідно з міжнародним гуманітарним правом, окупація є тимчасовим явищем, і суверенітет над окупованою територією не переходить до держави-окупанта, а будь-які односторонні зміни статусу цієї території не мають правового значення. [1] Місцеве законодавство і органи влади мають лишатися незмінними, [2] лише в деяких випадках передбачено винятки. [3] Держава-окупант має забезпечувати захист цивільного населення. [4]

Всупереч нормам міжнародного гуманітарного права Росія заявляє про «приєднання» Криму і протягом останніх років активно «інтегрує» Крим до складу РФ

Всупереч цим нормам Росія заявляє про «приєднання» Криму і протягом останніх років активно «інтегрує» Крим до складу РФ. Згідно з Федеральним конституційним законом від 21.03.2014 №6–ФКЗ «Про прийняття до складу Російської Федерації Республіки Крим і утворення в складі РФ нових суб'єктів – Республіки Крим і міста федерального значення Севастополя» від 1 квітня 2014 на території Криму застосовуються законодавчі та інші нормативно-правові акти РФ, а також вводиться нова система органів державної влади. До 1 січня 2015 діяв «перехідний період» для «інтеграції» нових суб'єктів у фінансову, економічну, кредитну і правову системи РФ. Водночас цей процес передбачав призначення нових державних службовців і суддів,

націоналізацію державного, муніципального та приватного майна, введення системи перереєстрації господарчих суб'єктів (включно з некомерційними організаціями і ЗМІ), введення російської системи оплати податків і застосування російського законодавства в інших сферах громадського життя.

Всі особи, які проживали на території Криму на момент окупації, автоматично стали громадянами РФ, якщо не відмовлялися від російського громадянства у встановленому порядку. Відтак, ті, хто відмовився від російського громадянства, опинилися у статусі іноземців на місці свого постійного проживання, серйозно обмежених у низці прав. Особи, які стали громадянами РФ, виявилися зобов'язаними як громадяни, включно з обов'язком служби у збройних силах РФ. Варто зазначити, що багато кримчан не писали заяв про відмову від російського громадянства з етичних міркувань: подання будь-яких документів до органів влади держави-окупанта означає непряме визнання цих органів і власне факту окупації й подальшої анексії. Водночас, згідно з ч.3 ст.9 Закону України №120-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014, будь-які документи, видані де-факто органами влади на тимчасово окупованій території, є недійсними і не створюють правових наслідків. Заразом вихід з громадянства України передбачено лише в випадку подання особистої заяви до уповноважених органів державної влади України.

З 2014 року особи, які відмовилися від російського громадянства, зазнають депортацій та заборон на в'їзд на територію Криму, попри те, що їхнє місце постійного проживання знаходиться в Криму

Крім того, окупаційна влада намагається змінити склад населення півострова через витіснення нелояльних груп населення. З 2014 року особи, які відмовилися від російського громадянства, зазнають депортацій та заборон на в'їзд на територію Криму, попри те, що їхнє місце постійного проживання знаходиться в Криму. Через незаконні кримінальні та адміністративні переслідування, а також допити, затримання і тортури, громадські активісти, незалежні журналісти, політичні лідери були змушені залишити півострів.

Водночас спостерігається збільшення кількості складу збройних сил Росії на території Криму, а також призначення російських чиновників для роботи в Криму. Разом з тим окупаційна влада залучає мігрантів

з регіонів Росії через різноманітні заохочувальні програми і створення вигідних умов проживання в Криму.

В цьому розділі представлені здебільшого практики окупаційної влади в Криму, які порушують міжнародне гуманітарне право, а також певні кейси, які найкращі демонструють ці практики.

1. ПРИМУСОВЕ ГРОМАДЯНСТВО РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Згідно зі ст.5 «Договору між Російською Федерацією і Республікою Крим про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим і утворення в складі Російської Федерації нових суб'єктів», «З дня прийняття до Російської Федерації Республіки Крим і утворення в складі Російської Федерації нових суб'єктів, громадяни України та особи без громадянства, які на той момент постійно проживали на території Республіки Крим чи Севастополя, визнаються громадянами Російської Федерації, окрім тих, хто протягом одного місяця від зазначеного дня заявить про своє бажання зберегти наявне у них і (або) їхніх неповнолітніх діти інше громадянство, або ж лишитися особами без громадянства». Процедура відмови від громадянства РФ була настільки складною, що фактично унеможливила відмову від громадянства. До того ж відбувався неформальний тиск парамілітарних об'єднань, скерований на примус отримати громадянство, а також автоматичне отримання громадянства деякими групами населення. Як наслідок у вказаний період 3500 осіб заявили про відмову від українського громадянства. [6]

1.

Згідно зі ст.4 Федерального конституційного закону від 21.03.2014 №6–ФКЗ (ред. від 28.12.2017) «Про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим та утворення в складі Російської Федерації нових суб'єктів – Республіки Крим і міста Федерального значення Севастополя» для жителів Криму був встановлений строк 1 місяць (з 18 березня 2014 року), аби подати письмову заяву про відмову від громадянства РФ. Всі особи, які цього не зробили, були автоматично визнані російськими громадянами. [7] Водночас відповідні інструкції для де-факто міграційних органів, що регламентували порядок відмови від громадянства РФ, вступили в силу лише за 10 днів після офіційного початку встановленого строку, а реальний прийом заяв розпочався лише 1 квітня 2014 року.

Відмовитися від громадянства було можливо лише в 4 центрах (в Севастополі, Бахчисараї, Сімферополі і Білогірську), адреси яких оприлюднили лише 4 квітня 2014 року. [8] За п'ять днів до закінчення

строку було відкрито ще три пункти (в Алушті, Ялті та Керчі). Бажаючі подати заяву про відмову від громадянства були змушені займати чергу з ночі, чергувати на пунктах прийому заяв, відмічатися в черзі. Окрім цього, згідно зі свідченнями, вимоги до документів кількаразово змінювались. [9] Внаслідок таких умов багато бажаючих фізично не змогли виконати цю процедуру. За даними ГО «Європростір» з 300 опитаних кримчан лише 22% заявили про те, що вони мали можливість не приймати російське громадянство. [10]

Відмовитися від громадянства було можливо лише в 4 центрах, адреси яких оприлюднили лише 4 квітня 2014 року

2.

В Сімферополі і Судаку додому до громадян, які вирішили відмовитися від громадянства РФ, приходили представники так званої місцевої «самооборони», які вимагали від них покинути Крим, а також погрожували фізичною розправою. [11]

3.

Щодо людей, які стали в чергу для подачі документів на відмову від громадянства РФ, фіксувалися випадки залякування «самообороною» та деяких цивільних агресивно налаштованих осіб. [12]

4.

Судді та адміністративний персонал кримського Господарського суду в Сімферополі були змушені відмовитися від українського громадянства, оскільки їм присвоїли громадянство РФ у пріоритетному порядку. [13] Водночас, 19 тисяч державних службовців були змушені відмовитися від громадянства України. [14]

5.

В особливо уразливому стані опинилися особи, що перебували в закритих установах, як от засуджені або заарештовані особи. За даними ОБСЄ і Державної пенітенціарної служби України на початку окупації в Криму було 2033 ув'язнених, засуджених українськими судами за українським законодавством, які відбували покарання в якості позбавлення волі у в'язницях Криму, а також 1098 затриманих до суду в Сімферополі. Ці затримані не отримали можливості відмовитися від автоматичного російського громадянства. [15] В червні 2015 видання «Коммерсант», посилаючись на Федеральну службу виконання покарань, заявило про те, що з 3111 ув'язнених в Криму 1233 «виявили бажання» стати громадянами РФ. [16] В червні 2015 омбудсман РФ,

Елла Памфілова, заявила про те, що 18 ув'язнених зажадали зберегти громадянство України. [17] 3 липня 2014 року Валерія Лутковська отримала листа від 400 засуджених за неполітичними кримінальними справами, в якому вони заявили про жорстоке ставлення за відмову приймати громадянство РФ. [18]

6.

В середині липня 2017 з'явилася інформація про те, що українських ув'язнених – Івана Федірко, Віктора Луцишина, Валерія Макарова, Дмитра Серпика та Мирошина А. М., – в Республіці Адигея змушують прийняти російське громадянство через створення нестерпних умов утримання. [19] До цього ув'язнені після своєї відмови прийняти російське громадянство, були етаповані з Криму в Адигею. 16 серпня 2017 одного з них перевели до кінця строку на суворі умови утримання. Також в серпні 2017 Валерій Макаров і Іван Федірко оголосили голодування через ненадання медичної допомоги і невиконання РФ вимог резолюції ПАРЄ про передачу українських ув'язнених на територію України. Адміністрація колонії відреагувала на голодування переміщенням Макарова до штрафного ізолятора з надуманих причин. [20]

7.

Діти, які на момент анексії, перебували в дитячих будинках (4323 особи), були автоматично визнані громадянами РФ. В 2014 році їхня кількість збільшилася на 585 осіб, а в 2015 – на 844. Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини заявив, що українська сторона зафіксувала лише один випадок, коли трьох дівчат-підлітків перемістили з сімферопольської школи-інтернату на територію України, після того як вони відмовилися визнавати анексію півострова. До того ж, примусове громадянство щодо дітей-сиріт призвело до погіршення їхнього становища: за інформацією, наданою українською експерткою Людмилою Волинець, внаслідок анексії було перервано 7 процесів усиновлення кримських дітей іноземними громадянами через дію російського «Закону Діми Яковлєва». [21]

8.

Відомо про щонайменше один випадок позбавлення батьківських прав стосовно всиновленої дитини через відмову названої мати прийняти громадянство РФ. [22]

9.

За даними юристки громадянського об'єднання «Кримська солідарність» Лілі Гемеджі, кримчан, яких призвали до служби в окупаційну армію, змушують відмовлятися від українського громадянства у військоматах. [23]

10.

Подібний примус до відмови від українських паспортів відбувається і щодо осіб, запрошених для участі в колегії присяжних в де-факто судах окупованого Криму. [24]

Примусове громадянство також було зафіксовано у низці політично мотивованих кримінальних справ.

11.

В жовтні 2016 Російська Федерація відмовила в екстрадиції Олега Сенцова в Україну, мотивувавши це тим, що Сенцов має російське громадянство. [25] Водночас Сенцов не відмовлявся від українського громадянства і не писав заяви про набуття громадянства РФ. [26] В червні 2018 року через тривале голодування Сенцова (припинене 6 жовтня 2018 року) омбудсман України прибула в РФ, аби відвідати його, – їй було відмовлено через те, що де-факто Олег є громадянином Росії. [27]

12.

Разом із Сенцовим, з тієї ж причини, в екстрадиції було відмовлено Олександрові Кольченку. [28] Мати Олександра заявляла про те, що, примушуючи до прийняття російського громадянства, Олександра шантажували долею родичів, які залишилися в Криму. [29]

13-14.

Фігуранти справи Сенцова, Геннадій Афанасьєв [30] та Олексій Чирній [31] також були насильно визнані громадянами РФ.

15.

Олександр Костенко, засуджений російським судом до 3 років 11 місяців позбавлення волі за нібито завдання тілесних ушкоджень співробітнику «Беркута» в Києві під час подій Євромайдану, був насильно прийнятий до російського громадянства 28 січня 2015 року. 3 серпня 2018 Костенко був звільнений з огляду на завершення строку покарання – одразу після звільнення він повернувся на територію материкової України. [32]

16.

Син Мустафи Джемілева Хайсер написав відмову від російського громадянства, в яке він був автоматично прийнятий влітку 2014 року. Попри це в березні 2016 року адвокату Хайсера прийшли документи про прийняття його підзахисним громадянства РФ. Лише в серпні 2016 року РФ визнала його українське громадянство. [33]

17.

Слідство у справі громадянського журналіста Нарімана Мемедемінова, якого окупаційна влада звинувачує у пропаганді тероризму, відмовилося вносити до анкетних даних звинуваченого факт наявності українського громадянства. 22 травня 2018 року «Верховний суд Криму» відмовився прийняти апеляційну скаргу адвоката на дії слідства. [34] Відомо про щонайменше два випадки, коли російські прикордонники забирали паспорти України при перетині адміністративного кордону.

18.

10 квітня 2015 на виїзді з Криму співробітники прикордонної служби РФ розірвали український паспорт кримського татарина – з паспорту вирвали першу сторінку з фотографією та іменем. Прізвище постраждалого невідоме. [35]

19.

11 березня 2016 російські прикордонники забрали паспорт у громадянки України, пояснивши це тим, що, за наявності кримської прописки, вона проживає на материковій частині України. Прикордонники заявили, що вона має або зареєструватися на новому місці проживання, або отримати російське громадянство. Її також було оштрафовано. Прізвище постраждалої не повідомляється. [36]

Водночас лишається невідомою кількість осіб, які не подали заяву про відмову від російського громадянства чи про його набуття

Водночас лишається невідомою кількість осіб, які не подали заяву про відмову від російського громадянства чи про його набуття. За різними даними кількість таких осіб може бути від 100 до 300 тисяч осіб. Де-факто владою було заявлено про видачу 1,56 мільйонів російських паспортів [37] на 2,2 мільйонів жителів Криму. Згідно з переписом населення, який провела де-факто влада у 2014 році, 46700 осіб заявили про наявність лише українського громадянства. [38] В травні 2015 року де-факто владою було заявлено про 100 тисяч осіб, які не мали громадянства РФ. [39]

Громадяни України, які на момент анексії проживали в Криму без реєстрації, опинилися в статусі нелегальних мігрантів. Для легалізації свого перебування на території півострова вони зобов'язані в судовому порядку доводити факт проживання в Криму, а затим, базуючись на позитивному судовому рішенню, подавати до Федеральної міграційної

служби заяву про вступ до громадянства РФ чи отримання посвідки на проживання.

Кримчани, які відмовилися від російського громадянства і отримали статус іноземців, були зобов'язані пройти складний процес оформлення посвідки на проживання. Якщо отримати посвідку на проживання отримати не вдалося, кримчани мали право легально знаходитися на території Криму не більше 180 днів на рік.

20.

Безкоштовна медицина доступна лише для громадян РФ – для українських громадян медичні послуги є платними. Необхідною умовою для отримання безкоштовних медичних послуг в державних медичних установах Криму є поліс обов'язкового медичного страхування. Поліс видається кримчанам безкоштовно, але за умови наявності громадянства РФ. За відсутності російського громадянства медичні послуги або не недоступні (в державних медичних установах). Водночас їхня вартість є такою, що більшість кримчан не можуть ними скористатися навіть у випадку серйозної загрози життю і здоров'ю. [40]

21.

Згідно з інформацією директора Харківської правозахисної групи Євгена Захарова, в грудні 2015 року кримчанка з українським паспортом померла через ненадання медичної допомоги. Жінка була тяжко хвора. Мотивуючи це тим, що вона не є громадянкою РФ, співробітники швидкої допомоги відмовили їй у наданні екстренної допомоги. [41]

22.

В грудні 2017 року стало відомо, що громадянину України афганського походження Кабіру Мохаммаду, утримуваного в СІЗО Сімферополя, який страждав на хвороби, спричинені інсультом, було відмовлено у наданні необхідної медичної допомоги, бо він не є громадянином Росії і не мав полісу. [42] (Кабір Мохаммад в червні 2017 року був помилково затриманий, згідно з запитом на екстрадицію від Ірану; 12 вересня 2017 його звільнили під підписку про невіїзд. На момент публікації цього звіту Мохаммад проживає у свого земляка в Криму)

23.

Дискримінація за принципом громадянства здійснюється і у сфері реалізації права на працю. Особи, які після окупації півострова не прийняли російське громадянство, для офіційного працевлаштування зобов'язані отримати трудовий патент. Втім процедура оформлення патенту є дорогою і складною. Подати заяву на оформлення патенту необхідно протягом 30 днів з дня в'їзду на територію півострова. Для

подання заяви вимагається пакет документів, включно з сертифікатом про здачу платного іспиту з російської мови, історії та законодавства, а також поліс медичного страхування (також платний).

Процес отримання кожного з цих документів є тривалим, що призводить до того, що часто не вдається подати документи у встановлений строк, що тягне за собою адміністративний штраф. Водночас, саме оформлення патенту є платним, а його продовження має оплачуватися щомісячно. У випадку прострочення патент може бути анульовано. [43] Під описану законодавчу структуру підпадають ті, хто намагався оформитись на роботу після анексії, а також ті, хто на момент анексії мав роботу. Наслідком такої державної практики є те, що багато кримчан позбавлені можливості здійснювати трудову діяльність, а отже позбавлені засобів до існування.

Особи, які після окупації півострова не прийняли російське громадянство, для офіційного працевлаштування зобов'язані отримати трудовий патент

24.

В трудовій сфері також існує і побутова дискримінація: в деяких випадках працедавці не бажають брати на роботу осіб без російського громадянства. Таке небажання частково зумовлюється законодавчими вимогами до працедавців, які беруть на роботу іноземців. Зокрема працедавець має у встановленому порядку сповістити міграційні органи про підписання трудового договору з іноземцем. В деяких сферах прийом на роботу не-громадян РФ заборонено на законодавчому рівні (судові органи, поліція і силові структури, чиновники і тд.). Бюджетним працівникам, які відмовилися від російського громадянства, також не продовжували контракти. [44]

25.

8 серпня 2016 року в Ялті кандидата біологічних наук Гурія Корнільєва звільнили з роботи за відмову від громадянства РФ. Керівництво Нікітського ботанічного саду, де працював Корнільєв, кілька разів змушувало його забрати відмову від російського громадянства, і протягом певного часу його звільнили. [45] Разом з ним, з тієї ж причини, звільнили ще двох співробітників. При цьому директор аргументував звільнення тим, що він має звітувати своєму керівництву про те, чому в штаті працює іноземець. [46]

26.

В Керчі ТОВ «Керченская морская верфь «Фрегат» було оштрафовано на 250 тис. російських рублів за те, що на підприємстві працював громадянин України без трудового патенту. [47]

27.

Щодо директора ТОВ «Вояжкрим» (м. Сімферополь) було відкрито адміністративне провадження за те, що підприємство не сповістило міграційну службу про прийом на роботу громадянина України. [48]

28.

За інформацією, представленою в звіті УВКПЛ ООН, 2 лютого 2018 року 23 будівельники, громадяни України, які працювали на будівництві в Криму, були депортовані за «нелегальне працевлаштування». Окрім цього їх оштрафували на 5 тисяч гривень і заборонили в'їзд на територію Криму на 5 років. [49]

29.

Подібна ситуація відбувається у сфері освіти. Без російського громадянства українські діти не можуть відвідувати середні та вищі заклади освіти. Кримчанка під псевдонімом Ell Levitska розповіла журналістам українського новинного ресурсу «Фокус» про те, через неможливість дитиною отримувати шкільну освіту, вона з родиною переїхала на територію материкової України. [50]

Без російського громадянства українські діти не можуть відвідувати середні та вищі заклади освіти

30.

Громадяни України також є дискримінованими у сфері банківських послуг на території окупованого півострова. За відсутності російської посвідки на проживання, отримання банківських послуг і, відповідно, виконання будь-яких фінансових операцій є неможливим. До прикладу, співробітники Чорноморського банку розвитку і реконструкції відмовили жителю Ялти Юрію Формусу в прийомі сплати державного податку за звернення до суду. Український паспорт з кримською пропискою для оформлення сплати не підійшов. Співробітники банку послалися на те, що він не має громадянства РФ чи документу іноземного громадянина російського зразка. [51]

Відтак, українські громадяни позбавлені не лише доступу до банківських послуг, але й до інших видів державних і адміністративних

послуг та відповідних соціально-економічних прав (напр., право на правосуддя). [52] Також відсутність громадянства РФ унеможлиблює отримання будь-яких соціальних виплат, реєстрацію/перереєстрацію транспортних засобів, реалізацію права власності, зокрема отримання земельних наділів, а також вкрай ускладнена процедура перереєстрації власності. Окрім того, державні підприємства відмовляють у наданні комунальних послуг власникам без громадянства РФ, попри те, що це суперечить російському законодавству, чинному в окупованому Криму. [53]

Окрім дискримінації у різних сферах, українці, які письмово відмовилися від російського громадянства, зобов'язані щорічно сповіщати міграційну службу про своє місце перебування і вид діяльності. У випадку невиконання цих вимог передбачено штраф від 2 до 5 тисяч рублів. [54]

З 1 січня 2016 року на території Росії став чинним Федеральний закон від 4 червня 2014 №142-ФЗ «Про внесення змін до статей 6 і 30 Федерального закону «Про громадянство Російської Федерації» та окремі законодавчі акти Російської Федерації». Згідно з цим законом всі кримчани, які прийняли російське громадянство у встановлений строк, зобов'язані подати письмову заяву у разі наявності іншого громадянства. Попри те, що цей закон ухвалено на федеральному рівні, автори звіту припускають, що законодавчі зміни такого штибу можуть ухвалюватися з метою виявлення на території Криму осіб з другим українським громадянством. У випадку невиконання цієї вимоги застосовується санкція штрафу до 200 тис. рублів або примусових робіт до 400 годин. [55]

Водночас кримські паспорти громадянина РФ вважаються недійсними, як ті, що видані органами влади на окупованій території, у більшості держав світу

Водночас кримські паспорти громадянина РФ вважаються недійсними, як ті, що видані органами влади на окупованій території, у більшості держав світу і не приймаються іноземними прикордонними, консульськими, фінансовими та іншими службами.

В листопаді 2017 стало відомо про те, що на території Криму працює спеціальна комісія, функція якої полягає у перегляді рішень про видачу російського громадянства після окупації півострова. За даними ЗМІ у Севастополі було позбавлено російського громадянства щонайменше

528 осіб. Депутат російської Державної думи Павло Шперов заявив, що станом на серпень 2017 року рішення про визнання паспортів РФ недійсними було ухвалено стосовно щонайменше 3200 осіб.

З-поміж причин до визнання паспорту РФ недійсним була й відсутність особи за місцем реєстрації в Криму в день проведення так званого референдуму 18 травня 2014 року. Одним з резонансних випадків позбавлення громадянства є інцидент з Олександром Шкітовим. Де-факто заступник прокурора Олександр Шкітов був позбавлений громадянства з нібито причини набуття його у незаконний спосіб. Шкітов отримав громадянство у 2014 році з огляду на анексію. [56] До цього восени 2015 року заявлялось про масове вилучення російських паспортів у осіб з тимчасовою реєстрацією в Криму через те, що паспорти були видані помилково. [57]

З-поміж причин до визнання паспорту РФ недійсним була й відсутність особи за місцем реєстрації в Криму в день проведення так званого референдуму 18 травня 2014 року

Невтішними є зміни ухвалені до закону РФ «Про громадянство» у 2017 році, згідно з яким осіб, засуджених за звинуваченнями в тероризмі, можуть позбавити громадянства після відбування покарання. Це означає, що осіб, яких за політичними мотивами звинувачували в тероризмі, можуть в подальшому позбавити громадянства і депортувати з території півострова. Це свідчить про довільне позбавлення громадянства і використання цих норм задля зручності окупаційної влади. Якщо зручно, щоб особа мала громадянство РФ – йому/їй нав'язують його, якщо ні – навпаки, позбавляють його.

2. ПРИЗОВ ДО ЗБРОЙНИХ СИЛ РФ

Призов до російської армії почався в Криму навесні 2015 року, що є порушенням ст.51 Женевської конвенції IV 1949. [58] 4 березня 2015 року де-факто очільник Криму Сергій Аксьонов видав два укази, які регламентували проведення призову до армії РФ на території Криму: «Про створення призовних комісій і забезпечення проведення призову громадян на військову службу в Республіку Крим в квітні-червні 2015 року» і «Про призовну комісію з мобілізації громадян в Республіці Крим». [59]

30 березня 2015 року президент РФ Владімір Путін підписав федеральний закон РФ «Про особливості правового регулювання взаємин, пов'язаних з виконанням військового зобов'язання окремими громадянами Російської Федерації у зв'язку з прийняттям в Російську Федерацію Республіки Крим і утворенням у складі Російської Федерації нових суб'єктів – Республіки Крим і міста федерального значення Севастополя, і внесення змін до Федерального закону «Про військове зобов'язання і військову службу» – закон було ухвалено Державною думою РФ 20 березня і ухвалено Радою Федерації 25 березня 2015 року. [60] Військовий призов стосується всіх кримчан у віці від 18 до 27 років, які в результаті анексії стали громадянами РФ. Строк служби складає 1 рік.

Згідно з законодавством РФ з 5 місяця служби призовники можуть бути переміщені у будь-яку точку дислокації російських військ, включно за межами РФ і у зони бойових дій (з 2017 року). [61] Зокрема, за даними Кримської правозахисної групи, незаконно призваних громадян України відправляють брати участь у військовій операції в Сирії. На підтвердження цього є 9 наказів про нагородження жителів Криму за участь у військовій операції. [62]

31.

З весни 2014 до жовтня 2015 на військовий облік в окупованому Криму стали понад 250 тисяч осіб, було видано 120 тисяч військових квитків. За розпорядженням де-факто військового комісару Анатолія Малолетка, з листопада 2015 усі кримчани, які не стали на військовий облік, будуть притягнені до адміністративної відповідальності. [63]

Варто також відзначити, що у 2015–2016 роках проходження військової служби здійснювалося лише на території півострова, а з весни 2017 кримчани проходять службу і на території РФ

32.

Перша хвиля призову в російську армію почалася 1 квітня 2015 року. За 2015–2018 роки в Криму пройшло 8 призовних кампаній. За даними ООН, в російську армію з 2015 року до першого півріччя 2018 були призвані близько 12 тисяч кримчан. [64] Водночас кількість призовників збільшується з кожним роком: весна 2015 року – 485 осіб [65], осінь 2015 – більше 1000 осіб [66], весна 2016 – близько 1900 осіб [67], осінь 2016 – близько 1600 осіб [68], весна 2017 – 2400 осіб [69], осінь 2017 – 2400 осіб, весна 2018 – 2800 осіб. [70] За заявою де-факто військового

комісара Криму Олега Єрмілова, план призову на осінню кампанію 2018 складає також 2800 осіб. [71] Також, від осінньої призовної кампанії 2018 року розшириться географія військової служби – призовників відправлятимуть також і в північні регіони РФ. До того ж, наприклад, під час весняної призовної кампанії 2017 року в Південному військовому окрузі РФ Крим і Севастополь лідирували за кількістю призовників. [72] Місцева де-факто влада Красноперекопська і Красноперекопського району анексованого Криму відзвітувалася про те, що восени 2017 року план призову був перевиконаний і склав 110%. [73]

Варто також відзначити, що у 2015–2016 роках проходження військової служби здійснювалося лише на території півострова, а з весни 2017 кримчани проходять службу і на території РФ. Навесні і влітку 2017 року в Росію були відряджені перші 30 осіб на службу в десантних військах РФ. [74] В межах весняної призовної кампанії 2018 року 110 жителів Білогірського району Криму були призвані на службу до лав окупаційної армії – 30% з них проходять службу за межами півострова. [75] За даними Південного військового округу російського міністерства оборони, понад 600 кримчан були відряджені проходити військову службу в російські частини, розташовані за межами Криму. [76]

Де-факто МВС Криму затримує осіб, які ухиляються від призову і проходження військової служби.

33.

Восени 2015 року член Меджлісу Ескендер Барієв заявив, що Меджлісу відомі випадки, коли представники де-факто поліції в Білогірському та інших районах погрожували штрафами в обсязі 20 тисяч рублів і кримінальною відповідальністю тим, хто відмовлявся від служби в російській армії. [77]

34.

В грудні 2015 лояльний до де-факто влади ресурс «Крыминформ» опублікував інформацію про те, що співробітники Феодосійського військкомату спільно з де-факто правоохоронцями розшукують кримчан, які ухиляються від військової служби (понад 450 осіб). [78]

35.

В лютому 2016 року до українського видання «15 хвилин» потрапила копія повістки про воєнний призов в Білогірському районі кримського татарина (прізвище невідоме) – батька трьох дітей (молодшому півтора роки на момент отримання повістки). При цьому, за російським законодавством громадянам, які мають двох та більше дітей, має надаватися відстрочення від служби. [79] Інформатор видання сповістив про те, що бачив список призовників на листку формату

A4, і всі прізвища були кримськотатарськими. Повідомлення про мобілізацію резервістів у Криму почали з'являтися 9 лютого. [80]

36.

Восени 2016 було відкрито кримінальну справу за відхилення від призову проти мешканця Ялти. Особа потерпілого невідома. [81]

37.

В квітні 2017 року стало відомо, що де-факто влада Криму відкрила кримінальну справу проти кримчанина за ухилення від призову. Ще 200 осіб вважаються «несповіщеними» у зв'язку з тим, що на момент призовної кампанії вони не знаходилися на території Криму і не могли отримати повістку. Попри те, що навіть за російським законодавством таких осіб не можна вважати за тих, хто ухиляється, де-факто військовий комісар Анатолій Малолетко заявив, що співробітники комісаріатів будуть «жорстко розбиратися», чому вони були відсутні на момент призову. [82]

38.

1 квітня 2017 міська адміністрація Сімферополя сповістила про те, що окрім розшуку і притягнення до кримінальної відповідальності кримчан, які не хочуть відбувати військову службу у збройних силах РФ, за ініціативою міністра оборони РФ Сергія Шойгу, буде запроваджуватися низка заходів з формування негативного ставлення громадськості до таких осіб. Зокрема розглядалася ідея публікації в пресі прізвищ так званих «уклоністів». [83]

39.

В жовтні 2017 року ГО КримSOS отримала повідомлення про те, що на адміністративному кордоні з Кримом де-факто влада проводить додаткові перевірки щодо того, чи є особа призовником – у цьому випадку його не випускали з Криму. Також сповіщається, що, з огляду на це, деякі особи призовного віку бояться перетинати адмінкордон.

40.

Станом на вересень 2018 року авторам звіту відомо про щонайменше 35-ти випадках кримінального провадження щодо осіб, які ухилилися від проходження військової служби в лавах окупаційної армії. [84] За даними, опублікованими на сайтах де-факто кримських судів, в 29-ти випадках було ухвалено постанову про призначення покарання у формі штрафу від 7 до 80 тис. рублів. Щонайменше в одному випадку було ухвалено покарання в формі умовного позбавлення волі строком на 8 місяців. Наразі ще 5 кримінальних справ перебувають на стадії розгляду. Два жителі Сімферопольського району, два жителі Джанкойського, один Красногвардійського і один житель Керчі

були оштрафовані на загальну суму 25 тис. рублів. [85] Водночас Моніторингова місія ООН в Україні заявляє про щонайменше 9 судових розглядів, пов'язаних з ухилянням від призову. [86]

За інформацією Кримської правозахисної групи, від моменту окупації до вересня 2018 року було ухвалено щонайменше 35 рішень щодо відповідальності кримчан за ухилення від служби в Збройних силах РФ. [87]

Водночас призов до російської армії розповсюджується на кримчан, які не визнають юрисдикцію РФ і вважають службу в армії держави-окупанта неприйнятною. Передусім йдеться про осіб, які зберегли українське громадянство, вважають себе громадянами України, втім не подали у відповідні де-факто органи заяву про відмову від громадянства РФ. Також фіксуються випадки, коли кримчан, призваних до російської армії, змушують відмовлятися від українського громадянства. [88]

Водночас призов до російської армії розповсюджується на кримчан, які не визнають юрисдикцію РФ і вважають службу в армії держави-окупанта неприйнятною

Повістки з кримських де-факто військкоматів, за місцем попереднього проживання в Криму, отримували й кримчани, які після 18 березня 2014 року виїхали на материкову частину України, змінили реєстрацію та стали на військовий облік в українські військкоматів. [89] На них також розповсюджується відповідальність за ухилення від постановки на військовий облік у де-факто кримських структурах і військового призову – від адміністративних штрафів до кримінальної відповідальності строком до 2-х років. [90]

Законодавством РФ, яке наразі діє в окупованому Криму, передбачено можливість проходження альтернативної цивільної служби (АЦС), що може бути законним рішенням для кримчан, які з релігійних чи політичних міркувань не приймають військову службу в армії РФ. На практиці кримські де-факто військкомати не мають жодної інформації щодо АЦС. Заразом, осіб, які бажають проходити АЦС, відмовляють від цього і перешкоджають їм у поданні заяв. [91] З 1 січня 2015 року відсутність штампу про постановку на військовий облік в російському паспорті є підставою до відмови в прийомі на роботу.

41.

16 серпня 2017 року в лісі у Феодосійському районі було знайдено тіло військовослужбовця Валерія Ковальчука, який проходив службу у військовій частині 6915 (Феодосійський р-н). Тіло мало ознаки самогубства, поряд знаходилася передсмертна записка. Згідно з офіційною інформацією, самогубство не було пов'язаним з проходженням служби, втім про зміст передсмертної записки не повідомляється, і перевірити правдивість офіційної версії не є можливим. [92]

Окрім строкової військової служби на території окупованої АРК проводиться набір військовослужбовців для контрактної служби. Відповідні оголошення періодично з'являються на офіційних сайтах окупаційних органів влади. [93] Станом на лютий 2017 року кількість контрактників з Криму у ЗС РФ складає 4 тисячі осіб. [94] В жовтні 2017 року Служба РФ військового комісаріату в анексованому Криму отримала наряд на 1400 контрактників для проходження служби в армії Росії, враховуючи те, що 650 кримчан виявили бажання проходити її. [95]

Варто зазначити, що на території півострова проводиться масштабна агітаційна кампанія з призовом до проходження строкової та контрактної служби

Варто зазначити, що на території півострова проводиться масштабна агітаційна кампанія з призовом до проходження строкової та контрактної служби. Для цього використовуються механізми пропаганди у ЗМІ, зовнішня агітація (оголошення на інформаційних стендах під час державних свят), місцеві органи влади не військового профілю (центри зайнятості пропонують своїм клієнтам службу за контрактом). [96]

42.

17 липня 2015 року в Керчі в державному палаці культури військовослужбовці провели концерт для пропаганди служби у ЗС РФ. [97]

43.

В російській газеті «Сельская новь» (Білогірський район) від 24 травня 2017 року з'явилося оголошення із закликом вступати на контрактну службу, підписане де-факто військовим комісаром Білогірського району Юрієм Камишенко: «В житті кожної людини

настає момент, коли треба зробити вибір майбутньої професії. Якщо ви бажаєте отримати професію військового, вступ до військового училища і отримання офіцерського звання після закінчення – оптимальний варіант досягнення цілі». [99]

44.

12 червня 2017 року в Севастополі і Сімферополі відбулися вуличні акції «Військова служба за контрактом – твій вибір!», під час яких кримчан закликали записуватися на контрактну військову службу. На місцях проведення акцій діяли мобільні пункти запису бажаючих. Організатори акцій всіляко намагалися вплинути на кримчан: демонструвалася російська військова форма, функціонували польові кухні з солдатською їжею, публіці розповідали про «соціальні гарантії і переваги» контрактної служби в армії РФ. Аналогічні акції кількаразово проводилися до цього в 2014–2016 роках [100]

45.

В російській газеті «Сельская новь» (Білогірський район) від 24 червня 2017 року з'явилося оголошення із закликом вступати на контрактну службу: «На військову службу за контрактом приймаються військовозобов'язані, які визнані військово-медичними комісіями придатними за станом здоров'я для проходження служби і мають відповідний рівень фізичної підготовки, а також жінки, які придатні за станом здоров'я для проходження військової служби у мирний час і, переважно, не мають дітей дошкільного віку». [101]

46.

В травні 2017 року так звана міська адміністрація Сімферополя розмістила публічний заклик до військової служби за контрактом. Згідно з опублікованим повідомленням запрошуються особи, які стоять в списках запасу Збройних сил Росії, а також громадяни чоловічої статі, які не є в списках запасу, які закінчили державні, або ті, що мають державну акредитацію, вищі навчальні заклади. [102]

47.

В російській газеті «Сельская новь» (Білогірський район) від 25 жовтня 2017 року з'явився матеріал авторства військового комісара Білогірського району Юрія Камишенка. Матеріал містив заклик вступати на контрактну службу, а також опис фінансових переваг вступу до лав збройних сил. [103]

48.

В травні 2018 року в Севастополі на площі Нахімова, в межах заходів, присвячених 235-річчю російського Чорноморського флоту, був організований «мобільний пункт» призову на контрактну військову

службу в армії РФ. Згідно з отриманою інформацією, кримчанам роздавали рекламні буклети і агітували за проходження контрактної служби. [104]

4 квітня 2018 року в Державній думі Російської Федерації в першому читанні було ухвалено законопроект №361804-7 «Про внесення змін до ст.31 Федерального закону «Про військовий обов'язок і військову службу». [105] Згідно з цим законопроектом, призовник буде зобов'язаний з'явитися у військкоматі навіть якщо він не отримав повістки. Неявка буде прирівнюватися до ухиляння від служби в армії. [106] Відтак, на кримських студентів українських вишів, а також кримчан віком 18–27 років, які виїхали з півострова після анексії і не отримали повістки, можуть бути відкриті кримінальні справи на території Криму за неявку у військкомат. [107]

На руку залучення до збройних сил держави-окупанта населення окупованого Криму грає також формування парамілітарних структур

На руку залучення до збройних сил держави-окупанта населення окупованого Криму грає також формування парамілітарних структур. Наприклад, 2 лютого 2017 року на сайті де-факто міської адміністрації Керчі з'явилася інформація із закликом до містян взяти участь у створенні дружин так званої «самооборони». [98]

До того ж у 2016 році російський Міністр оборони Сергій Шойгу створив «юнармійський» рух для виховання патріотичної молоді. [108] Згідно з «клятвою» «юнармієць» покликаний служити «батьківщині» – Росії, – і за потреби стати на її захист. Так, в Севастополі наразі засновано 65 юнармійських гуртків, в які записано близько 7 тис. дітей. [109] За словами Євгени Костилова, керівника управління зі справ молоді де-факто міністерства освіти і науки Криму, наразі юнармійські гуртки функціонують у більш ніж половині кримських шкіл та закладів додаткової освіти. [110]

В квітні 2018 року в Білогірському районі Криму пройшли районні змагання шкільних команд «юнармійців». Школярам було запропоновано позмагатися у стройовій підготовці, стрільбі з вогнепальної зброї і тд. На змаганнях школярів привітав російський військовий комісар Білогірського району Юрій Камишенко, який агітував за активний вступ до російських військових навчальних закладів. [111] Відтак мілітаризація населення відбувається на різноманітних рівнях і

зачіпає й дитяче населення також. Пропаганда армії держави-окупанта і культу сили з-поміж дітей очевидно має на меті популяризацію військової сфери і ідеології так званого русского мира.

3. ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ: З І НА ТЕРИТОРІЮ КРИМУ

З 2014 року РФ активно провадить політику переміщення населення, скеровану на витіснення нелояльного населення з території півострова через депортації, заборони в'їзду і створення неможливих для проживання на території півострова умов. Водночас збільшується кількість військовослужбовців і чиновників, які прибувають з території Росії, а також заохочується міграція з території РФ в Крим. Попри те, що переміщення військового персоналу на окуповану територію не є порушенням міжнародного гуманітарного права і відповідно не є предметом детального вивчення в межах цього звіту, мілітаризацію півострова Російською Федерацією необхідно брати до уваги в загальному контексті анексії і політики окупаційної влади. Влітку 2017 року, за оцінками експертів, чисельність російських військових на території півострова склала орієнтовно 60 тисяч осіб [112], при тому, що до окупації, за згодою України та Росії, їхня кількість не перевищувала 23 тисяч осіб. Водночас українські офіційні особи заявляють про те, що особовий склад військ РФ, який у 2013 році був представлений 12 тисячами осіб, до 2018 року збільшився практично втричі – до 32 тисяч осіб. [113]

3.1 Заборона на в'їзд і депортація цивільного населення

У зв'язку з тим, що багато українських громадян відмовилися від громадянства РФ, де-факто влада почала застосовувати міграційне законодавство щодо цих осіб. Це означає, що у випадку порушення міграційного законодавства, однією з форм покарання за це порушення є депортація. Відтак, людину, яка до анексії проживала в Криму, мала там майно і родину, стало можливим депортувати з території Криму після 2014 року.

Від початку анексії розповсюдженішою за депортацію практикою стала заборона на в'їзд на територію РФ (включно з Кримом) для політиків, журналістів і громадських активістів, які проживають на території Криму або материкової частини України. Заборони на в'їзд встановлюються при перетині адміністративного кордону з Кримом, і строк цієї заборони зазвичай складає 5 років. Низка відомих заборон на в'їзд і виселення пов'язані з введенням міграційного законодавства РФ, неможливістю отримати нові документи або попередніми порушеннями.

До того ж в березні 2014 року де-факто Державна рада Криму опублікувала список з 320 українців, яким було заборонено в'їзд до Криму з тієї причини, що їхнє перебування в Криму є «небажаним». У списку виявилися здебільшого українські та кримські політики. Список пізніше доповнювався. [114]

Кримська правозахисна група проаналізувала 1000 постанов де-факто судів півострова у справах про порушення ст.18.8 КпАП РФ («Порушення іноземними громадянином або особою без громадянства правил в'їзду в Російську Федерацію або режиму перебування (проживання) в Російській Федерації») за період від квітня 2016 до листопада 2017 року. У 36,9% випадків застосовувалося покарання у формі депортації. [115]

Далі наведені відомі випадки заборони на в'їзд, виселення і депортації з території Криму:

1. 16 березня 2014 року міліція затримала Івана Селенцова (знаний за іменем Валід Абу Юсуф), який в Криму розповсюджував Коран російською мовою. Його піддали тортурам, а за два дні видали рішення суду про його депортацію з території Криму. [116]
2. В березні 2014 року Олегові Хоменку, відомому журналісту, медіаексперту і тренеру, який проживав у Сімферополі, було заборонено в'їзд до Криму. Причиною була названа п'ятирічна заборона в'їзду на територію РФ, встановлена для нього у 2012 році. [117]
3. 21 березня де-факто Державна рада Криму ухвалила рішення про список осіб, чиє перебування на території півострову є небажаним. Список потім оновлювався. До списку також увійшли Андрій Сенченко, Людмила Денисова і Сергій Куніцин. [118]
4. 22 квітня 2014 року народному депутату України, лідеру кримськотатарського народу Мустафі Джемілеву було вручено акт про заборону на в'їзд на територію Росії (і Криму) до 2019 року. 2 травня 2014 Мустафі Джемілеву заборонили в'їзд на територію РФ у Москві; 3 травня 2014 йому заборонили в'їзд на територію Криму під час спроби перетнути адміністративний кордон через пункт пропуску в Армянську. [119]

5.

За даними УВКПЛ ООН, 29 квітня 2014 року групу кримських татар висадили з потяга в м. Джанкой з тієї причини, що їм заборонений в'їзд на територію Криму. Детальних причин відмови їм не повідомили. [120]

6.

15 травня 2014 року стало відомо про заборону на в'їзд до РФ (і Криму) українському режисеру і оператору Ярославу Пілунському. Пілунський родом з Криму, на півострові проживають його батьки. [121] (Ярослава Пілунського викрали представники «кримської самооборони» 16 березня 2014 року в Сімферополі. Батько Ярослава, Леонід Пілунський, раніше був депутатом ВР АРК, головою кримської організації «Народний рух України»)

7.

5 липня 2014 року голові Меджлісу кримськотатарського народу Рефату Чубарову було заборонено в'їзд на територію Криму. На адміністративному кордоні з Херсонською областю і Кримом де-факто прокурорка Криму Наталя Поклонська зачитала рішення про заборону на в'їзд в Крим на 5 років. [122]

8.

9 серпня 2014 року координатору інформаційної агенції «Крымские новости» (QNA), раднику голови Меджлісу кримськотатарського народу, члену Союзу журналістів тюркомовних країн Ісмету Юкселю заборонили в'їзд до Криму на 5 років. Під час проходження адміністративного кордону з Кримом йому було надано сповіщення про заборону в'їзду на територію РФ і Криму. [123]

9.

В липні-серпні 2014 року учителі ісламу з Турецької Республіки були змушені виїхати з Криму через неможливість продовжити посвідку на проживання. На 12 серпня 2014 на півострові лишилося лише 5 учителів. [124]

10.

24 жовтня 2014 року отець Петро Росохацький, один з двох священиків сімферопольської римо-католицької громади Успіння Пресвятої Діви Марії, був змушений виїхати з Криму за день до закінчення його посвідки на проживання, яке російська влада відмовилася подовжити. Інші римо-католицькі служителі були змушені виїхати до кінця 2014 року з тієї ж причини. [125]

11.

У січні 2015 року рішенням де-факто суду було притягнуто до адміністративної відповідальності, оштрафовано і виселено з півострова Синавера Кадірова – активіста правозахисного руху «Комітет з захисту прав кримськотатарського народу». Синавер Кадіров проживав у Криму до анексії, втім відмовився прийняти російське громадянство. Йому були інкриміновані публічні заклики до дій, скерованих на порушення державної цілісності РФ (ч. 2 ст. 280.1 КК РФ). [126]

12.

У лютому 2015 року кримському татарину Серверу Абкаїрову було відмовлено у в'їзді на територію РФ і Криму. Абкаїров не є громадським активістом, не порушував міграційне законодавство РФ. Причин до заборони в'їзду лишаються для нього невідомими. [127]

13.

У лютому 2015 громадянину Узбекистану Кемрану Айвазову було відмовлено у в'їзді в Крим з території материкової частини України через порушення міграційного законодавства РФ. Його дружина має українське громадянство і проживає в Україні з дитиною. [128]

14.

30 листопада 2015 року громадянки Узбекистану Е. російські прикордонники відмовили у в'їзді до Криму, згідно з рішенням Федеральної міграційної служби у Московській області про заборону на в'їзд на територію РФ до 1 липня 2018 року. [129]

15.

За інформацією члена Меджлісу кримськотатарського народу Гаяни Юксель, в грудні 2015 року правозахисники стали фіксувати депортації громадян Туреччини з Криму, з огляду на погіршення відносин між Росією і Туреччиною. За словами Юксель, прізвища цих осіб не публікуються, оскільки вони бояться переслідувань. [130]

16.

В січні 2016 року в Криму залишився лише один священик Української православної церкви Київського патріархату. Інші виїхали через неможливість отримати документи на проживання на території Криму. [131]

17.

5 лютого 2016 року на в'їзді до Криму російські прикордонники затримали проукраїнського активіста Вельдара Шукурджієва. На адмінкордоні йому було вручено сповіщення про заборону в'їзду в РФ

до 2030 року. Втім, за деякий час у нього зажадали документ назад і заявили, що пускають його до Криму востаннє. [132]

18.

25 лютого 2016 року російська влада заборонила в'їзд до Криму українській журналістці Анастасії Рінгіс до 2020 року (під час її спроби заїхати на територію Криму). Рінгіс родом з Гурзуфа, її батьки живуть в Криму. [133]

19.

В лютому 2016 року подружню пару – громадянку України та громадянина Ізраїлю, – депортували з території Криму рішенням де-факто суду. Прізвище пари лишається невідомим. [134]

20 - 22.

18 березня 2016 року Білялу Сейтумерову і Рустему й Бекіру Гугурікі – кримським татарам, які проживають в смт. Новоолексіївка Херсонської області, на в'їзді в Крим вручили сповіщення про заборону на в'їзд на територію РФ і Криму до 2021 року. [135]

23.

25 травня 2016 року Ільхаму Шакірову, жителю Ялти, громадянину України, російські прикордонники заборонили в'їзд на територію Криму. Де-факто суд визнав Шакірова винним у порушенні міграційного законодавства РФ, а також у наявності подвійного громадянства – України і Туреччини. Суд призначив Шакірову штраф у 2000 рублів і зобов'язав виїхати з території РФ (маючи на увазі територію Криму) протягом 10 днів. В Ялті залишилися його дружина і неповнолітня дитина. [136]

24.

23 серпня 2016 року співробітники прикордонної служби РФ відмовилися пропустити на територію Криму українського адвоката Євгенію Закревську. Їй вручили сповіщення про відмову на в'їзд на територію РФ (і Криму) до 1 вересня 2020 року. [137]

25.

10 січня 2017 року стало відомо про те, що співробітники прикордонної служби ФСБ РФ на автомобільному пункті пропуску «Перекоп» затримали громадянина України 1973-го року народження. Раніше, за ініціативою міграційної служби Краснодарського краю, йому вже було заборонено в'їзд на територію РФ до 2019 року. В ФСБ РФ заявили, що він нібито «вирішив обійти заборону і звернувся до РАЦСу в Новій Каховці Херсонської обл., із заявою про зміну прізвища, після чого отримав новий паспорт». Його затримали і розпочали кримінальне

провадження – йому загрожував штраф 300 тис. рублів або позбавлення волі строком до 4 років. [138]

26.

20 січня 2017 року де-факто Євпаторійський суд ухвалив рішення про призначення штрафу і депортацію кримчанина, громадянина України, активіста Костянтина Сизарева, після визнання його винним за ч. 3 ст. 20.25 КпАП РФ. Після оголошення вироку з зали «Євпаторійського суду» Сизарева примусово вивезли в Центр тимчасового утримання іноземних громадян і осіб без громадянства в с. Новоукраїнское Краснодарського краю РФ для подальшої депортації на материкову частину України. [139]

27.

За інформацією першої заступниці міністра інформаційної політики України Еміне Джеппар, в кінці грудня 2017 року декілька десятків українських таксистів (прізвища невідомі), які щоденно перевозять людей на територію півострова, отримали сповіщення про заборону на в'їзд до Криму. [140]

28.

За даними російської влади лише у 2017 році з Криму були депортовані 155 осіб за порушення міграційного законодавства РФ. Згідно зі Звітом моніторингової місії ООН, в судовому реєстрі РФ є інформація про 512 рішень про депортацію, ухвалених в Криму за 2017 рік. З цих рішень – 287 стосувалися громадян України. Експерти Київської правозахисної групи заявили про понад 2500 рішень про депортацію з території півострова. [141]

29.

За даними УВКПЛ ООН 2 лютого 2018 року 23 будівельника з українським громадянством, які працювали на будівництві в Криму, були депортовані за «нелегальне працевлаштування». Їм заборонили в'їзд до Криму на 5 років. [142]

30 - 32.

21 квітня 2018 року кримська юристка Ельвіна Семедляєва заявила, що трьом кримським татарам, з яких двоє є громадянами Туреччини, а один – України, було заборонено в'їзд на територію Криму. У громадянина України на території півострова проживає родина. Однак при спробі заїхати на територію Криму він отримав сповіщення про заборону в'їзду до 2048 року. [143]

Особливо вразливими виявилися кримські татари, які повертаються з місць депортації у 1944 році і мають громадянство Узбекистану – тобто,

фактично, наразі є іноземцями. Наприкінці 2014 року кількість таких осіб складала 3000–4000 на території Криму [144], в 2017 році, за даними заступника Меджлісу кримськотатарського народу, таких осіб лишилося 1000–2000 на території півострова. [145] Такі особи мають право на отримання громадянства України у спрощеному порядку. У квітні 2017 року в РФ ухвалили закон про спрощений порядок отримання репатріантами посвідки на проживання. Втім, на практиці цим правом скористатися вкрай проблематично через труднощі в отриманні довідки про реабілітацію жертв політичних репресій. [146] Таких прав на громадянство РФ де-факто влада не надає, і з огляду на це відбуваються депортації та виселення кримських татар в Узбекистан. Наразі інформація з цього приводу є неповною.

Особливо вразливими виявилися кримські татари, які повертаються з місць депортації у 1944 році і мають громадянство Узбекистану – тобто, фактично, наразі є іноземцями

33.

20 жовтня 2014 року де-факто Кіровський районний суд ухвалив рішення про депортацію родини Оксани Толмачової з Криму в Узбекистан. Тоді ж громадська адвокаційна організація Human Rights Watch повідомила про ще декілька родин у подібній ситуації. [147]

34.

За інформацією голови Центральної виборчої комісії Заїра Смедляєва, в 2014 році, згідно з рішенням де-факто суду, відбулася депортація молодого кримського татарина з Чорноморського р-ну Криму. [148]

35.

26 травня 2016 року де-факто правоохоронні органи провели обшуки у трьох кримськотатарських підприємців (Тимур Османов, Хайсер Халілов, Артур Халтаєв), і заявили про виявлення 20 кримських татар, громадян Узбекистану, з підробленими документами, які надавали право на перебування на території РФ. За цим фактом було порушено кримінальну справу за ст. 322.1 КК РФ (організація незаконної міграції). [149]

36.

7 листопада 2016 року кримськотатарського активіста Недіма Халілова, який проживав на території Криму, визнали винним у порушенні міграційного законодавства РФ. На цій підставі його депортували.

Халілов проживав на території Криму без російського чи українського громадянства – він наполягав на державності кримських татар. 21 листопада 2016 року він оголосив голодування, яке тривало понад 40 днів. Його депортували в Узбекистан супроти його волі і попри факт голодування. [150]

Переміщення осіб, які знаходяться в закритих закладах

За даними ОБСЄ і Державної пенітенціарної служби України, на початку окупації 2033 ув'язнених за українським законодавством відбували покарання у в'язницях в Криму; ще 1086 були затримані до суду.

На початку окупації 2033 ув'язнених за українським законодавством відбували покарання у в'язницях в Криму; ще 1086 були затримані до суду

Вже в березні 2014 року щонайменше 179 осіб з-поміж цих в'язнів були передані до місць утримання на території РФ. [151] Згідно з інформацією Регіонального центру прав людини на 2017 рік, від початку окупації з Криму на територію РФ було вивезено щонайменше 4700 осіб. Зафіксовано щонайменше 6 випадків смертей в російських колоніях, зумовлених ненаданням українським громадянам необхідної медичної допомоги. [152] На момент написання цього звіту лише 12 кримських в'язнів, засуджених у загальнокримінальних справах, були передані на територію України для відбування покарання. [153]

Разом із ув'язненими у загальнокримінальних справах, після набуття законної чинності вироками де-факто судів, для відбування покарань на територію РФ етапують і політичних в'язнів. Відомо про такі випадки:

37 - 40.

23 травня 2014 року співробітники Федеральної служби безпеки Російської Федерації етапували громадян України Олександра Кольченка (затриманий 16 травня) і Олега Сенцова (затриманий 10 травня) в СІЗО Москви. Після суду в Ростові-на-Дону Сенцова і Кольченка етапували в колонії в Челябінській області. З моменту оголошення вироку Олег Сенцов відбуває покарання у віддалених регіонах РФ із суворим кліматом (спершу в Якутії, наразі – в Ямало-Ненецькому автономному окрузі). Олександр Кольченко перебуває у виправній колонії №6 в м. Копейск (Челябінська обл.). 30 травня 2014 року двоє інших фігурантів у «справі Сенцова» – Генадій Афанасьєв і Олексій Чирній, – були вивезені в ростовське СІЗО-1. Після оголошення

вироку 4 вересня 2015 року Генадія Афанасьєва етапували для відбування покарання у виправну колонію №25 Республіки Комі, м. Сиктивкар. 14 червня 2016 року його було звільнено через стан здоров'я у межах процедури помилування. Олексій Чирній, засуджений до 7 років строгого режиму, відбуває покарання у виправній колонії №9 у м. Шахти Ростовської області. [154]

41.

5 жовтня 2015 року засудженого в окупованому Криму активіста Майдану Олександра Костенка етапували з СІЗО-1 у Сімферополі до виправної колонії №5 Кіровського району (РФ). 3 серпня 2018 року Олександра звільнили з огляду на закінчення строку покарання. Він повернувся на підконтрольну територію України. [155]

42.

В грудні 2015 року російський суд присудив киянину Валентину Вигівському 11 років колонії строгого режиму. Він відбуває покарання у Кіровській області РФ. У 2016 році МЗС України надіслав до РФ документи щодо екстрадиції Вигівського, втім досі процес блокується на рівні центральної влади в Москві. [156]

43 - 46.

27 травня 2016 року фігурантів «справи Хізб ут-Тахрір» Руслана Зейтулаєва, Рустема Ваїтова, Нурі Прімова і Ферата Сайфулаєва вивезли з Криму на територію РФ – в Ростов-на-Дону, – для участі в судовому засіданні. Після оголошення вироку їх етапували в колонії на території РФ: Ваїтов утримується в колонії м. Курган, Зейтулаєв – в Республіці Башкортостан, Прімов – у Республіці Марі Ел, Сайфулаєв – у Кіровській області. [157]

47.

16 листопада 2016 року, звинуваченого у побитті співробітників «Беркута», активіста Андрія Коломійця етапували до виправної колонії №14 у Краснодарському краї для відбування покарання. [158]

48.

В серпні 2018 року засудженого на 8 років у «справі українських диверсантів» Генадія Лимешка етапували з Сімферополя на територію РФ у виправну колонію №6 хутір Дидимкін, Ставропольський край. [159]

Важливо також відзначити, що окупаційна влада переміщала на територію РФ і дітей-сиріт. Це порушення відбувалося в межах ініціативи «Потяг надії» зі всиновлення дітей-сиріт з Криму родинами з РФ, розпочатої російським омбудсменом. У 2014 році через цей

проект 37 кримських дітей були переміщені до РФ для всиновлення і передачі під опіку російським родинам. Український уряд надіслав російській стороні ноти протесту, втім РФ відповіла, що вважає цих дітей своїми громадянами, тому не надаватиме Україні інформації про їхню подальшу долю. [160] Були також випадки, коли дітей розлучали з їхніми вже знайденими українськими батьками, коли дитина вже була в контакті з родиною, або питання про всиновлення розглядалося на суді. [161]

Важливо також відзначити, що окупаційна влада переміщала на територію РФ і дітей-сиріт. Це порушення відбувалося в межах ініціативи «Потяг надії» зі всиновлення дітей-сиріт з Криму родинами з РФ, розпочатої російським омбудсменом

3.2 Примус до виїзду з території Криму

Водночас із рішеннями про заборону на в'їзд, виселення і депортації, окупаційна влада тисне на цивільне населення через політично мотивовані адміністративні та кримінальні переслідування, допити, обшуки і неофіційні погрози, скеровані на те, щоб нелояльні до РФ громадяни виїздили з Криму. За даними Міністерства соціальної політики України, станом на вересень 2018 року на території материкової України зареєстровані 35068 внутрішньо переміщених осіб з АРК та м. Севастополя. [162] Втім, громадські організації оцінюють цю цифру як занижену і повідомляють, що кількість внутрішньо переміщених осіб з Криму може бути в межах 50–100 тисяч осіб. [163] В 2017 році аналітичний центр «Український інститут майбутнього» заявив, що депопуляція Криму з 2014 року складає понад 200 тисяч осіб. [164]

Переміщення з Криму у багатьох випадках зумовлене порушеннями прав людини щодо певних осіб, які належать до переслідуваних груп. Така політика призвела до того, що політичні лідери, громадські активісти і незалежні журналісти були змушені масово виїхати з території окупованого півострова. Далі наведені приклади таких випадків, втім цей список є лише очерком і жодним чином не є вичерпним.

49.

16 березня 2014 року Ольга Скрипник, викладачка Кримського гуманітарного університету і співробітниця центру громадської

просвіти «Альменда», який надавав безоплатну правову допомогу, виїхала з півострова через тиск де-факто влади. За її словами, вони з чоловіком допомагали місцевим активістам Євромайдану і українським військовим, що привернуло увагу співробітників ФСБ і «самооборони». Скрипник заявила, що була змушена виїхати, оскільки відчувала серйозну загрозу для свого життя і здоров'я. [165]

50.

16 травня 2014 року отець Микола Квич, священник Української греко-католицької церкви, був змушений виїхати з Криму після затримання, тортур, погроз і допитів. [166] З Криму також виїхав ще один глава греко-католицької общини в Ялті (прізвище не повідомляється); а також відомо, що й іншим представникам цієї конфесії надходили погрози з боку де-факто правоохоронців. [172]

51.

В травні 2014 екс-голова кримського центру ділової і культурної співпраці «Український дім» Андрій Щекун разом з одним з координаторів кримського Євромайдану Анатолієм Ковальським разом з родинами виїхали з півострова. До цього Щекуна і Ковальського викрали і утримували в полоні протягом 11 діб. [167]

Варто додати, що в лютому–березні 2014 року щонайменше 17 осіб стали жертвами викрадень і всі вони опісля виїхали з півострова. (див. Главу «Насильницькі зникнення» і «Енциклопедія репресій в Криму з моменту анексії Росією», КримSOS, 2017)

52.

В березні 2014 року активісти, які підтримали Євромайдан, – Сергій Мокренюк, Ісмаїл Ісмаїлов, Олександра Дворецька, Сергій Ковальський, Андрій Іванець, Євген Новицький і Олексій Шубін, – були змушені виїхати з Криму. [168]

53.

В березні 2014 Айрія Аджиосман з родиною виїхала з Криму. Причиною виїзду вона називає громадянську позицію родини і страх перед переслідуваннями за інакодумство. [169]

54.

Ігор та Олена Кірющенко виїхали з Криму після того, як до них додому увірвалися дружинники «Русского блока» і погрожували затриманням і викраденням. [170]

55.

4 квітня 2014 року 6 тисяч українських військових, які залишилися вірними присязі, виїхали разом з родинами з території Криму. [171]

56.

В квітні 2014 року журналісти та цілі редакції почали масово переїжджати на материкову частину України. (див. Главу «Свобода інформації»)

57.

В травні 2014 року за статтю про волонтерів, які допомагали батальйону «Крим», було порушено кримінальну справу за ст. 280.1 КК РФ (заклик до сепаратизму) проти кримської журналістки Анни Андрієвської. З огляду на свою безпеку Андрієвська переїхала до Києва. [173] Пізніше відбувся обшук у її колеги Наталі Кокуріної – вона теж опісля виїхала з Криму. Справа за цією ж статтею була порушена проти журналіста Андрія Клименка, який також виїхав з Криму. [174]

58.

В травні 2014 року рабин общин прогресивного юдаїзму Сімферополя і України Михайл Капустін разом з родиною виїхав з Криму. Його замінили лояльним до де-факто влади та близьким до кремлівської влади російським рабином, а до цього двері і фасад будівлі синагоги «НерТамід» розмалювали свастиками. [175]

59.

В травні 2014 року Аслан Омер Кірімлі, заступник голови Меджлісу, був змушений виїхати з Криму. Йому заборонили в'їзд на територію півострову. [176]

60.

В травні 2014 року громадський активіст Микола Подоляка був змушений виїхати з півострова після обшуку і затримання в офісі «Гражданская оборона» в Севастополі. [177]

61.

Навесні 2014 року Асан і Ескендер Буджурови переїхали до Києва через небажання жити на окупованій території і дотримуватися законів держави-окупанта. [178]

62.

Навесні 2014 року Марія Сорокоумова переїхала до Києва з двома дітьми. Причиною переїзду стала її громадянська позиція. [179]

63.

В червні 2014 року пастор кримського представництва «Армії спасіння» (міжнародна християнська методистська церква) Руслан Зуєв, який до цього заявляв про тиск на протестантські релігійні общини в Криму, був змушений разом з сім'єю виїхати з Криму. [180]

64.

2 червня 2014 року представники «самооборони» незаконно затримали журналіста Сергія Мокрушина і режисера Владлена Мельникова. Після цього вони були змушені виїхати з Криму. [181]

65.

В липні 2014 року Галина Джикаєва, режисерка і керівниця мистецького центру, була викликана на допит, де її змушували дати свідчення проти Олега Сенцова. На інших членів її творчого колективу також тиснули. Джикаєва була змушена виїхати з Криму. [182]

66.

З липня 2014 року почався тиск на священників Української православної церкви Київського патріархату. За словами архієпископа Климента, на початок 2018 року з 20 священників УПЦ КП в Криму лишилися лише 4. [183]

67.

В серпня 2014 року після мітингу, приуроченого до Дня незалежності України, в Севастополі співробітники російської інспекції з безпеки дорожнього руху затримали Віктора Неганова. Пізніше Неганов повідомив про те, що він зазнав фізичного насилля, йому погрожували вбивством і кримінальним переслідуванням. Після цього він був змушений виїхати з Криму. [184]

68.

8 вересня 2014 року де-факто поліція Сімферополя провела обшук вдома у Лізи Богуцької – відомої кримської дизайнерки і блогерки. Після допиту вона була змушена виїхати з Криму. [185]

69.

Де-факто влада Криму здійснює системний тиск на Меджліс кримськотатарського народу: у вересні 2016 року Верховний суд РФ заборонив його діяльність на території РФ і Криму через визнання Меджлісу «екстремістською організацією». Через переслідування багато членів та лідерів Меджлісу були змушені виїхати з півострова. (див. главу «Право на самовизначення кримськотатарського народу»)

70.

В жовтні 2014 року засновники севастопольського гей-бару Qbar Єгор Гуськов і Богдан Зінченко були змушені разом із сином виїхати з Криму через переслідування. Вони заявляють, що не є першими представниками ЛГБТК-спільноти, які виїхали з Криму через утиски. [186]

71.

В жовтні 2014 року громадянина Німеччини, єпископа німецької євангельської лютеранської церкви де-факто влада змусила виїхати з Криму. За інформацією ОБСЄ в Україні, причиною депортації стало невизнання Німеччиною факту «приєднання» Криму до РФ. Прізвище єпископа не повідомляється. [187]

72.

В 2014 році сповідники ісламської організації «Хізб ут-Тахрір» виїхали з території Криму через побоювання переслідувань з боку де-факто влади. Спікер організації Фазил Амзаєв заявив про те, що «Хізб ут-Тахрір» не може повідомити про кількість своїх членів, які виїхали, і тих, які лишилися на півострові з міркувань безпеки. [188]

73.

В 2014 році режисер Антон Романов був змушений виїхати з Криму через переслідування. [189]

74.

В січні 2015 року Абмеджит Сулейманов і Ескендер Барієв виїхали з Криму через погрози кримінального переслідування. [190]

75.

9 березня 2015 року активісти Леонід Кузьмін, Олександр Кравченко і Вельдар Шукурджієв провели акцію, присвячену 201-й річниці від народження Тараса Шевченка. 12 березня їм у судовому порядку було присуджене адміністративне покарання – 40 годин громадських робіт. Після рішення суду Олександр Кравченко був змушений виїхати з півострова. [191]

76.

В червні 2015 року Сейран Аріфов, імам однієї з кримських общин, виїхав на материкову частину України через страх переслідувань. [192]

77.

Влітку 2015 року 17-річний Алім (свого прізвища він не повідомив) – кримський татарин, студент, – був змушений виїхати з Криму разом

з родиною. Причиною переслідувань став страх переслідувань за проукраїнську позицію. [193]

78.

6 серпня 2015 року Олег Комуляр, голова «Клубу вболівальників Таврія» заявив про те, що з Криму виїхали вболівальники-«ультрас» через побоювання переслідувань з боку ФСБ. [194]

79.

В червні 2016 року в Керчі співробітники ФСБ провели обшук в квартирі матері кримчанки Наталі Ващенко, яка у 2014 році переїхала до Дніпра, а наприкінці травня 2016 року приїхала провідати мати. Після обшуку Наталю вивезли на допит. Після погрози кримінальною справою, Наталя назавжди виїхала з Криму. [195]

80.

17 серпня 2016 року Юрій Ільченко, супроти якого було відкрито політично мотивовану кримінальну справу, зміг виїхати на материкову частину України. [196]

81.

Авторам звіту відомо про щонайменше 5-х кримських татар, які були змушені виїхати з півострова у 2016 році через тиск спецслужб, погрози, затримання і викрадення. Їхні прізвища тут не називаються з міркувань безпеки.

82.

20 червня українська активістка Наталя Харченко була змушена виїхати з Криму через постійні допити, обшуки і відкриття кримінальної справи проти неї. [197]

83.

11 серпня 2017 року після обшуку вдома у родини Мірпочаєвих в селі Уч-Коз (Новокленово) Білогірського району, батько і середущій син виїхали з Криму. [198] В 2018 році через страх переслідувань (двох членів родини піддали тортурам і схилили до «співпраці» російські спецслужби) уся родина виїхала на материкову частину України (семеро осіб, включно з трьома дітьми).

84.

1 вересня 2017 року Леонід Кузьмін, активіст Українського культурного центру в Криму був змушений виїхати з півострова через постійні погрози і переслідування. [199]

85.

Восени 2017 року з Криму був змушений виїхати Рінат Параламов. 13 вересня 2017 року в нього вдома було проведено обшук, після чого його незаконно затримали і вивезли у невідомому напрямку. Його знайшли наступного дня на сімферопольському автовокзалі зі слідами тортур. Після цього в двох лікарнях його відмовилися прийняти. [200]

86.

20 січня 2017 року кримчанин, громадянин України Костянтин Сизарев виїхав з Криму. Він керував євпаторійською організацією «Юстис», яка надавала юридичну допомогу громадянам і захищала інтереси містян. 8 лютого Верховний суд РФ відмінив рішення де-факто кримського суду про примусову депортацію Сизарева. Втім він не може повернутися до Криму, оскільки при цьому чинним лишилося інше рішення – про його «добровільну» депортацію. [201]

87.

У грудні 2017 року громадянин України Олександр Ковальчук, за рішенням судді де-факто ялтинського міського суду, був змушений виїхати з Криму і виплатити штраф у розмірі 2000 рублів. Підставою до цього став факт відсутності у Ковальчука паспорта громадянина РФ. [202]

88.

Ахтем Мустафаєв, водій родини Мустафи Джемілева, був змушений виїхати з Криму після того, як 28 червня 2018 року в нього вдома був проведений обшук, а самого Ахтема зачинили в підвалі, де до нього застосували тортури і піддали жорстокому ставленню. [203]

89.

2 вересня 2018 року активістка Українського культурного центру Ольга Павленко була змушена виїхати з Криму після обшуків у неї вдома, звинувачень у співпраці з «Правим сектором», періодичних допитів і постійного політичного тиску на діяльність УКЦ. Разом з нею з Криму виїхав Михайло Батрак – ще один активіст центру. [204]

Щонайменше 35 тисяч осіб виїхали з Криму¹. До того ж виїхав Таврійський національний університет, ціла низка ЗМІ і громадських організацій, а також міжнародні комерційні компанії, українські компанії, малий і середній бізнеси через можливості реалізації своїх діяльностей в умовах окупованого півострова.

3.3 Переміщення населення з території РФ на територію Криму

Оцінити масштаби міграції з Росії в Крим доволі важко, оскільки підтверджена статистична інформація з цього питання відсутня.

За даними Регіонального центру з прав людини, згідно з офіційною статистикою Федеральної служби державної статистики РФ, в період з червня до грудня 2014 року на постійне проживання до Криму з Росії переїхали 8943 особи. Водночас, з 1 січня 2015 року до 1 жовтня 2015 року ця кількість складає 11220 осіб. В Севастополі з січня до грудня 2014 року прибули 14225 осіб – це понад 3,5% від офіційної кількості населення. [205] В 2016 році, за даними Федеральної служби державної статистики РФ по Криму, загальна кількість тих, хто переїхав на постійне проживання до Криму з Росії, складає 28226 осіб. В 2017 році цей показник опустився до 25111 тисяч. [205]

В 2016 році, за даними Федеральної служби державної статистики РФ по Криму, загальна кількість тих, хто переїхав на постійне проживання до Криму з Росії, складає 28226 осіб

За даними аналітичного центру «Український інститут майбутнього», за перші 3 роки після анексії в Крим переселилися понад 200 тисяч росіян. Російська держава створює відповідні умови для цього процесу: в Криму було побудовано понад 30 тисяч квартир для військовослужбовців ЗС РФ і співробітників російських спецслужб. Відтак росіяни, які переїхали до Криму після анексії, складають 10% населення всього півострова. [206] Незалежні журналісти, які проводили розслідування, базовані на доступних статистичних даних, надають цифру 150 тисяч приїжджих. [206]

В травні 2016 року де-факто спікер так званої Державної ради Криму Володимир Константинов заявив, що населення Криму складає 3,5 млн осіб і буде зростати. Кількість біженців з Донбасу він оцінив у 200 тисяч, і в 30 тисяч – осіб, які нібито переїхали з материкової частини України (через економічну кризу). За його словами близько 50 тисяч осіб приїхали з регіонів РФ. Водночас він відзначив, що не всі з тих, хто переїхав, отримали прописку і враховуються статистично. До того ж він заявив, що «близько мільйону людей в Російській Федерації виявили бажання на офіційних форумах переїхати до Криму. На практиці ми бачимо, що цей процес вже давно відбувається, і має значні обсяги». [207]

За даними ООН за період 2014–2017 років 10224 осіб з різних регіонів РФ змінили свою адресу проживання на «Республіку Крим» чи Севастополь. [208] Згідно з офіційними даними російської Федеральної служби державної статистики, за період з 2014 року до

2018 року 102898 осіб переїхали в Крим з Росії, 127602 кримчан виїхали з півострова (на січень 2018 року), смертність складає 134556 осіб (на вересень 2018 року). [209] Водночас, очевидно, що ці цифри не відображають масштабів заміщення населення.

За даними ООН за період 2014–2017 років 10224 осіб з різних регіонів РФ змінили свою адресу проживання на «Республіку Крим» чи Севастополь

Відтак, станом на 2018 рік немає точних даних щодо кількості осіб, які мігрували в Крим з території РФ, бо дані про переселення росіян не є відкритими. Причина цієї закритості очевидна – цей факт є воєнним злочином, згідно з Женевською конвенцією 1949 року. Лідер кримськотатарського народу, народний депутат України Мустафа Джемільєв стверджує, що, за спостереженнями самих кримчан, кількість росіян, які мігрували до Криму, складає приблизно 850 тисяч осіб. Голова Меджлісу Рефат Чубаров заявляє про 100 тисяч таких мігрантів. [210]

Також прослідковується тенденція заохочення притоку населення з території РФ через встановлення економічних пільг, надання недорогого житла та інших вигідних умов для проживання російським громадянам. Наприклад, федеральний закон про вільну економічну зону на території Криму і Севастополя вводить особливий пільговий режим строком на 25 років. Під час прийому на роботу у жителів півострова вимагають наявності громадянства РФ, знання російського права, системи оподаткування і тд. Кримська політологиня Ленора Дюльбер відзначила, що в Криму відбуваються активні процеси купівлі і будівництва нерухомості росіянами. [211] Водночас російські бізнес-структури активно входять в Крим через тендерні системи РФ і інвестиційні проекти.

ДЖЕРЕЛА:

1. Международный комитет Красного Креста (МККК), Женевская конвенция от 12 августа 1949 года о защите гражданского населения во время войны (IV Женевская конвенция), 12 августа 1949, 75 UNTS 287, ст. 47.
2. Международный комитет Красного Креста (МККК), Приложение к Гаагской конвенции (IV) о законах и обычаях сухопутной войны: Положение о законах и обычаях сухопутной войны, 18 октября 1907, ст. 43; Международный комитет Красного Креста (МККК), Женевская конвенция от 12 августа 1949 года о защите гражданского населения во время войны (IV Женевская конвенция), 12 августа 1949, 75 UNTS 287, ст. 64
3. Международный комитет Красного Креста (МККК), Женевская конвенция от 12 августа 1949 года о защите гражданского населения во время войны (IV Женевская конвенция), 12 августа 1949, 75 UNTS 287, ст. 64
4. Международный комитет Красного Креста (МККК), Приложение к Гаагской конвенции (IV) о законах и обычаях сухопутной войны: Положение о законах и обычаях сухопутной войны, 18 октября 1907, ст. 43
5. Сколько сегодня в Украине зарегистрировано переселенцев с Донбасса и Крыма: Информация по регионам. URL: <https://112.ua/statji/skolko-segodnya-v-ukraine-zaregistrirovano-pereselencev-s-donbassa-i-kryma-informaciya-po-regionam-369259.html>
6. Доклад Уполномоченного по правам человека в Российской Федерации за 2014 г. – Москваю 2015. – С. 99. URL: <http://ombudsmanrf.org/www/upload/files/docs/appeals/doklad2014.pdf> (дата обращения: 01.11.2016).
7. Федеральный конституционный закон от 21.03.2014 N 6-ФКЗ (ред. от 28.12.2017) "О принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов - Республики Крым и города федерального значения Севастополя". URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_160618/59da020c960aea094ca62da3b868bf1d3789d92f/
8. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine. 15 May 2014. – Para. 128. URL: <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMUReport15May2014.pdf>
9. Дмитрий Синяк. Как живут граждане Украины в Крыму. Интервью с крымчанкой, отказавшейся от российского паспорта. URL: <https://focus.ua/society/342601/>
10. Результаты мониторинга: в оккупированном Крыму грубо нарушаются права человека. URL: <https://informnapalm.org/30919-krym-2/>
11. Крымчан, не желающих принимать гражданство РФ, "навещает" местная "самооборона" и требует убраться из Крыма, - "ИС". URL: https://sensor.net.ua/news/286315/krymchan_ne_jelayuschih_prinimat_grajdanstvo_rf_naveschaet_mestnaya_samooborona_i_trebuet_ubratsya_iz
12. Крым: принуждение к гражданству - из отчёта ОБСЕ. URL: <http://05542.com.ua/obschestvo/2193-krym-prinuzhdenie-k-grazhdanstvu-iz-otcheta-obse.html>

13. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine. 15 June 2014. – Para. 295. URL: <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMUReport15June2014.pdf>
14. Россия грубо нарушила права человека при оккупации Крыма – ООН. URL: <https://ru.reuters.com/article/topNews/idRUKCN1C01ZR-ORUTP>
15. International Crimes in Crimea: An Assessment of Two and a Half Years of Russian Occupation. September 2016. URL: <http://iphronline.org/wp-content/uploads/2016/09/Crimea-report-Sept-2016.pdf>
16. Граждане арестанты: Москва и Киев спорят о крымских зэках. URL: http://www.bbc.com/russian/international/2016/05/160526_crimea_prisoners_extradition
17. Граждане арестанты: Москва и Киев спорят о крымских зэках. URL: http://www.bbc.com/russian/international/2016/05/160526_crimea_prisoners_extradition
18. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (июль-август 2014 года). URL: http://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/10/crimea_field_mission_report_July-August_2014_RUS.pdf
19. МИД Украины: вывезенных из Крыма в Адыгею заключенных незаконно заставляют принимать российское гражданство. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28701360.html>
20. Crimean Human Rights Group. 16 August 2017. URL: <https://graniru.org/tags/prison/m.263380.html>
21. «Мы дошли до критического уровня: меньше в нашей стране никогда не усыновляли». URL: <https://ru.hromadske.ua/posts/my-doshli-do-kriticheskogo-urovnya-menshe-v-nashej-strane-nikogda-ne-usynovlyali>
22. Яна Степанковська. Позбавлені батьківщини: доля українських дітей-сиріт у Криму. URL: <http://krymsos.com/news/pozbavleni-batkivshchini-dolya-ukrayinskikh-diteisirit-u-krimu/>
23. Сергей Мокрушин. Идешь в армию – сдай паспорт: крымских призывников лишают украинского гражданства. URL: <https://ru.krymr.com/a/29072962.html>
24. Оккупанты заставляют крымчан-присяжных и призывников отказаться от украинского гражданства, – юрист Гемеджи. URL: https://sensor.net.ua/news/3052336/okkupanty_zastavlyayut_krymchanprisyajnyh_i_prizyvnikov_otkazatsya_ot_ukrainskogo_grajdanstva_yurist
25. Россия отказала Украине в экстрадиции Сенцова. URL: <http://www.ukrinform.ru/rubric-politycs/2105672-rossia-otkazala-ukraine-v-ekstradicii-sencova.html>
26. Сестра Сенцова: Это абсолютный беспредел России. URL: <http://korrespondent.net/ukraine/3760683-sestra-sentsova-eto-absoluitnyi-bespredel-rossyy>

27. Москалькова пояснила, що Денисову не пустили к Сенцову из-за гражданства. URL: <https://strana.ua/news/149016-rossijskij-ombudsmen-tatjana-moskalkova-rasskazala-chto-ee-ukrainskuju-kollehu-ljudmilu-denisovu-ne-pustili-k-olehu-sentsovu-iz-za-toho-chto-u-nikh-raznoe-hrazhdanstvo.html>
28. МИД осудил отказ России передать Украине Сенцова и Кольченко . URL: http://lb.ua/news/2016/10/21/348578_mid_osudil_otkaz_rossii_peredat.html; Россия отказалась экстрадировать в Украину Кольченко. URL; <http://nv.ua/ukraine/events/rossija-otkazalas-ekstradirovat-v-ukrainu-kolchenka-250006.html>
29. Александра Кольченко принуждают принять российское гражданство – мама. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29262165.html>
30. Крымскому политзеку Афанасьеву грозит отказ в экстрадиции в Украину. URL: <http://www.kasparov.ru/material.php?id=570F7F2F41CC0>
31. Украинские заложники Путина поименно. URL: <http://gordonua.com/specprojects/hostages.html>
32. В Крыму рассмотрят апелляционную жалобу по делу Костенко. URL: <http://qha.com.ua/ru/obschestvo/v-krimu-rassmotryat-apellyatsionnuu-jalobu-po-delu-kostenko/145921/>; Адвокат Костенко рассказал о задержании и пытках крымского активиста. URL: http://cripo.com.ua/print.php?sect_id=10&aid=189818
33. Син Джемилева повторно відмовився від російського громадянства. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/03/31/7103990/>; В РФ признали украинское гражданство сына Джемилева. URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2016/08/24/7118583/>
34. Следователь не признал украинское гражданство крымскотатарского активиста Мемеденинова. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29243418.html>
35. Российский пограничник разорвал крымчанину паспорт, чтобы тот не попал в Украину (3 фото) URL: <http://ru.tsn.ua/ukrayina/rossijskiy-pogranichnik-razorval-pasport-krymchanina-kotoryy-hotel-vehat-v-ukrainu-420136.html?g=article&m=384695178>
36. Оккупанты в Крыму изымают паспорта у граждан Украины – пограничники. URL: <http://www.unian.net/politics/1287832-okkupanty-i-v-krymu-izymayut-pasporta-u-grajdan-ukrainyi-pogranichniki.html>
37. ФМС: выдача паспортов РФ жителям Крыма завершена полностью. URL: https://ria.ru/crimea_today/20141219/1039147488.html
38. Итоги Переписи населения в Крымском федеральном округе. Таблица 4.13. Население по гражданству и возрастным группам. URL: http://crimea.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/crimea/resources/eb615c80498558668be0eb2d12c3261e/pub-04-13.pdf, http://sevastopol.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/sevastopol/resources/ee394000499b00a69d3bfd2d12c3261e/pub-04-13.pdf
39. Россия грубо нарушила права человека при оккупации Крыма – ООН. URL: <https://ru.reuters.com/article/topNews/idRUKCN1C01ZR-ORUTP>
40. Ирина Седова. Украинцы в Крыму: 6 наказаний за отказ от российского паспорта. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/02/9/222536/>

41. У Криму померла українка через відмову у наданні меддопомоги. URL: <http://krymsos.com/news/u-krimu-pomerla-ukrayinka-cherez-vidmovu-u-nadanni-meddopomogi/>
42. Гражданин Украины после удержания в крымском СИЗО нуждается в срочной операции – супруга. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28941738.html>; Александра Сурган. Невыездной по ошибке. История Кабира Мохаммада. URL: <https://ru.krymr.com/a/29006308.html>
43. Трудовые мигранты Донбасса: как работать в Крыму . URL: <http://crimea.mk.ru/articles/2015/10/23/trudovye-migranty-donbassa-kak-rabotat-v-krymu.html>
44. Последствия принуждения к гражданству РФ. URL: https://humanrights.org.ua/ru/material/naslidki_primusu_do_gromadjanstva_rosijskoji_federaciji
45. В Ялте уволили с работы ученого за отказ от российского гражданства – правозащитники. URL: https://humanrights.org.ua/ru/material/u_jalti_zvilnili_z_roboti_vchenogo_za_vidmovu_vid_rosijskogo_gromadjanstva__pravozahisniki
46. Ирина Седова. Украинцы в Крыму: 6 наказаний за отказ от российского паспорта. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/02/9/222536/>
47. В Керчи по постановлению прокуратуры предприятие за незаконное использование труда мигранта оштрафовано на 250 тыс. рублей. URL: <http://rkproc.ru/ru/news/v-kerchi-po-postanovleniyu-prokuratury-predpriyatie-za-nezakonnoe-ispolzovanie-truda-migranta>
48. Прокуратура выявила нарушение при привлечении мигранта к работе на предприятии-автоперевозчике. URL: <http://rkproc.ru/ru/news/prokuratura-vyyavila-narushenie-pri-privlechenii-migranta-k-rabote-na-predpriyatii>
49. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine. 16 February to 15 May 2018. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_EN.pdf
50. Ирина Седова. Украинцы в Крыму: 6 наказаний за отказ от российского паспорта. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/02/9/222536/>
51. Дмитрий Синяк. Как живут граждане Украины в Крыму. Интервью с крымчанкой, отказавшейся от российского паспорта. URL: <https://focus.ua/society/342601/>
52. Ирина Седова. Украинцы в Крыму: 6 наказаний за отказ от российского паспорта. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/02/9/222536/>
53. Дмитрий Синяк. Как живут граждане Украины в Крыму. Интервью с крымчанкой, отказавшейся от российского паспорта. URL: <https://focus.ua/society/342601/>
54. Власти РФ депортируют крымчан за отказ от российского паспорта – Александр Седов. URL: <https://crimeahrg.org/vlasti-rf-deportiruyut-kryimchan-za-otkaz-ot-rossiyskogo-pasporta-aleksandr-sedov/>
55. Федеральный закон от 4 июня 2014 г. N 142-ФЗ «О внесении изменений в статьи 6 и 30 Федерального закона "О гражданстве Российской Федерации" и отдельные законодательные акты Российской Федерации». URL: <https://rg.ru/2014/06/06/grajdanstvo-dok.html>

56. Иван Путилов. Увольнение за борьбу с «Матильдой»: соратника Поклонской лишили паспорта и работы. URL: <https://ru.krymr.com/a/28769723.html>; Сергей Мокрушин. Паспорт на стол: почему крымчан лишают российского гражданства? URL: <https://ru.krymr.com/a/28846604.html>
57. Михаил Беляев, Вадим Никифоров. В Крыму изымают излишки гражданства: ФМС обнаружила, что выдала на полуострове слишком много российских паспортов. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/2817265>
58. Международный комитет Красного Креста (МККК), Женевская конвенция от 12 августа 1949 года о защите гражданского населения во время войны (IV Женевская конвенция), 12 августа 1949, 75 UNTS 287, ст. 51
59. Указ главы Республики Крым от 04 марта 2015 года №60-У «О создании призывных комиссий и обеспечении проведения призыва граждан на военную службу в Республики Крым в апреле-июле 2015 года». URL: http://rk.gov.ru/rus/file/pub/pub_240639.pdf; Распоряжение главы Республики Крым от 04 марта 2015 года №56-рг «О призывной комиссии по мобилизации граждан в Республике Крым». URL: http://rk.gov.ru/rus/file/pub/pub_240543.pdf
60. Федеральный закон от 30 марта 2015 г. N 58-ФЗ "Об особенностях правового регулирования отношений, связанных с исполнением воинской обязанности отдельными категориями граждан Российской Федерации в связи с принятием в Российскую Федерацию Республики Крым и образованием в составе Российской Федерации новых субъектов - Республики Крым и города федерального значения Севастополя, и внесении изменений в Федеральный закон "О воинской обязанности и военной службе". URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&firstDoc=1&lastDoc=1&nd=102369770>
61. Российский эксперт: крымчане-призывники могут отказаться от службы в армии России . URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28394287.html>
62. Есть доказательства, что Россия отправляет крымчан воевать в Сирию, - Крымская правозащитная группа. URL: https://censor.net.ua/news/3093349/est_dokazatelstva_chno_rossiya_otpravlyaet_krymchan_voevat_v_siriiu_krymskaya_pravozaschitnaya_gruppa
63. Жители Крыма, не вставшие на воинский учёт до ноября, заплатят административный штраф. URL: <http://www.c-inform.info/news/id/29961>
64. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. 13 September 2017 to 30 June 2018. P. 2. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CrimeaThematicReport10Sept2018_EN.pdf
65. Первый крымский российский призыв: Вы служите, мы вас подождём! URL: http://news.sevas.com/crimea/prizyv_v_krymu-vesna_2015
66. В армию России призвали тысячу человек из Крыма . URL: <http://www.mk.ru/politics/2016/01/03/v-armiyu-rossii-prizvali-tysyachu-chelovek-iz-kryma.html>
67. Призыв крымчан в российскую армию этой весной увеличится почти вдвое – минобороны. URL: <http://www.c-inform.info/news/id/36955>

68. Осенний призыв: идти ли крымчанам в российскую армию? URL: <http://socportal.info/2016/10/05/osennij-prizyv-idti-li-kry-mchanam-v-rossijskuuyu-armiyu.html>
69. Призывники из Крыма и Севастополя впервые послужат на материке. URL: <https://tvzvezda.ru/news/forces/content/201707162350-gn0i.htm>
70. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. 13 September 2017 to 30 June 2018. P. 13. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CrimeaThematicReport10Sept2018_EN.pdf
71. Призывников из оккупированного Крыма отправят служить в армию РФ на Крайний Север, - российский военком. URL: https://censor.net.ua/news/3093758/prizyvnikov_iz_okkupirovannogo_kryma_otpravlyat_slujit_v_armiyu_rf_na_krayiniyi_sever_rossiyiskiyi_voenkom
72. TV ForPost. Севастополь отправил за пределы Крыма первых призывников. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ccOkUtro2yQ&feature=youtu.be>
73. В Красноперекопске отчитались о перевыполнении призыва в российскую армию. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28769417.html>
74. Призывников из Крыма впервые направили служить в Россию. URL: <https://investigator.org.ua/ua/topnews/198470/>
75. Более сотни жителей Белогорского района отправили служить в российскую армию. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29195439.html>
76. Более 600 крымских призывников отправились служить в другие регионы России. URL: <http://www.c-inform.info/news/id/60973>
77. В Крыму за уклонение от призыва в армию РФ крымским татарам грозят преследованиями – правозащитник. URL: <http://investigator.org.ua/news/168253/>
78. Феодосийский военкомат ищет полсотни уклонистов. URL: <http://www.c-inform.info/news/id/33148>
79. Весенний призыв в Крыму-2016. URL: <http://crimeapress.info/vesenniy-prizyv-v-krymu-2016/>
80. Крымские татары стали массово получать повестки в армию (ФОТО) . URL: <http://15minut.org/news/157297-krymskie-tatary-stali-massovo-poluchat-povestki-v-armiyu-foto>
81. Крымский военный комиссариат зафиксировал в Крыму только один случай уклонения от осеннего призыва. URL: <http://www.c-inform.info/news/id/44336>
82. Crimean Human Rights Group. 12 April 2017. URL: <https://www.facebook.com/crimeaarg/posts/1882018162083816>
83. Из Симферополя на срочную службу намерены отправить 150 человек . URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28419079.html>
84. С начала года в оккупированном Крыму вынесли 23 приговора за уклонение от службы в армии РФ. URL: https://censor.net.ua/news/3087315/s_nachala_goda_v_okkupirovannom_krymu_vynesli_23_prigovora_za_uklonenie_ot_slujby_v_armii_rf

85. Анастасия Жукова. В Крыму 6 человек привлекли к уголовной ответственности за уклонение от призыва. URL: <https://www.crimea.kp.ru/online/news/3083462/>
86. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. 13 September 2017 to 30 June 2018. P. 16. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CrimeaThematicReport10Sept2018_EN.pdf
87. По призыву, а не по призванию – как набирают крымчан в российскую армию. URL: <https://crimeahrg.org/ro-prizyvu-a-ne-po-prizvaniyu-kak-nabirayut-kryimchan-v-rossiyskuuyu-armiyu/>
88. Сергей Мокрушин. Идешь в армию – сдай паспорт: крымских призывников лишают украинского гражданства. URL: <https://ru.krymr.com/a/29072962.html>
89. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (март 2015 года). URL: http://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/10/Crimea_Field_Mission_Review_March_2015_RU.pdf
90. Статья 21.5 Административного Кодекса РФ; ч. 1 ст. 328 Уголовного кодекса РФ. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/b579e6b98d04339110a9676dd035147862ff91e0/
91. Федеральный закон «Об альтернативной гражданской службе» (Об АГС) от 25.07.2002 N 113-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_37866/
92. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (март 2015 года). URL: http://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/10/Crimea_Field_Mission_Review_March_2015_RU.pdf
93. В Крыму повесился военнослужащий срочной службы – Росгвардия. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28684186.html>
94. В Симферополе набирают контрактников для службы в российской армии. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28284839.html>
95. В Крыму на военную службу по контракту поступило порядка 4 тысяч человек. URL: <http://crimea.ria.ru/society/20170214/1109123060.html>
96. Около 650 крымчан в этом году изъявили желание служить по контракту. URL: <http://www.c-inform.info/news/id/57458>
97. Виктория Веселова. Служба или преступление? Как остановить российский призыв в Крыму. URL: <https://ru.krymr.com/a/28651997.html>
98. Военные, рекламирующие службу по контракту, отказались рассказать о ней корреспонденту. URL: <http://kerch.fm/2015/07/18/voennye-reklamiruyuschie-sluzhbu-po-kontraktu-otkazalis-rasskazat-o-ney-korrespondentu.html>
99. Керчан призывают вступать в «народные дружины». URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28275328.html>
100. Виктория Веселова. Служба или преступление? Как остановить российский призыв в Крыму. URL: <https://ru.krymr.com/a/28651997.html>

101. В Симферополі і Севастополі рекламують службу по контракту в армії Росії. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28543150.html>; НТС Севастополь. Випуск от 20.12.2014. «Служба по контракту». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5XPfk6d4B3g&feature=youtu.be>
102. Кримчани продовжують набирати в російську армію по газетним оголошенням. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28577937.html>
103. Жителів Симферополя зовуть на службу в ряди Росгвардії. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28500522.html>
104. Егор Потапов. Призыв за гранью права: крымчан активно вербуют в российскую армию. URL: <https://ru.krymr.com/a/28820843.html>
105. В Крыму продолжают агитировать местных жителей на службу в российскую армию – правозащитники. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29225267.html>
106. Законопроект № 361804-7 «О внесении изменений в статью 31 Федерального закона "О воинской обязанности и военной службе"». URL: <http://sozd.parliament.gov.ru/bill/361804-7>
107. Денис Дмитриев, Александр Борзенко. Призывники теперь будут должны являться в военкомат даже без повестки. Это вообще как? URL: <https://meduza.io/cards/prizyvniki-teper-budut-dolzheny-yavlyatsya-v-voenkomat-dazhe-bez-povestki-eto-voobsche-kak>
108. Российский законопроект о явке в военкомат угрожает крымским студентам украинских вузов – правозащитник. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29150582.html>
109. Роман Попков. Юнармия генерала Шойгу. URL: <https://openrussia.org/media/140099/>
110. Две тысячи севастопольских школьников пополнили ряды Юнармии. URL: <https://sevastopol.gov.ru/info/news/62216/>
111. «Это подготовка рабов»: для чего в крымских школах создают кружки «Юнармии». URL: <https://1k.com.ua/171-eto-podgotovka-rabov-187-dlya-chego-v-krymskih-shkolah-sozdayut-kruzhki-171-yunarmii-187.html>
112. В Белогорском районе школьники стреляли из винтовок и ходили строем. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29183605.html>
113. «Резиновый» Крым: в ожидании новой волны переселения. URL: <https://regnum.ru/news/2135786.html>
114. Стало известно, насколько Россия увеличила количество своих военных в аннексированном Крыму. URL: <https://glavred.info/ukraine/502017-stalo-izvestno-naskolko-rossiya-velichila-kolichestvo-svoih-voennyh-v-anneksirovannom-krymu.html>
115. Обнародован "черный" список нежелательных гостей Крыма. URL: <https://vesti-ukr.com/krym/44608-opublikovan-chnyj-spisok-gostej-kryma>; Тимошенко и Яроша объявили персонами нон-грата в Крыму. URL: <https://vesti-ukr.com/krym/45401-timoshenko-jarosh-i-korchinskij-objavleny-personami-non-grata-v-krymu>

116. Украинцев системно депортируют из Крыма за отсутствие паспортов РФ, – исследование. URL: <https://crimeahrg.org/ukraintsev-sistemno-deportiruyut-s-kryima-za-otsutstvie-pasportov-rf-issledovanie/>
117. Громадське телебачення. Іван Селенцов про полон в Криму. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8sGO-st1MRo#t=108>
118. Дело Олега Хоменко. URL: <https://precedent.crimea.ua/cases/oleh-homenok-yzvestnyij-medyatrenner-29-oktyabrya-2012-hoda-poluchyl-otkaz-na-vezd-v-rossyjskuyu-federatsyyu-srokom-na-pyat-let-na-moment-okkupatsyyu-kryima-eho-mesto-zhytelstva-byilo-zarehistryrovan/>
119. Решение Президиума ГС РК от 18 апреля 2014 года № 2062-6/14 «О пребывании некоторых лиц на территории Республики Крым». URL: <http://crimea.gov.ru/act/12067>; Решение Президиума ГС РК от 21 марта 2014 года № 1785-6/14 «О лицах, осуществляющих антикрымскую деятельность, пребывание которых на территории Республики Крым является нежелательным». URL: <http://crimea.gov.ru/act/11790>; Профильный парламентский комитет пересмотрел список лиц, пребывание которых на территории Республики Крым является нежелательным (по состоянию на 21 ноября 2014 года). URL: http://crimea.gov.ru/news/21_11_14
120. Энвер Абибулла. Мустафу Джемилева не пустили в Крым. URL: http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2014/05/140503_ru_s_dzhemilev_crimea_return
121. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine. 15 May 2014. – Para. 134. URL: <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMUReport15May2014.pdf>
122. Оператор Babylon'13 Пилунский: Любой “национал-предатель” для Путина это и есть “Правый сектор”. URL: <http://gordonua.com/news/politics/operator-babylon13-pilunskiy-lyuboy-nacional-predatel-dlya-putina-eto-i-est-pravyu-sektor-22766.html>
123. Главе Меджлиса Чубарову запретили въезд в Крым. URL: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3388533-hlave-medzhlysa-chubarovu-zapretyly-vezd-v-krym>
124. ФСБ не пустила в Крым крымскотатарского активиста: “власти” запретили въезд на 5 лет. URL: <http://glavred.info/politika/fsb-ne-pustila-v-krym-krymskotatarskogo-aktivista-zapretili-vezd-na-5-let-287126.html>
125. Турецкие учителя ислама покидают Крым из-за законодательства оккупантов. URL: <http://gordonua.com/news/crimea/tureckie-uchitelya-islama-pokidayut-krym-iz-za-zakonodatelstva-okkupantov-36032.html>
126. У Криму триває зачистка релігійних громад. URL: <http://catholicnews.org.ua/u-krimu-trivaie-zachistka-religijnih-gromad>
127. Суд решил выдворить из Крыма активиста национального движения крымских татар. URL: <https://ru.krymr.com/a/26809604.html>
128. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (февраль 2015 года). – С. 22. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/10/Crimea_Field_Mission_Review_February_2015_RU.pdf

129. В буферной зоне между границами Крыма человек живет в машине уже 45 дней. URL: https://antikor.com.ua/articles/34135-v_bufernoj_zone_mehdu_granitsami_kryma_chelovek_hivet_v_mashine_uhe_45_dnej
130. Крымская правозащитная группа. Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (декабрь 2015 года). С. 13. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/02/Crimean-Human-Rights-Group_December_2015_RU.pdf
131. Эмир Достим. Депортация и проверка бизнеса. Граждане Турции в Крыму попали в немилость. URL: <https://ru.krymr.com/a/27429971.html>
132. Яна Степанковская. Как украинским церквям в Крыму удается оставаться украинскими. URL: <http://krymsos.com/ru/news/yak-ukrayinskim-tserkvam-u-krimu-vdayetsya-zalishatisya-ukrayinskimi/>
133. Вельдара Шукурджиева пропустили в Крым после вручения ему запрета на въезд – правозащитники. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/27534851.html>
134. Анастасия Рингис. Четыре года запрета на въезд домой. URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/columns/2016/02/25/7100316/>
135. Российские приставы выдворили из Крыма супружескую пару – граждан Украины и Израиля. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/27534166.html>
136. Трём крымским татарам из Херсонской области запретили въезд в Крым на 5 лет. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/27628205.html>
137. Крымская правозащитная группа. Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (май 2016 года). С. 17. URL: http://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/06/Crimean-Human-Rights-Group_May_2016_RU.pdf
138. Украинскому адвокату правозащитника Эмир-Усеина Куку запретили въезд в Крым и РФ. URL: <https://investigator.org.ua/news-2/186021/>
139. Крымская правозащитная группа. Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (январь 2017 года). С. 13. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2017/02/Crimean-Human-Rights-Group_Jan_2017_RU.pdf
140. Иван Путилов. Новая депортация: как из Крыма выдворяли правозащитника. URL: <https://ru.krymr.com/a/28300738.html>
141. Через админграницу в Крым не пропустили украинских таксистов – Джебпар. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28942411.html>
142. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. 13 September 2017 to 30 June 2018. P. 13-14. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CrimeaThematicReport10Sept2018_EN.pdf
143. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine. 16 February to 15 May 2018. P. 25. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_EN.pdf
144. Россия запретила въезд в Крым троим крымским татарам – юрист. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29183741.html>

145. Мустафа Чауш. Как не стать жертвой депортации в новом году? URL: <https://ru.krymr.com/a/26749350.html>
146. Иван Путилов. Полульготы для крымских репатриантов. URL: <https://ru.krymr.com/a/28439590.html>
147. Иван Путилов. Полульготы для крымских репатриантов. URL: <https://ru.krymr.com/a/28439590.html>
148. Эмир Достим. Из Крыма собрались депортировать целую семью. URL: <https://ru.krymr.com/a/26647029.html>
149. Эмир Достим. Из Крыма собрались депортировать целую семью. URL: <https://ru.krymr.com/a/26647029.html>
150. В Крыму правоохранители обыскивают ФМС и дома крымских татар. URL: <https://regnum.ru/news/2137391.html>
151. Иван Путилов. Недим Халилов, депортированный в Узбекистан: «Я не теряю надежды вернуться в Крым». URL: <https://ru.krymr.com/a/29250727.html>; International Crimes in Crimea: An Assessment of Two and a Half Years of Russian Occupation. September 2016. P. 92, para. 162. URL: <http://iphronline.org/wp-content/uploads/2016/09/Crimea-report-Sept-2016.pdf>
152. На заседании ОБСЕ правозащитники потребовали остановить депортацию украинских граждан из Крыма в РФ. URL: <http://crimeahrg.org/nazasedanii-obse-pravozashhitniki-potrebovali-ostanovit-deportatsiyu-ukrainskih-grazhdan-iz-kryima-v-rf/>
153. З окупованого Криму в Росію незаконно вивезли понад 4 700 засуджених громадян України. URL: https://humanrights.org.ua/material/z_okupovanogo_krimu_v_rosiju_nezakonno_vivezli_4_700_zasudzhenih_gromadjan_ukrajini
154. Переданных из оккупированного Крыма заключенных распределяют по тюрьмам Украины на будущей неделе, - замминистра юстиции Чернышов. URL: https://sensor.net.ua/news/434899/peredannyh_iz_okkupirovannogo_kryma_zaklyuchennyh_raspredelyat_po_tyurmam_ukrainy_na_buduscheyi_nedele
155. Енциклопедія репресій в Криму з моменту анексії Росією. КримSOS, 2017. P. 90-94. URL: <http://krymsos.com/files/3/a/3a6275a-report-ua-new--1-.pdf>
156. Украинский политзаключенный Кремля Александр Костенко вышел на свободу. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-crimea/2510953-ukrainskij-politzaklucennyj-kremla-aleksandr-kostenko-vysel-na-svobodu.html>
157. Енциклопедія репресій в Криму з моменту анексії Росією. КримSOS, 2017. P. 94-95. URL: <http://krymsos.com/files/3/a/3a6275a-report-ua-new--1-.pdf>
158. Енциклопедія репресій в Криму з моменту анексії Росією. КримSOS, 2017. P. 127, 96, 97, 99. URL: <http://krymsos.com/files/3/a/3a6275a-report-ua-new--1-.pdf>
159. Енциклопедія репресій в Криму з моменту анексії Росією. КримSOS, 2017. P. 101. URL: <http://krymsos.com/files/3/a/3a6275a-report-ua-new--1-.pdf>
160. Осужденного в Крыму «украинского диверсанта» Лимешко этапировали в Россию. URL: <https://ru.krymr.com/a/ukrainskogo-diversanta-limeshko-etapirovali-v-rossiu/29421925.html>

161. Яна Степанковська. Позбавлені батьківщини: доля українських дітей-сиріт у Криму. URL: <http://krymsos.com/news/pozbavleni-batktivshchini-dolya-ukrayinskikh-diteisirit-u-krimu/>; При оккупации Россия "украла" более 4 тысяч крымских детей-сирот, – представитель омбудсмена. URL: <https://sensor.net.ua/news/408654/pri-okkupatsii-rossiya-ukrala-bolee-4-tysyach-krymskih-deteyisirotpredstavitel-ombudsmena>
162. Лариса Задорожная, Юлия Крючкова, Данил Русаков, Виталий Коваленко, Сергей Килимник. Сирот Крыма разлучают с приемными родителями из Украины. URL: <http://podrobnosti.ua/1008381-sirot-kryma-razluchajut-s-priemnymi-roditeljami-iz-ukrainy.html>
163. Звіт про результати діяльності Представництва Президента України в Автономній Республіці Крим за 3 квартал 2018 року. URL: <http://www.ppu.gov.ua/ru/zvity-pro-rezultaty-diyalnosti-predstavnytstva/zvit-pro-rezultaty-diyalnosti-predstavntstva-prezydenta-ukrayiny-v-avtonomnij-respublitsi-krym-za-3-kvartal-2018-roku/>
164. David Blair. 100,000 flee 'worsening oppression' as Russia tightens grip on Crimea. URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/06/11/100000-flee-crimea-as-russia-tightens-grip/>
165. Игорь Тышкевич. Как Россия заселяет Крым «антиукраинскими элементами». URL: <http://nikvesti.com/articles/103851>
166. Катерина Некречая, Осман Пашаев. «Страшнее всего – глаза матери, которая тебя провожает» – Ольга Скрипник. URL: <https://ru.krymr.com/a/29191774.html>
167. Отец Николай Квич: «Меня обвинили в том, что я спонсирую Военно-морские силы Украины». URL: http://news.ugcc.ua/ru/articles/otets-nikolay_kvich_menya_obvinili_v_tom_chno_ya_sponsiruyu_voennomorskie_sili_ukraini_69744.html
168. Енциклопедія репресій в Криму з моменту анексії Росією. КримSOS, 2017. Р. 49-50. URL: <http://krymsos.com/files/3/a/3a6275a-report-ua-new--1-.pdf>
169. Анна Андриевская. Лица крымского Евромайदानа. Два года спустя. URL: <https://ru.krymr.com/a/27563818.html>
170. С чистого листа. Жизнь переселенцев. URL: <http://www.pravda.com.ua/cdn/cd1/migrants/index.html>
171. Игорь Осипчук. Игорь Кирющенко: «Ко мне домой нагрянули люди из «Русского блока»: «Собирайтесь, будем выбивать из вас признания». URL: <http://fakty.ua/178391-igor-kiryucshenko-ko-mne-domoj-nagryanuli-lyudi-iz-russkogo-bloka-i-potrebovali-sobirajtes-poedem-na-blokpost-budem-vybyvat-iz-vas-priznaniya>
172. Матиос обнародовал количество украинских военных, которые остались в оккупированном Крыму. URL: <https://ru.tsn.ua/ukrayina/matios-obnarodoval-kolichestvo-ukrainskih-voennyh-kotorye-ostalis-v-okkupirovannom-krymu-574354.html>
173. «Полуостров страха: хроника оккупации и нарушения прав человека в Крыму» /Под общей редакцией Т. Печончик – Киев, 2015. - 83 с.

174. Андрей Кириллов. «Дело Андриевской». ФСБ против крымских журналистов или крымских бойцов АТО? URL: <http://glavcom.ua/columns/kirillov/128788-%C2%ABdelo-andrievskoj%C2%BB.-fsb-protiv-krymskih-zhurnalistov-ili-krymskih-bojtsov-ato.html>; Екатерина Сергацкова. Крым. Молчание. Как спецслужбы запугивают журналистов. URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2015/03/27/7062767/>
175. Иван Путилов. Аннексия правды: ФСБ взялась за крымских журналистов. URL: <https://ru.krymr.com/a/26899913.html>
176. Главный раввин Крыма покинул аннексированный Россией полуостров. URL: <http://gordonua.com/news/society/glavnyu-ravvin-kryma-pokinul-anneksirovannyu-rossiey-poluostrov-22812.html>
177. Виталий Червоненко. Меджлис: запрет, тюрьма и эмиграция. URL: http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/05/160518_ru_s_mejlis_tatars_history
178. Александра Вагнер. Крымский отъезд по принуждению. URL: <https://www.europalibera.org/a/25390426.html>
179. С чистого листа. Жизнь переселенцев. URL: <http://www.pravda.com.ua/cdn/cd1/migrants/index.html>
180. С чистого листа. Жизнь переселенцев. URL: <http://www.pravda.com.ua/cdn/cd1/migrants/index.html>
181. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (июнь 2014 года). С. 9-10. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/10/crimea_field_mission_report_June_2014_RUS.pdf
182. "Самооборона" Крыма похитила и избивала редактора и режисера. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/06/2/7027808/>
183. Дмитрий Волчек. Галина Джикаева: «Российский монстр пришел в Крым». URL: <http://ru.telekritika.ua/daidzhest/2014-08-09/96808>
184. В УПЦ КП в Крыму осталось четверо священников, - архиепископ Климент. URL: https://sensor.net.ua/news/3046440/v_upts_kp_v_krymu_ostalos_chetvero_svyaschennikov_arhiepiskop_kliment
185. Активист Виктор Неганов: В Севастополе остается большое количество украинских патриотов. URL: <https://ru.krymr.com/a/26551634.html>
186. Крымская активистка Богуцкая выехала с полуострова – журналист. URL: <http://korrespondent.net/ukraine/3416522-krymskaia-aktyvystka-bohutskaia-vyekhala-s-poluostrova-zhurnalist>
187. Севастопольская гей-пара рассказала журналу Time, почему, вместе с сыном, покинула Крым. URL: <https://crimea.vgorode.ua/news/sobytyia/239616-sevastopolskaia-hei-para-rasskazala-zhurnalu-Time-pochemu-vmeste-s-pryemnym-synom-pokynula-krym>
188. СМИ: священника из Германии вынудили покинуть Крым. URL: <https://ru.krymr.com/a/26644118.html>
189. Тата Шведова. Пострадавшие за особую веру. Крымские последователи «Хизб ут-Тахрир»: на материк. URL: <https://ru.krymr.com/a/27902496.html>

190. Катерина Мацюпа. «Наша цель – развить диалог со зрителем» – режиссер из Крыма (видео). URL: <https://ru.krymr.com/a/28173733.html>
191. Абмеджит Сулейманов стал представителем Меджлиса в Херсонской области. URL: <http://qha.com.ua/ru/politika/abmedjit-suleimanov-stal-predstavitelem-medjlisa-v-hersonskoi-oblasti/146115/>
192. “Увольнение, постоянные допросы в ФСБ и запрет на въезд”, - жизнь украинских активистов в оккупированном Крыму спустя год после участия в митинге памяти Шевченко. URL: https://sensor.net.ua/photo_news/379427/uvolnenie-postoyannye-doprosy_v_fsb_i_zapret_na_vezd_jizn_ukrainskih_aktivistov_v_okkupirovannom_krymu
193. Курбан-Байрам вдали от родины: с мыслями о возвращении и милости Аллаха (ФОТО, ВИДЕО). URL: <http://islam.in.ua/ru/obshchestvo/kurban-bayram-vdali-ot-rodiny-s-myslyami-o-vozvrashchenii-i-milosti-allaha-foto-video>
194. Дэвид Блэр. Опасаясь российских репрессий, Крым покинули 100 тысяч человек. URL: http://www.20khvylyn.com/review/press/review_18322.html
195. Радикальные “ультрас” “Таврии” покинули Крым, опасаясь ФСБ .URL: <http://www.politnavigator.net/radikalnye-ultras-tavrii-pokinuli-krym-opasayas-fsb.html>
196. Волонтер после визита в Крым: испытываю отвращение к российским спецслужбам. <https://ru.krymr.com/a/news/27798554.html>
197. Инна Аннитова. Юрий Ильченко – побег из «крымского Шоушенка». URL: <https://ru.krymr.com/a/27927984.html>
198. Украинская активистка покинула Крым из-за преследования ФСБ. URL: <https://www.svoboda.org/a/28570969.html>
199. После обыска в Белогорском районе: один арестован, двое покинули Крым. URL: <https://avdet.org/ru/2017/08/11/posle-obyska-v-belogorskom-rajone-odin-arestovan-dvoe-pokinuli-krym/>
200. Активист Украинского культурного центра Кузьмин покинул Крым: Мне угрожали, РФ “зачищает поле перед выборами”. URL: <https://112.ua/politika/aktivist-ukrainskogo-kulturnogo-centra-kuzmin-pokinul-krym-mne-ugrozhalirf-zachishhaet-pole-pered-vyborami-409131.html>
201. Павел Казарин. «Били кулаками и током»: похищение и освобождение Рената Параламова. URL: <https://ru.krymr.com/a/28838225.html>; Хамза Караманоглу. Ренат Параламов: «ФСБшники сказали, что три года буду работать на них». URL: <https://ru.krymr.com/a/28830944.html> Владимир Нестайко, Максим Волобоев, Александра Славина, Инна Аннитова. Понаехали vs понаоставались: борьба за место под крымским солнцем. URL: <https://ru.krymr.com/a/29090625.html>
202. Депортированный из Крыма Константин Сизарев больше года борется за свое возвращение домой. URL: <https://crimeahrg.org/deportirovannyiy-iz-kryima-konstantin-sizarev-bolshe-goda-boretsya-za-svoe-vozvrashhenie-domoy/>
203. Крымская правозащитная группа. Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (декабрь 2017 года). URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2018/01/Crimean-Human-Rights-Group_Dec_2017_RU.pdf

204. Иван Путилов. «Сказали, что я потеряюсь навсегда»: водитель Джемилева заявил о пытках со стороны ФСБ. URL: <https://ru.krymr.com/a/29355499.html>
205. Украинская активистка была вынуждена покинуть Крым после "наезда" силовиков. URL: <http://www.sobytiya.info/news/ukrainskaya-aktivistka-byla-vynuzhdena-pokinut-krym-posle-naezda-silovikov>
206. Владимир Нестайко, Максим Волобоев, Александра Славина, Инна Аннитова. Понаехали vs понаоставались: борьба за место под крымским солнцем. URL: <https://ru.krymr.com/a/29090625.html>
207. За 3 года в Крым переселились 200 тыс. россиян. Военным и ФСБ построили 30 тыс. квартир, – эксперт. URL: <https://dnews.dn.ua/news/583144>
208. Сколько людей будут жить в Крыму? URL: <http://goloskrimanew.ru/skolko-lyudey-budut-zhit-v-kryimu.html>
209. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. 13 September 2017 to 30 June 2018. P. 17. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CrimeaThematicReport10Sept2018_EN.pdf
210. Миграционное движение населения (оперативная информация). Архивы 2014–2018 гг.. URL: http://crimea.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/crimea/ru/statistics/stat_Crimea/population/?fbclid=IwAR2P4CS1VHeb0-QEDdjnaDL0vbTebI5ikdOHsRKpKBn5Z0oPjE4MRXH_MAA
211. Ростислав Хотин, Рустем Халилов. Росія активно міняє склад населення анексованого Криму – представники України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29255626.html>
212. Ростислав Хотин, Рустем Халилов. Крым не для крымчан? Как полуостров заселяют россиянами. URL: <https://ru.krymr.com/a/29256685.html>
213. «Резиновый» Крым: в ожидании новой волны переселения. URL: <https://regnum.ru/news/2135786.html>
214. Рустем Халилов, Анна Данилова. Крымская неделя: «заселение» Севастополя и «антиреклама» для полуострова. URL: <https://ru.krymr.com/a/29032463.html>; Александр Аликин. Массовый переезд россиян в Крым крепче привязывает полуостров к России. URL: <https://inosmi.ru/economic/20170120/238565218.html>
215. Угруповання російських військ в Криму на сьогодні становить близько 60 тисяч осіб – експерти. URL: https://dt.ua/UKRAINE/ugrupovannya-rosiyskih-viysk-v-krimu-na-sogodni-stanovit-blizko-60-tisyach-osib-eksperti-244445_.html
216. <http://rk.gov.ru/rus/pravit.htm>
217. <http://www.rkproc.ru/ru/management>
218. Заместители Губернатора – Председателя Правительства Севастополя. URL: <https://sevastopol.gov.ru/government/deputy/>
219. <http://www.rkproc.ru/ru/management>
220. Крым без правил с 19-24

221. Виктория Веселова. Крымские звездные инвесторы: алуштинский проект Никиты Михалкова. URL: <https://ru.krymr.com/a/28029397.html>
222. Виктория Веселова. Тюменские инвестиции: дождутся ли в Феодосии обещанных миллиардов? URL: <https://ru.krymr.com/a/28308579.html>
223. «Мы дошли до критического уровня: меньше в нашей стране никогда не усыновляли». URL: <https://ru.hromadske.ua/posts/my-doshli-do-kriticheskogo-urovnya-menshe-v-nashej-strane-nikogda-ne-usynovlyali>
224. Сергей Мокрушин. Идешь в армию – сдай паспорт: крымских призывников лишают украинского гражданства. URL: <https://ru.krymr.com/a/29072962.html>
225. Оккупанты заставляют крымчан-присяжных и призывников отказаться от украинского гражданства, - юрист Гемеджи. URL: https://sensor.net.ua/news/3052336/okkupanty_zastavlyayut_krymchanprisyajnyh_i_prizyvnikov_otkazatsya_ot_ukrainskogo_grajdanstva_yurist
226. Александра Кольченко принуждают принять российское гражданство – мама. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29262165.html>
227. Москалькова объяснила, что Денисову не пустили к Сенцову из-за гражданства. URL: <https://strana.ua/news/149016-rossijskij-ombudsmen-tatjana-moskalkova-rasskazala-cto-ee-ukrainskuju-kollehu-ljudmilu-denisovu-ne-pustili-k-olehu-sentsovu-iz-za-toho-cto-u-nikh-raznoe-hrazhdanstvo.html>
228. Следователь не признал украинское гражданство крымскотатарского активиста Мемедеминова. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29243418.html>
229. Гражданин Украины после удержания в крымском СИЗО нуждается в срочной операции – супруга. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28941738.html>
230. Александра Сурган. Невыездной по ошибке. История Кабира Мохаммада. URL: <https://ru.krymr.com/a/29006308.html>
231. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine. 16 February to 15 May 2018. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_EN.pdf
232. Власти РФ депортируют крымчан за отказ от российского паспорта – Александр Седов. URL: <https://crimeahrg.org/vlasti-rf-deportiruyut-krymchan-za-otkaz-ot-rossijskogo-pasporta-aleksandr-sedov/>
233. Сергей Мокрушин. Паспорт на стол: почему крымчан лишают российского гражданства? URL: <https://ru.krymr.com/a/28846604.html>
234. Есть доказательства, что Россия отправляет крымчан воевать в Сирию, - Крымская правозащитная группа. URL: https://sensor.net.ua/news/3093349/est-dokazatelstva_cto_rossiya_otpravlyaet_krymchan_voevat_v_siriyu_krymskaya_pravozaschitnaya_gruppa
235. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. 13 September 2017 to 30 June 2018. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CrimeaThematicReport10Sept2018_EN.pdf

236. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. 13 September 2017 to 30 June 2018. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CrimeaThematicReport10Sept2018_EN.pdf

237. Призывников из оккупированного Крыма отправят служить в армию РФ на Крайний Север, - российский военком. URL: https://censor.net.ua/news/3093758/prizyvnikov_iz_okkupirovannogo_kryma_otpravlyat_slujit_v_armiyu_rf_na_krayiniyi_sever_rossiyiskiyi_voenkom

238. В Красноперекопске отчитались о перевыполнении призыва в российскую армию. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28769417.html>

239. Более сотни жителей Белогорского района отправили служить в российскую армию. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29195439.html>

240. Более 600 крымских призывников отправились служить в другие регионы России. URL: <http://www.c-inform.info/news/id/60973>

241. С начала года в оккупированном Крыму вынесли 23 приговора за уклонение от службы в армии РФ. URL: https://censor.net.ua/news/3087315/s_nachala_goda_v_okkupirovannom_krymu_vynesli_23_prigovora_za_uklonenie_ot_slujby_v_armii_rf

242. Анастасия Жукова. В Крыму 6 человек привлекли к уголовной ответственности за уклонение от призыва. URL: <https://www.crimea.kp.ru/online/news/3083462/>

243. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. 13 September 2017 to 30 June 2018. P. 13-14. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CrimeaThematicReport10Sept2018_EN.pdf

244. По призыву, а не по призванию – как набирают крымчан в российскую армию. URL: <https://crimeahrg.org/ro-prizyvu-a-ne-po-prizvaniyu-kak-nabirayut-kryimchan-v-rossiyskuuyu-armiyu/>

245. Сергей Мокрушин. Идешь в армию – сдай паспорт: крымских призывников лишают украинского гражданства. URL: <https://ru.krymr.com/a/29072962.html>

246. Около 650 крымчан в этом году изъявили желание служить по контракту. URL: <http://www.c-inform.info/news/id/57458>

247. Егор Потапов. Призыв за гранью права: крымчан активно вербуют в российскую армию. URL: <https://ru.krymr.com/a/28820843.html>

248. В Крыму продолжают агитировать местных жителей на службу в российскую армию – правозащитники. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29225267.html>

249. Законопроект № 361804-7 «О внесении изменений в статью 31 Федерального закона "О воинской обязанности и военной службе"». URL: <http://sozd.parliament.gov.ru/bill/361804-7>

250. Денис Дмитриев, Александр Борзенко. Призывники теперь будут должны являться в военкомат даже без повестки. Это вообще как? URL: <https://meduza.io/cards/prizyvniky-teper-budut-dolzny-yavlyatsya-v-voenkomat-dazhe-bez-povestki-eto-voobsche-kak>
251. Российский законопроект о явке в военкомат угрожает крымским студентам украинских вузов – правозащитник. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29150582.html>
252. Роман Попков. Юнармия генерала Шойгу. URL: <https://openrussia.org/media/140099/>
253. Две тысячи севастопольских школьников пополнили ряды Юнармии. URL: <https://sevastopol.gov.ru/info/news/62216/>
254. «Это подготовка рабов»: для чего в крымских школах создают кружки «Юнармии». URL: <https://1k.com.ua/171-eto-podgotovka-rabov-187-dlya-chego-v-krymskih-shkolah-sozdayut-kruzhki-171-yunarmii-187.html>
255. В Белогорском районе школьники стреляли из винтовок и ходили строем. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29183605.html>
256. Стало известно, насколько Россия увеличила количество своих военных в аннексированном Крыму. URL: <https://glavred.info/ukraine/502017-stalo-izvestno-naskolko-rossiya-uvlechila-kolichestvo-svoih-voennyh-v-anneksirovannom-krymu.html>
257. Обнародован "черный" список нежелательных гостей Крыма. URL: <https://vesti-ukr.com/krym/44608-opublikovan-chernyj-spisok-gostej-kryma;> Тимошенко и Яроша объявили персонами нон-грата в Крыму. URL: <https://vesti-ukr.com/krym/45401-timoshenko-jarosh-i-korchinskij-objavleny-personami-non-grata-v-krymu>
258. Украинцев системно депортируют из Крыма за отсутствие паспортов РФ, — исследование. URL: <https://crimeahrg.org/ukraintsev-sistemno-deportiruyut-s-kryma-za-otsutstvie-pasportov-rf-issledovanie/>
259. Через админграницу в Крым не пропустили украинских таксистов – Джемпар. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28942411.html>
260. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine. 16 February to 15 May 2018. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_EN.pdf
261. Россия запретила въезд в Крым троим крымским татарам – юрист. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29183741.html>
262. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. 13 September 2017 to 30 June 2018. P. 13-14. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CrimeaThematicReport10Sept2018_EN.pdf
263. Правозащитники насчитали более 2500 фактов депортации украинских граждан из Крыма. URL: <https://ru.krymr.com/a/news-iz-kryma-deportiruiut-grajdan/29463603.html>

264. Иван Путилов. Недим Халилов, депортированный в Узбекистан: «Я не теряю надежды вернуться в Крым». URL: <https://ru.krymr.com/a/29250727.html>
265. Украинский политзаключенный Кремля Александр Костенко вышел на свободу. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-crimea/2510953-ukrainskij-politzaklucennuj-kremla-aleksandr-kostenko-vysel-na-svobodu.html>
266. Энциклопедия репрессий в Крыму с момента аннексии Россией. - 2017 КрымSOS. URL: <http://krymsos.com/files/7/2/7277f73-report-ru-new--1---1-.pdf>
267. Осужденного в Крыму «украинского диверсанта» Лимешко этапировали в Россию. URL: <https://ru.krymr.com/a/ukrainskogo-diversanta-limeshko-etapirovali-v-rossiu/29421925.html>
268. Лариса Задорожная, Юлия Крючкова, Данил Русаков, Виталий Коваленко, Сергей Килимник. Сирот Крыма разлучают с приемными родителями из Украины. URL: <http://podrobnosti.ua/1008381-sirot-kryma-razluchajut-s-priemnymi-roditeljami-iz-ukrainy.html>
269. Лариса Задорожная, Юлия Крючкова, Данил Русаков, Виталий Коваленко, Сергей Килимник. Сирот Крыма разлучают с приемными родителями из Украины. URL: <http://podrobnosti.ua/1008381-sirot-kryma-razluchajut-s-priemnymi-roditeljami-iz-ukrainy.html>
270. Звіт про результати діяльності Представництва Президента України в Автономній Республіці Крим за 3 квартал 2018 року. URL: <http://www.ppu.gov.ua/ru/zvity-pro-rezultaty-diyalnosti-predstavnytstva/zvit-pro-rezultaty-diyalnosti-predstavntstva-prezydenta-ukrayiny-v-avtonomnij-respublitsi-krym-za-3-kvartal-2018-roku/>
271. Павел Казарин. «Били кулаками и током»: похищение и освобождение Рената Параламова. URL: <https://ru.krymr.com/a/28838225.html>
272. Хамза Караманоглу. Ренат Параламов: «ФСБшники сказали, что три года буду работать на них». URL: <https://ru.krymr.com/a/28830944.html>
273. Депортированный из Крыма Константин Сизарев больше года борется за свое возвращение домой. URL: <https://crimeahrg.org/deportirovannyiy-iz-kryma-konstantin-sizarev-bolshe-goda-boretsya-za-svoe-vozvrashhenie-domoy/>
274. Крымская правозащитная группа. Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (декабрь 2017 года). URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2018/01/Crimean-Human-Rights-Group_Dec_2017_RU.pdf
275. Иван Путилов. «Сказали, что я потеряюсь навсегда»: водитель Джемилева заявил о пытках со стороны ФСБ. URL: <https://ru.krymr.com/a/29355499.html>
276. Украинская активистка была вынуждена покинуть Крым после "наезда" силовиков. URL: <http://www.sobytiya.info/news/ukrainskaya-aktivistka-byla-vynuzhdena-pokinut-krym-posle-naezda-silovikov>
277. Официально зарегистрированы как внутренне перемещенные лица из АРК и Севастополя

278. Рустем Халилов, Анна Данилова. Крымская неделя: «заселение» Севастополя и «антиреклама» для полуострова. URL: <https://ru.krymr.com/a/29032463.html>; Александр Аликин. Массовый переезд россиян в Крым крепче привязывает полуостров к России. URL: <https://inosmi.ru/economic/20170120/238565218.html>

279. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. 13 September 2017 to 30 June 2018. P. 14. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CrimeaThematicReport10Sept2018_EN.pdf

280. Миграционное движение населения (оперативная информация). Архивы 2014–2018 гг.. URL: http://crimea.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/crimea/ru/statistics/stat_Crimea/population/?fbclid=IwAR2P4CS1VHeb0-QEDdjnaDL0vbTebI5ikdOHsRKpKBn5Z0oPjE4MRXH_MAA

281. Ростислав Хотин, Рустем Халилов. Росія активно міняє склад населення анексованого Криму – представники України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29255626.html>

Ростислав Хотин, Рустем Халилов. Крым не для крымчан? Как полуостров заселяют россиянами. URL: <https://ru.krymr.com/a/29256685.html>

Усі лінки перевірено 17/11/2018.

ПРАВО КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ

1. Право на самовизначення корінних народів: міжнародно-правовий аналіз

У цьому розділі розглянуто особливості реалізації кримськими татарами як корінним народом права на самовизначення в умовах окупації Криму.

Варто звернути особливу увагу на те, що право на самовизначення в цій частині звіту розглядатиметься не з точки зору прав етнічної або національної меншини (що стало за основу аргументів РФ, які виправдовують окупацію Криму), а як окреме право корінного народу, статус якого передбачено сучасним міжнародним правом.

Міжнародно-правовий аналіз права на самовизначення в цьому розділі побудований так: спершу надається загальна характеристика права на самовизначення народів і історія розвитку цього інституту в міжнародному праві. Затим представлено аналіз права на самовизначення саме корінних народів, безпосереднього суб'єкта цього права.

Право на самовизначення народів є одним з ключових з передбачених системою міжнародного права

Право на самовизначення народів є одним з ключових з передбачених системою міжнародного права. Наразі право на самовизначення набуло статусу імперативної норми, або норми *jus cogens*, відхилення від якої неприпустиме. У контексті нашої теми важливо згадати, що самовизначення є одночасно правом і принципом міжнародного права. [1] У першому зазначеному форматі цей термін закріплено у безлічі джерел міжнародного права. Як принцип право на самовизначення народів згадується в ст. 1 (2) і 55 Статуту ООН. [2]

Право на самовизначення у сучасному розумінні було закріплене в загальній ст. 1 (1) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (надалі – МПГПП) та Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (надалі – МПЕСКП), ухвалених в 1966 році. Згідно з цим положенням, «Всі народи мають право на

самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток». [3]

Надалі право на самовизначення було закріплене в Декларації про принципи міжнародного права, які стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН від 1970 року. Ухвалений в 1975 році Гельсинський Заключний акт також закріплює право на самовизначення народів в ст. 1 (а) VIII. [4] Міжнародний Суд ООН неодноразово висловлював підтримку принципу самовизначення народів. [5]

Всі вищезгадані документи об'єднує той факт, що вони містять згадку про «самовизначення народів» без конкретного визначення терміну «народ». [6]

Щодо права на самовизначення корінних народів, то воно було закріплене в Декларації ООН про права корінних народів (надалі – Декларація ООН), ухваленій Генеральною Асамблеєю ООН в 2007 році і в Американській декларації про права корінних народів (2016 р.).

Так, в ст. 3 Декларації ООН прямо передбачене право на самовизначення, яке за змістом повністю відтворює наведене вище положення загальної ст. 1 (1) Міжнародних пактів 1966 року. [7] До того ж ст. 4 конкретизує політичний аспект, зокрема вказує на те, що «корінні народи при здійсненні своїх прав на самовизначення мають право на автономію або самоуправління у питаннях, які належать до їхніх внутрішніх та місцевих справ, а також і шляхів фінансування їхніх автономних функцій».

Відповідно до теорії міжнародного права, політичний аспект права на самовизначення реалізується через «особливі форми самоврядування»

Відповідно до теорії міжнародного права, політичний аспект права на самовизначення реалізується через «особливі форми самоврядування», які можуть передбачати автономію, гарантоване представництво в уряді, закріплення особливого конституційного статусу, право вето, встановлення пропорційних виборчих систем. Водночас такі механізми самоврядування передбачаються і на загальнонаціональному, і на регіональному та локальному рівнях. [8]

Великий перелік прав корінних народів, який хоч і не передбачає безпосереднього права на самовизначення, закріплено і в Конвенції про корінні народи та народи, що ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах (Конвенція 169), ухваленій Міжнародною організацією праці в 1989 році. Цей документ є єдиним міжнародно-правовим актом, який має обов'язкову силу для держав, які його ратифікували (наразі це 17 держав, Україна і РФ не є сторонами цієї Конвенції).

В контексті міжнародно-правового аналізу права на самовизначення ключовими є ще два теоретичні питання: суб'єкти цього права і його зміст. Щодо суб'єктів, то наразі не існує усталеного визначення концепту корінних народів. З-поміж наведених вище міжнародно-правових інструментів, воно міститься лише в Конвенції 169. Згідно зі ст. 1 (1), дія цього документу поширюється на «народи в незалежних країнах, які розглядаються як корінні з огляду на те, що вони є нащадками тих, хто населяв країну або географічну область, частиною якої є ця країна, в період її завоювання або колонізації, або в період встановлення чинних державних кордонів, і які, незалежно від їхнього правового статусу, зберігають деякі або всі свої соціальні, економічні, культурні та політичні інститути». [9]

До того ж, згідно зі ст. 1 (2) Конвенції 169, а також ст. 1 (2) Американської декларації корінних народів, суб'єктивний критерій, а саме самоідентифікація корінних народів, є основним критерієм для визначення таких народів як корінних. [10]

Щодо змісту і меж права на самовизначення корінних народів – в теорії міжнародного права це питання лишається невирішеним

Щодо змісту і меж права на самовизначення корінних народів – в теорії міжнародного права це питання лишається невирішеним. Прихильники мінімалістських підходів або не визнають це право як таке, або ототожнюють його з правом на сецесію, чи розглядають виключно в межах розділення внутрішнього (демократичне управління, автономія) і зовнішнього (незалежність, асоціація, інтеграція) самовизначення. [11]

Прихильники максималістських підходів надають цьому праву широке значення, включаючи в нього, крім політичного, також економічний і культурний аспекти, права інтелектуальної власності, релігійні свободи, освітні та мовні права тощо. [12]

З огляду на наведений огляд теорії міжнародного права, автори звіту вирішили застосувати помірний підхід до формулювання права на самовизначення. Такий підхід дозволить сконцентруватися на колективному вимірі права кримських татар як корінного народу на самовизначення, і водночас завважити окремі порушення, які є особливо значущими в перешкоджанні реалізації цього права в умовах окупації. Тому в цьому розділі концепт «права на самовизначення корінного народу» передбачатиме право народу на встановлення і реалізацію свого політичного статусу через вільний вибір форм самоврядування, а також свободу в забезпеченні свого економічного, соціального і культурного розвитку. Також, з огляду на обраний підхід, а також обмежений обсяг цього звіту, акцентуватимуться політичні права і національні інститути, як форми реалізації права на самовизначення кримських татар.

2. Кримськотатарський народ як корінний народ, його статус і можливості реалізації права на самовизначення в умовах російської окупації

У цій частині розділу ми розглянемо проблему визнання кримських татар корінним народом на національному та міжнародному рівнях, проаналізуємо особливості політики Російської Федерації у сфері забезпечення прав корінних народів, а також її застосування щодо кримських татар як одного з представників цієї категорії.

Кримськотатарський народ (кримськотатар. «Къырымлар») має всі характеристики корінного народу, закріплені у зазначеній Конвенції 169

Кримськотатарський народ (кримськотатар. «Къырымлар») має всі характеристики корінного народу, закріплені у зазначеній Конвенції 169. Зокрема, кримські татари а) є нащадками тих, хто населяв країну або географічну область, частиною якої є ця країна, в період її завоювання або колонізації або в період встановлення чинних державних кордонів; б) незалежно від їхнього правового положення, зберігають деякі або всі свої соціальні, економічні, культурні та політичні інститути.

Щодо першої частини визначення, то представники цієї національності є нащадками тих, хто населяв Кримське ханство в 1783 році, на момент його завоювання Російською імперією [13] та населяли територію України, а саме Кримський півострів, в 1991 році, коли були встановлені державні кордони України. Щодо другої частини

визначення – збереження кримськотатарським народом всіх перерахованих інститутів є позасумнівним.

Однак, як вже зазначалося, ще важливішим критерієм для визначення народу корінним, є самоідентифікація. Цей важливий момент було зафіксовано у зверненні Курултаю кримськотатарського народу до Президента СРСР, Верховної Ради СРСР і Верховної Ради УРСР ще 30 червня 1991 року, в якому кримські татари були безпосередньо названі «корінним народом». [14]

Після проголошення незалежності України кримські татари продовжували дотримуватися цієї позиції, наслідком чого стало закріплення в Конституції України категорії «корінні народи» поряд з категорією «національні меншини». [15]

Офіційне визнання кримськотатарського народу корінним світовою громадськістю і зокрема міжнародними організаціями, наразі є досить обмеженим

Офіційне визнання кримськотатарського народу корінним світовою громадськістю і зокрема міжнародними організаціями, наразі є досить обмеженим. Це наслідок позиції, яку до моменту окупації Криму займала Україна, уникаючи визначення кримськотатарського народу корінним народом в офіційних документах.

Водночас Європейський Парламент неодноразово у своїх документах визначав кримськотатарський народ корінним, а також визнавав його право на самовизначення. Наприклад, в резолюції «Про ситуацію з правами людини в Криму, особливо кримських татар» наголошується, що «згідно з міжнародним правом кримські татари, як корінний народ Криму, мають право зберігати і зміцнювати свої відмінні політичні, правові, економічні, соціальні та культурні інституції» і закликається до «поваги Меджлісу як законного представницького органу кримськотатарської спільноти, а також припинення утисків і систематичних переслідувань його членів». [16]

До того ж в резолюції «Про кримських татар» Європейський Парламент засудив заборону Меджлісу, який є «легітимним і визнаним представницьким органом корінного народу Криму» і вказав, що така заборона може стати «благодатним ґрунтом для стигматизації кримських татар, подальшої дискримінації проти них і порушення їхніх прав (...) і є спробою витіснити їх з Криму, їхньої історичної

батьківщини». [17] У цьому ж контексті були ухвалені резолюції Європейського парламенту «Про українських полонених в Росії і ситуації в Криму» від 16 березня 2017 року і «Справи кримськотатарських лідерів Ахтема Чийгоза, Ільмі Умерова та журналіста Миколи Семени» від 5 жовтня 2017. [18]

Рада Європи виявляє стриманішу позицію з цього питання. Проте в резолюції від 28 червня 2018 року «Громадяни України, які утримуються Російською Федерацією як політв'язні» Парламентська Асамблея вжила означила кримськотатарську громаду як «корінну». [19]

Зі свого боку Управління Верховного Комісара ООН з прав людини визначає кримськотатарський народ корінним у своїх звітах присвячених ситуації з правами людини. [20]

На ці ж звіти і, зокрема, на означення кримськотатарського народу корінним, посилається і Міжнародний Суд ООН у своєму Наказі про тимчасові заходи. [21]

Окупувавши Крим, РФ ввела в дію на території півострова своє законодавство, порушуючи цим норми міжнародного гуманітарного права

Окупувавши Крим, РФ ввела в дію на території півострова своє законодавство, порушуючи цим норми міжнародного гуманітарного права. Зважаючи на це, доречно проаналізувати російське федеральне законодавство, яке регулює питання прав і статусу корінних народів і національних меншин. Також будуть проаналізовані особливості виконання РФ взятих на себе міжнародних зобов'язань у цій сфері.

Згідно з ч. 3 ст. 5 Конституції РФ принцип рівноправності і самовизначення народів закладений в основу державного устрою Росії. У ч. 2 ст. 19 Конституції закріплено принцип рівності прав і свобод людини і громадянина незалежно від раси, національності, мови і походження. Згідно з ч. 3 ст. 68 Конституція РФ гарантує всім своїм народам право на збереження рідної мови, створення умов для її вивчення та розвитку.

Нормативно-правова база РФ у сфері забезпечення прав корінних народів багато в чому визначила сучасну ситуацію кримських татар в окупованому Криму. Однією з особливостей в законодавстві РФ є використання терміну «корінний нечисленний народ». Згідно

з Федеральним законом «Про державні гарантії прав корінних нечисленних народів Російської Федерації» до таких належать народи, які налічують на всій території РФ менш як 50 тисяч осіб. [22] Оскільки за наявними даними кримських татар в Криму налічується понад 240 тисяч, [23] дія цього закону на них не поширюється.

До того ж сфера дії цього закону поширюється лише на осіб, які постійно проживають в місцях традиційного проживання і традиційної господарської діяльності корінних народів, і для яких традиційна господарська діяльність і заняття традиційними промислами є основним або підсобним видом діяльності. Як наслідок, переважна більшість прав, передбачених цим законом, скерована на захист від втручання держави і приватних осіб в традиційний спосіб життя таких народів, і лише деякі положення передбачають позитивні економічні, соціальні, культурні та політичні права, зокрема право на делегування представників нечисленних народів до органів влади суб'єктів РФ. Такий підхід суперечить ст. 19 Декларації ООН про права корінних народів, згідно з якою держави через представницькі інститути корінних народів повинні «заручитися їхньою вільною, попередньою і усвідомленою згодою, перш ніж ухвалювати і здійснювати законодавчі або адміністративні заходи, які можуть їх стосуватися». [24] Варто відзначити, що обмежений доступ представників етнічних меншин, включно з корінними народами, до участі в діяльності органів законодавчої влади, є загальноприйнятною практикою в РФ.

Обмежений доступ представників етнічних меншин, включно з корінними народами, до участі в діяльності органів законодавчої влади, є загальноприйнятною практикою в РФ

Крім вже зазначеного закону, деякі аспекти прав корінних народів передбачені в Федеральному законі «Про території традиційного природокористування корінних нечисленних народів Півночі, Сибіру і Далекого Сходу Російської Федерації» і Федеральний закон «Про загальні принципи організації громад корінних нечисленних народів Півночі, Сибіру і Далекого Сходу Російської Федерації».

Крім обмеженої територіальної сфери застосування цих законів, варто відзначити також обмежену сферу їх застосування. Перший закон стосується правового режиму територій, утворених виключно з метою ведення традиційного природокористування і традиційного способу життя. [25] Другий регулює правовий статус громад корінних

нечисленних народів, який за своїм змістом не відрізняється від статусу некомерційних організацій, створених в загальному порядку. [26]

Оскільки згідно з російським законодавством кримські татари навіть теоретично не можуть отримати статус корінного народу, з точки зору права РФ вони підпадають під дію загального правового режиму, який регулює статус національних та етнічних меншин в РФ. У цьому контексті варто відзначити ратифікацію РФ таких міжнародно-правових актів, як Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, а також Рамкової конвенції про захист національних меншин. [27] При вступі до Ради Європи РФ взяла на себе зобов'язання ратифікувати до 28 лютого 1998 Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, проте підписавши її у 2001 році, РФ так і не ратифікувала цей документ. [28]

Наступний закон, який визначає статус-кво кримських татар, стосується права на самовизначення. Ця категорія в умовах правового поля РФ реалізується через створення так званих «національно-культурних автономій» (надалі – НКА). [29] Федеральний Закон РФ «Про національно-культурну автономію» від 22 травня 1996 визначає національно-культурну автономію як «форму національно-культурного самовизначення, яка є об'єднанням громадян Російської Федерації, які асоціюють себе з певною етнічною спільнотою, яка має статус національної меншини на відповідній території, на основі їхньої добровільної самоорганізації з метою самостійного вирішення питань збереження самобутності, розвитку мови, освіти, національної культури, укріплення єдності російської нації, гармонізації міжетнічних відносин, сприяння міжрелігійному діалогу, а також здійснення діяльності, скерованої на соціальну та культурну адаптацію та інтеграцію мігрантів».

Наразі в Криму зареєстровано 14 регіональних національно-культурних автономій, враховуючи автономії кримських татар і караїмів

Цим законом також визначається громадська організація як організаційно-правова форма національно-культурної автономії. Функціонувати такі організації можуть на трьох рівнях: місцевому, регіональному та федеральному, при цьому для функціонування на федеральному рівні необхідне об'єднання організацій місцевого і регіонального рівнів. [30]

Наразі в Криму зареєстровано 14 регіональних національно-культурних автономій, враховуючи автономії кримських татар і караїмів. [31] Однак у такої форми самоврядування існують серйозні недоліки, які не дозволяють розглядати її повноцінним замінником представницьких органів корінних народів.

По-перше, це пов'язано з тим, що функціонування таких «автономій» у формі громадських організацій не може гарантувати реальної репрезентативності, оскільки не встановлено процедур, які б гарантували, що створення такої організації представляє інтереси всієї групи або хоча б її більшої частини, а не лише лояльних до влади окремих представників такої групи. Для порівняння, у виборах членів Курултаю беруть участь всі кримські татари і члени їхніх сімей.

Закон прямо передбачає, що «право на національно-культурну автономію не є правом на національно-територіальне самовизначення»

Закон прямо передбачає, що «право на національно-культурну автономію не є правом на національно-територіальне самовизначення». [32] Коло повноважень національно-культурних автономій не відповідає стандартам «ефективної участі» національних меншин в суспільно-політичному житті держави, передбаченим у Лундських рекомендаціях про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті [33] і ст. 15 Рамкової конвенції про захист національних меншин. [34]

Наразі в РФ існує законодавство, яке безпосередньо стосується прав кримських татар як окремого народу. В його основі – принцип відновлення прав (або реабілітації) як депортованого народу. Так, 21 квітня 2014 року Президент РФ прийняв указ «Про заходи щодо реабілітації вірменського, болгарського, грецького, італійського, кримськотатарського та німецького народів і державну підтримку їхнього відродження і розвитку», який закликає органи влади «вжити комплекс заходів з відновлення історичної справедливості, політичного, соціального і духовного відродження» депортованих народів.

В цьому контексті слід зазначити, що кожен з указів подібного роду, виданих раніше відносно інших депортованих народів РФ, стосується одного конкретного народу. Іншим важливим нововведенням «кримського» указу є спеціальна згадка про сприяння створенню та

розвитку національно-культурних автономій, що може сприйматися як спеціальне обмеження у виборі можливих форм самоврядування. [35]

Щодо закріплення окремих соціальних, економічних і культурних прав національних меншин, які проживають на території Криму, як і в загальнофедеральному російському законодавстві простежується відсутність комплексних нормативно-правових актів, які регулюють це питання. Замість цього запускаються програми, норми яких мають декларативний характер і не передбачають реально дієвих механізмів їх втілення.

До прикладу, в січні 2018 року де-факто Радою міністрів в окупованому Криму була затверджена Державна програма так званої Республіки Крим зі зміцнення єдності російської нації і етнокультурного розвитку народів Росії – «Республіка Крим – територія міжнаціональної згоди» на 2018–2020 роки. [36] Інформація про її виконання наразі момент відсутня.

Ще одна особливість – встановлення низки де-факто республіканських органів, в сферу компетенції яких належать питання реалізації державної політики щодо національних меншин. Так, в червні 2014 року постановою де-факто Ради міністрів був створений «Державний комітет у справах міжнаціональних відносин і депортованих громадян РК» (надалі – Держкомнац). [37]

Завданням Держкомнацу є ведення державної політики і здійснення функцій у сфері міжнаціональних і міжконфесійних взаємин, а також реабілітація репресованих народів так званої РК

Завданням Держкомнацу є ведення державної політики і здійснення функцій у сфері міжнаціональних і міжконфесійних взаємин, а також реабілітація репресованих народів так званої РК. У жовтні 2015 при де-факто Раді міністрів була створена «Рада з міжнаціональних і міжконфесійних відносин», який є консультативно-дорадчим органом, утвореним з метою збереження міжнаціональної та міжконфесійної згоди в так званій РК, профілактики і протидії проявам екстремізму. [38] Втім існування подібної структури жодним чином не сприяє реалізації прав кримських татар і зумовлене виключно необхідністю формально підтвердити наявність профільних підрозділів у складі держапарату.

Ще однією важливою сферою законодавства РФ, суміжною з темою прав корінних народів, є боротьба з расизмом, екстремізмом і злочинами на ґрунті ненависті. Проголошується метою такого законодавства є, крім іншого, захист прав корінних народів і національних меншин. На думку Консультативного комітету Рамкової конвенції про захист національних меншин, відповідна політика не вплинула належним чином на зниження кількості таких порушень. Аж навпаки: антиекстремістське законодавство питома націлене супроти правозахисників, осіб і організацій, які захищають права меншин, а також нетрадиційних мусульманських груп. [39] Ця тенденція чітко прослідковується в умовах окупованого Криму.

Антиекстремістське законодавство питома націлене супроти правозахисників, осіб і організацій, які захищають права меншин, а також нетрадиційних мусульманських груп. Ця тенденція чітко прослідковується в умовах окупованого Криму

Тепер розглянемо особливості регулювання в російському законодавстві питання мов національних меншин і корінних народів. Так, обов'язки РФ зі збереження рідних мов народів Росії передбачені ч. 3 ст. 68 Конституції РФ, згідно з якою РФ гарантує всім своїм народам право на збереження рідної мови, створення умов для її вивчення та розвитку. [40] Це право також конкретизоване в положеннях глави III Федерального закону «Про національно-культурні автономії», [41] ст. 14 Федерального закону «Про освіту в Російській Федерації», [42] законі РФ «Про мови народів Російської Федерації». [43] До того ж окремі мовні права національних меншин передбачені ст. 10, 11, 14 Рамкової конвенції про захист національних меншин, ратифікованої РФ. [44]

Варто відзначити внесення в серпні 2018 року поправок до Федерального закону «Про освіту в Російській Федерації», згідно з якими вибір мови освіти здійснюватиметься «добровільно», тобто за заявою батьків учнів. [45] Такі зміни викликали протести в багатьох республіках РФ, тому що на практиці відмова від обов'язкового вивчення рідної мови автоматично призведе до його факультативного вивчення і відповідно до зниження престижу мови. [46] Також варто відзначити, що процедура вибору батьками мови навчання законодавчо не врегульована, що призводить до масових зловживань з боку адміністрацій шкіл.

3. Представницькі органи кримськотатарського народу та їхня діяльність в умовах окупації

Представницькі органи кримськотатарського народу

Кримськотатарський народ має два вищі представницькі органи: Курултай кримськотатарського народу (надалі – Курултай) і Меджліс кримськотатарського народу (надалі – Меджліс). Курултай є національним з'їздом, традиційним для тюркських народів інститутом вищої влади, який забезпечує широке представництво членів народу і виносить обов'язкові для виконання рішення. [47] Згідно з Положенням про Меджліс кримськотатарського народу, головною метою його діяльності є «ліквідація наслідків геноциду, вчиненого радянською державою щодо кримських татар, відновлення національних і політичних прав кримськотатарського народу і реалізація його права на вільне національно-державне самовизначення на своїй національній території». [48] Органами самоврядування кримських татар на локальному рівні є регіональні і місцеві меджліси, які реалізують рішення Меджлісу і Курултаю помісно. [48]

Кримськотатарський народ має два вищі представницькі органи: Курултай кримськотатарського народу і Меджліс кримськотатарського народу

28 червня 1991 року II Курултай заснував Меджліс і ухвалив Декларацію про національний суверенітет кримськотатарського народу, в якій було заявлено про «право на самовизначення кримськотатарського народу у термінах, в яких воно викладене в міжнародних правових актах, визнаних світовою спільнотою». [49]

Складність ситуації, у якій опинився Меджліс в Криму, обумовлена тим, що з моменту свого заснування його статус як представницького органу кримськотатарського народу не був закріплений в законодавстві України. Водночас, де-факто з Меджлісом співпрацювали органи державної влади як на загальнодержавному, так і на регіональному та місцевих рівнях. [50] Одним з показових прикладів є створення в 1999 році при Президенті України консультативно-дорадчого органу – Ради представників кримськотатарського народу, до складу якого входили всі члени Меджлісу. [51] Від моменту окупації Меджліс, як представницький орган кримськотатарського народу, не був визнаний російською владою навіть де-факто.

29 березня 2014 року в Бахчисараї відбулася позачергова друга сесія VI Курултаю, на якій в контексті політичної ситуації було ухвалено постанову «Про реалізацію кримськотатарським народом права на самовизначення на своїй історичній території – в Криму». В цьому документі Курултай, виходячи з того, що «зміна статусу Криму була здійснена без згоди і вираженою на те волі кримськотатарського народу» і, виходячи з норм міжнародного права про право корінного народу на самовизначення, оголосив про «початок політичних і правових процедур зі створення (відновлення) національно-територіальної автономії кримськотатарського народу», а також закликав міжнародні організації та уряди держав до «підтримки права кримськотатарського народу на самовизначення на своїй історичній території – в Криму». [53]

Після початку окупації і до моменту проведення «референдуму», російська влада намагалася заручитися підтримкою кримських татар. З цією метою 11 березня 2014 року Верховна Рада АРК в окупованому Криму ухвалила постанову «Про гарантії відновлення прав кримськотатарського народу і його інтеграції в кримську спільноту», в якому було прописано обіцянку передбачити в новій конституції так званої Республіки Крим низку гарантій для кримських татар, і зокрема офіційний статус для кримськотатарської мови, квоту 20% місць в так званій Верховній раді, так званих виконавчих органах та «органах місцевого самоврядування», визнання офіційними представниками органів національного самоврядування кримськотатарського народу Курултаю та органів, створених ним. [54]

Після відмови кримських татар брати участь в «референдумі» 16 березня 2014 року, в ухваленій 11 квітня 2014 року конституції так званої РК жодна з обіцяних гарантій прописана не була

Після відмови кримських татар брати участь в «референдумі» 16 березня 2014 року, в ухваленій 11 квітня 2014 року конституції так званої РК жодна з обіцяних гарантій прописана не була. Єдина згадка про кримських татар міститься в ст. 10, яка передбачає надання кримськотатарській мові статусу державної мови у так званій РК, поряд із російською і українською мовами. [55]

Варто зазначити, що постанова «Про гарантії відновлення прав кримськотатарського народу і його інтеграцію в кримську спільноту» від 11 березня 2014 року має неоднозначний статус. З одного боку,

вона була ухвалена після початку окупації Криму, що означає, що свобода і добровільність волевиявлення членів Верховної Ради АРК при ухваленні рішень в цей період є сумнівною. З іншого боку, формально ця постанова була ухвалена Верховною Радою АРК ще до моменту дострокового припинення її повноважень з боку України, яке відбулося лише 15 березня 2014 року. [56]

Відтак, у частині, в якій постанова про гарантії відновлення прав кримських татар не суперечить Конституції України, вона є дійсною за українським законодавством. Оскільки світова спільнота не визнала окупацію Криму, дію цієї постанови, якщо розглядати її частиною законодавства України, підкріплюється також міжнародним правом. [57]

У частині, в якій постанова про гарантії відновлення прав кримських татар не суперечить Конституції України, вона є дійсною за українським законодавством

З позицій російського законодавства, яке чинне в Криму після анексії, також можна дійти висновку, що постанова про гарантії відновлення прав має обов'язкову силу для РФ. Так, згідно зі ст. 23 Федерального Конституційного Закону РФ «Про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим та створення в складі Російської Федерації нових суб'єктів – Республіки Крим та міста федерального значення Севастополь» зазначається, що нормативно-правові акти АРК і так званої Республіки Крим діють на території так званої Республіки Крим до закінчення перехідного періоду або до ухвалення відповідного нормативно-правового акту Російської Федерації і (або) нормативно-правового акту Республіки Крим. [58]

Перехідний період, згідно із законом, діє від дня прийняття в РФ так званої Республіки Крим та створення в складі Російської Федерації нових суб'єктів – до 1 січня 2015 року. [59]

Згідно зі ст. 1 (3) закону датою де-факто прийняття Криму в РФ є дата підписання Договору між Україною, Російською Федерацією і «Республікою Крим» про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим та створення в складі Російської Федерації нових суб'єктів. [60]

Цей договір було підписано 18 березня 2014 року. [61] З цього слідує, що згідно з російським законодавством, від 18 березня 2014 року до 1 січня 2015 року, на території Криму паралельно діяло і законодавство АРК, і законодавство РФ.

Отже, ухвалення «Конституції» так званої Республіки Крим без урахування постанови про гарантії відновлення прав порушувало і російське законодавство. Загалом, якщо визнати, що постанова про гарантії відновлення прав має обов'язкову для влади РФ силу, на практиці існує не так багато шляхів домогтися її застосування. Так, можливе оскарження положень «Конституції» так званої Республіки Крим, які не відповідають постанові про гарантії відновлення прав, в де-факто Верховному Суді «Республіки Крим». [62] Втім, позитивний результат такого розгляду малоімовірний. Щодо міжнародних інстанцій, то можливе лише оскарження порушення індивідуальних прав, а не нормативного акту як такого.

Ухвалення «Конституції» так званої Республіки Крим без урахування постанови про гарантії відновлення прав порушувало і російське законодавство

Наразі в де-факто уряді окупованого Криму розглядається законопроект «Про функціонування державних мов Республіки Крим та інших мов в Республіці Крим» (законопроект Фікса-Трофимова-Ільясова) [63], втім станом на 2018 рік закон досі не ухвалено. До того ж, як відзначають експерти, в цьому законопроекті не передбачено надання кримськотатарській мові привілейованішого статусу. [64]

Щодо сфери освіти, то в ст. 11 ухваленого 6 липня 2015 року закону так званої РК «Про освіту в Республіці Крим», мовою освіти прямо закріплено лише російську мову. Водночас освіта іншими «державними» мовами, зокрема кримськотатарською, є правом жителів Криму, межі та зміст якого визначаються законодавством РФ про освіту. [65] У такий спосіб ще раз підкреслюється особливий статус російської мови у порівнянні з іншими, також «державними» мовами. [66]

Заборона Меджлісу кримськотатарського народу Російською Федерацією

23 жовтня 2015 року Громадська палата РФ, посилаючись на попередню заяву так званого віце-прем'єра «уряду» в Криму Руслана Бальбека, звернулася до Генеральної прокуратури РФ з проханням перевірити діяльність Меджлісу кримськотатарського народу на факт екстремізму. [67] 2 лютого 2016 року голови кримських громадських організацій «Къырым Бирлиги», «Крымские татары – опора Крыма», «Комитет крымскотатарской молодежи» і «Совет старейшин крымскотатарского народа «Намус» надіслали колективного листа де-факто прокурору Криму Н. Поклонській, в якому висловлювали

схвалення факту «возз'єднання Криму з Росією», а також виступили з проханням вжити заходів з «недопуску протиправної і провокаційної діяльності» Меджлісу. [68] Варто відзначити, що ці організації, крім «Намусу», були створені вже після окупації Криму.

15 лютого 2016 року Наталія Поклонська звернулася до де-факто Верховного суду в Криму з вимогою визнати Меджліс кримськотатарського народу екстремістською організацією. Копію позову особисто вручили першому заступнику голови Меджлісу Наріману Джелялову. [69] На доведення «екстремістської діяльності» Меджлісу були наведені судові рішення щодо деяких членів Меджлісу за фактом організації і проведення Меджлісом мітингу 26 лютого 2014 року (акції за збереження територіальної цілісності України), проведення несанкціонованого заходу 3 травня 2014 року в Армянську (зустріч лідера кримськотатарського народу Мустафи Джемілева), також проведення «громадянської блокади Криму» з кінця вересня 2015 року, а також заяв членів Меджлісу про потребу деокупації Криму і повернення півострова до складу України. 13 квітня 2016 року Поклонська, посилаючись на ст. 9, 10 закону РФ «Про протидію екстремістській діяльності», ухвалила рішення про призупинення діяльності Меджлісу. [70]

15 лютого 2016 року Наталія Поклонська звернулася до де-факто Верховного суду в Криму з вимогою визнати Меджліс кримськотатарського народу екстремістською організацією

18 квітня 2016 року міністерство юстиції РФ занесло «громадське об'єднання «Меджліс кримськотатарського народу» до Переліку організацій, чия діяльність призупинено через їхню екстремістську діяльність. [71]

26 квітня 2016 року де-факто Верховний суд «Республіки Крим» ухвалив рішення про визнання Меджлісу кримськотатарського народу екстремістською організацією і заборону його діяльності на території РФ. [72] Підставами до такого рішення де-факто визнав документи, представлені Поклонською. «Суд» взяв до уваги аргументи представника «Державного комітету у справах міжнаціональних відносин», який вказав на наявність в Криму значної кількості громадських організацій, які нібито визначають своєю головною метою захист прав кримськотатарського народу, базуючись на «конструктивній позиції у співпраці з органами державної влади».

Зрештою суд дійшов висновку, що на момент ухвалення цього рішення, Меджліс кримськотатарського народу «не здійснює захист прав народу у політичному, економічному, соціальному і культурному житті спільноти», а також «не є єдиною громадською єднальною структурою на території Республіки Крим, яка представляє інтереси кримськотатарського народу». [72]

В травні 2016 року, одразу після рішення де-факто Верховного суду і до вступу його в законну силу, так званий заступник «голови «Ради міністрів РК» Руслан Бальбек, проінформувавши де-факто голів міських і сільських адміністрацій про те, що Меджліс було визнано екстремістською організацією, закликав сповіщати де-факто прокуратуру про порушення членами Меджлісу встановлених де-факто судом заборон. [73]

Так званий заступник глави «Ради міністрів РК» Руслан Бальбек, проінформувавши де-факто голів міських і сільських адміністрацій про те, що Меджліс було визнано екстремістською організацією

29 вересня 2016 року Верховний суд підтвердив рішення де-факто Верховного суду РК, зокрема підтвердивши, що розглянуті судом першої інстанції факти є проявами екстремістської діяльності Меджлісу. Також Верховний суд РФ погодився з тим, що заборона Меджлісу не є порушенням прав кримськотатарського народу на політичний, економічний, соціальний і культурний розвиток, а також фундаментального права кримськотатарського народу на самовизначення. [74] Суд підтримав свою позицію аргументами, з яких жоден за фактом не стосувався права на самовизначення.

Зокрема судом також було відзначено, що в Криму функціонує понад 30 громадських об'єднань, які виступають на захист прав і інтересів кримськотатарського народу, кримські татари мають можливість створення національно-культурних автономій, згідно з законом РФ «Про національно-культурну автономію», що кримськотатарська мова має статус державної, згідно зі ст. 10 так званої конституції РК, а для забезпечення соціально-культурного розвитку кримськотатарського народу було ухвалено «Закон РК» від 29 грудня 2014 року №55-ЗРК/2014 «Про свята і пам'ятні дати в Республіці Крим».

Також, оцінюючи діяльність Меджлісу, Верховний суд РФ дійшов висновку, що він може розглядатися в категоріях «громадського

об'єднання» (відповідно до закону РФ «Про громадські об'єднання»). І, проаналізувавши закон РФ «Про загальні принципи організації місцевого самоуправління в Російській Федерації», суд дійшов висновку, що Меджліс не можна вважати органом місцевого самоуправління чи іншим органом, який реалізовує владу кримськотатарського народу на певній території. У такий спосіб російська влада заперечила факт Меджлісу як національного інституту.

Заборона діяльності Меджлісу у квітні 2016 року призвела до утисків громадянських, політичних та культурних прав кримських татар. [75] Рішення де-факто суду означало, що близько 2500 членів національних і місцевих органів Меджлісу можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності з покаранням до 8 років позбавлення волі за членство в «екстремістській організації». [76]

Низка міжнародних організацій засудила рішення російського суду. УВКПЛ зазначає, що ця «постанова» базована на упередженнях і може розглядатися як колективне покарання для кримськотатарської громади

Низка міжнародних організацій засудила рішення російського суду. УВКПЛ зазначає, що ця «постанова» базована на упередженнях і може розглядатися як колективне покарання для кримськотатарської громади. Європейський парламент схарактеризував це рішення як цілеспрямоване переслідування кримських татар, спробу вигнати їх з Криму (їхньої історичної батьківщини), і постановив вимогу про його скасування.

19 квітня 2017 року Міжнародний суд ООН видав Указ про тимчасові заходи за позовом Україна проти РФ, в якому зазначив, що Російська Федерація має відмовитися від чинних і утримуватися від подальших обмежень права кримських татар на свої представницькі органи, включно з Меджлісом.

26 квітня 2016 року, у зв'язку з винесенням де-факто Верховним судом РК рішення про заборону діяльності Меджлісу на території Криму, голова Меджлісу Рефат Чубаров видав розпорядження про введення надзвичайного режиму діяльності Меджлісу в умовах тимчасової окупації Криму Росією. Надзвичайний режим розповсюджується не лише на Меджліс кримськотатарського народу, але й на делегатів Курултаю, членів регіональних і місцевих меджлісів. Згідно з розпорядженням, центральний офіс Меджлісу розташовуватиметься

в Києві. Координація діяльності Меджлісу здійснюватиметься на особливій нараді у складі голови Меджлісу (Рефат Чубаров), лідера кримськотатарського народу (Мустафа Джемільєв) і членів Меджлісу, які постійно перебувають на материковій частині України. [78]

Переслідування членів Меджлісу, та представників інших національних інститутів кримських татар

Переслідування окупаційною владою членів національних інститутів кримських татар є системним. В першу чергу варто відзначити тісний зв'язок між усіма кримськотатарськими національними інститутами: Меджліс, який є органом політичного представництва кримських татар, перебуває у взаємозалежному зв'язку із Курултаєм кримських татар, який обирає членів Меджлісу. Курултай також призначає голову Духовного управління мусульман Криму – центрального духовного органу кримських татар (ситуація з ним розписана детальніше у розділі «Свобода думки, совісті та релігії»), чия тісна співпраця з Меджлісом також тісно передбачена. Члени Меджлісу або їхні родичі також є засновниками багатьох національно важливих кримськотатарських інституцій, з-поміж яких є ЗМІ, правозахисні організації, культурні центри та соціальні проекти. Відтак, законодавчо прописане де-факто владою переслідування Меджлісу, передбачає системний тиск на всю мережу кримськотатарських національних інституцій.

Переслідування окупаційною владою членів національних інститутів кримських татар є системним

У цій главі описані випадки переслідування членів кримськотатарських національних інститутів – Меджлісу, Курултаю, регіональних та місцевих меджлісів, кримськотатарських ЗМІ та інших організацій, пов'язаних з кримськотатарським національним рухом. Варто відзначити, що наведений список порушень не є вичерпним через відсутність в Криму незалежних ЗМІ, а також страху постраждалих заявляти про факти переслідувань. Відтак, багато порушень лишаються незадокументованими. Деякі з наведених випадків дублюються з випадками, наведеними у інших главах цього звіту. Включення їх до окремого розділу зумовлене необхідністю відстежування масштабів та тенденцій політично мотивованого переслідування осіб, які мають безпосередній стосунок до виконання представницьких функцій корінного народу.

Характерною особливістю переслідувань членів національних інститутів кримських татар є той факт, що більшість порушень формально зумовлювалися не участю у діяльності цих інститутів, а надуманими причинами, як от переховування екстремістів, диверсійна діяльність, вимагання, зберігання наркотиків і зброї тощо.

Характерною особливістю переслідувань членів національних інститутів кримських татар є той факт, що більшість порушень формально зумовлювалися не участю у діяльності цих інститутів, а надуманими причинами

За сфабрикованими справами кримінального переслідування зазнали голова Меджлісу Рефат Чубаров і двоє з трьох його заступників (Ахтем Чийгоз та Ільмі Умеров), а також лідер кримськотатарського народу Мустафа Джемільєв. Офіційну заборону на в'їзд до Криму отримали Рефат Чубаров та Мустафа Джемільєв, неофіційну – Ахтем Чийгоз і Ільмі Умеров. 5 осіб були притягнуті до кримінальної відповідальності і понад 100 – до адміністративної відповідальності у «справі 3 травня» – за зустріч Мустафи Джемільєва на адміністративному кордоні 3 травня 2014 року. За період окупації сотні осіб зазнали адміністративного і незаконного переслідування за участь у відзначенні Дня кримськотатарського прапора та роковин депортації кримськотатарського народу 18 травня. Також де-факто влада фабрикує групові політично мотивовані кримінальні справи для представлення Меджлісу як екстремістської організації, як от «справа Веджіє Кашка», або «справа Олександра Стешенка». При цьому фігуранти цих справ навіть не є членами Меджлісу, а подекуди жодним чином з ним не пов'язані.

Адміністративного переслідування також зазнала БО «Фонд «Крим» – фінансова інституція Меджлісу, чиїм президентом є Мустафа Джемільєв. Майно фонду було відчужене. Генеральний директор фонду Різа Шевкієв також зазнав адміністративних переслідувань. Через систематичне переслідування активів фонду де-факто влада здійснювала тиск на майнові права Меджлісу, позбавляючи його нерухомості та власності.

Численні обшуки, допити і незаконні затримання, як позазаконна площина переслідувань де-факто владою національних інституцій кримських татар, подібно до переслідувань за кримінальним та адміністративним законодавствами, має на меті і дестабілізацію роботи цих інституцій, і залякування населення півострова загалом.

Так, часом затримання супроводжувалися тортурами чи негуманним ставленням, публічними побоями і демонстративним засудженням за спротив представникам де-факто правоохоронних органів. Найвиразнішим є випадок викрадення члена Бахчисарайського регіонального меджлісу Ервіна Ібрагімова.

Обшуки найчастіше провадяться без законних підстав або за сфабрикованими приводами, а співробітники де-факто правоохоронних органів відмовляються представити судові рішення, як цього вимагає російське законодавство у ст. 182 (3) КПК РФ, аргументуючи це тим, що проводиться лише «огляд», для якого не потрібне судове рішення (хоча, за ст. 177 (5) КПК РФ огляд також передбачає відповідне судове рішення). Силовики використовують тактику залякування при таких «оглядах», вриваючись до житла рано-вранці, проводячи «огляди» групами по 10 озброєних осіб зі спецтехнікою та застосуванням фізичної сили. Попри те, що обшуки провадяться при понятях, їхня безсторонність є сумнівною, бо їх привозять силовики з собою. Зафіксовано багато випадків, коли на місце проведення обшуку не допускають адвоката (порушення ст. 182 (11) КПК РФ). Під час обшуків вилучають кошти, релігійну літературу, підкидаються заборонені предмети, зокрема зброя.

Обшуки найчастіше провадяться без законних підстав, або за сфабрикованими приводами

Розповсюдженою практикою після обшуків незаконно затримувати осіб, яких обшукували і відвозити їх до де-факто районних відділків внутрішніх справ, Центр протидії екстремізму чи підрозділи ФСБ для проведення допиту, проведення дактилоскопії або з'ясування обставин справи. У багатьох випадках до підозрюваного не допускають адвоката, а допити часто проводяться понад 4 години, після чого допитуваному не дають ознайомитися з протоколом допиту (все це порушує російське законодавство, чинне на окупованому півострові, зокрема ст. 92 (1.1), 187 (2), 190 КПК РФ, а також ст. 48 (2) Конституції РФ). Ще одна форма незаконного затримання – це безпідставні затримання на КПП під час проходження контролю на адміністративному кордоні з півостровом.

Адміністративне та кримінальне переслідування членів Меджлісу супроводжується великою кількістю процесуальних порушень на всіх стадіях процесу. Крім порушень права на свободу та особисту недоторканність, також порушується право на справедливий судовий

розгляд, передбачене ст. 6 Європейської конвенції. До того ж, у багатьох випадках особи переслідуються за кримінальним законодавством за дії, вчинені до анексії Криму, тобто до де-факто розповсюдження на його території кримінального законодавства РФ.

Розповсюджені випадки порушення прав членів Меджлісу на свободу слова та зібрань, передбачені і міжнародними інструментами прав людини

Розповсюджені випадки порушення прав членів Меджлісу на свободу слова та зібрань, передбачені і міжнародними інструментами прав людини, зокрема ст. 10, 11 Європейської Конвенції та ст. 19, 21 МПГПП, і ст. 28, 31 Конституції РФ. Так, з-поміж порушень в цій сфері варто відзначити заборону, перешкоджання та подальше переслідування за організацію та участь в акціях, приурочених до пам'ятних дат кримськотатарського народу; перешкоджання участі та переслідування учасників Всесвітньої конференції з захисту прав кримськотатарського народу; цілеспрямованого запобігання участі членів Меджлісу у Всесвітньому конгресі кримських татар у Туреччині; винесення застережень і необґрунтованих заборон членам Меджлісу на проведення мітингів. У сфері порушення свободи слова варто відзначити заборону трансляції голови та членів Меджлісу, кримінальні переслідування за висловлені нелояльні до де-факто влади позиції в інтерв'ю або навіть приватних розмовах за антиекстремістським законодавством; безпідставні адміністративні переслідування за нібито порушення антиекстремістського законодавства тощо.

Членам Меджлісу систематично забороняють в'їзд до Криму (Мустафа Джемільєв, Рефат Чубаров, Синавер Кадиров, Ісмет Юксель), що порушує ст. 2 Протоколу №4 Європейської конвенції та ст. 12 МПГПП.

До того ж, зафіксовано низку випадків порушень майнових прав Меджлісу, зокрема, нападів на його офіси, націоналізацію будинків, які перебувають в користуванні Меджлісу і у власності його афілійованих структур, а також включення окремих членів Меджлісу до «переліку терористів та екстремістів», що передбачає серйозне обмеження їхніх економічних і майнових прав. Такі заходи порушують ст. 1 Додаткового протоколу Європейської конвенції, а також суперечать Конституції РФ, зокрема ст. 35.

Практично в усіх описаних випадках присутні елементи політичної дискримінації переслідуваних (прибічники національних інституцій

кримських татар, прихильники територіальної цілісності України), етнічної (кримські татари) та релігійної дискримінації (мусульмани). Це суперечить ст. 14 Європейської конвенції, ст. 2 МПГПП, ст. 27 IV Женевської конвенції, а також чинному в окупованому Криму законодавству РФ, зокрема ст. 19 Конституції РФ.

Відтак, після анексії Криму російська влада почала впроваджувати системні практики переслідування членів і делегатів органів кримськотатарського самоврядування та представників інших громадянських та політичних структур кримськотатарського народу

Відтак, після анексії Криму російська влада почала впроваджувати системні практики переслідування членів і делегатів органів кримськотатарського самоврядування та представників інших громадянських та політичних структур кримськотатарського народу. Окрім індивідуальних переслідувань, окупаційна влада атакувала національні інститути кримських татар: Меджліс, Курултай, пов'язані з ними структури, національні ЗМІ, а також чинить систематичний тиск на кримськотатарську мову. Ці дії супроводжуються масштабною пропагандистською кампанією російських ЗМІ, які намагаються показати кримських татар потенційно небезпечною групою, схильну до екстремістських дій, а кримськотатарські представницькі органи – кримінальними спільнотами, які нібито намагаються дестабілізувати ситуацію на півострові. Внаслідок такої політики система національних інституцій кримських татар (представницькі, релігійні та інші національні органи) була фактично зруйнована на території окупованого Криму, а національні лідери кримських татар були і змушені виїхати з Криму і через переслідування не можуть повернутися на батьківщину. Водночас Російська Федерація фальсифікує дані про використання кримськотатарської мови в освітній сфері. На місцевому рівні, попри законодавчі гарантії, проводиться політика запобігання отримання освіти рідною мовою для кримських татар. У судах та інших органах державної влади також не дотримуються мовні права кримськотатарського народу. Пізніше функціонування національних інститутів було частково відновлене в межах материкової частини України, проте очевидно, що, з огляду на концепцію національно-територіальної автономії, право на самовизначення кримськотатарського народу неможливе до реалізації поза межами Криму.

Відтак, в умовах окупованого Криму відбувається систематичне переслідування кримськотатарських національних лідерів, представницьких та релігійних органів, кримськотатарських мови та ЗМІ, а також самої національної ідеї кримських татар. Комплексне впровадження зазначених практик на рівні державної політики окупаційної влади не лише порушує право на самовизначення кримськотатарського народу, але є виявом етнічної дискримінації.

ДЖЕРЕЛА:

1. Xanthaki, Alexandra. The Right to Self-Determination: Meaning and Scope. In *Minorities, Peoples and Self-Determination: Essays in Honour of Patrick Thornberry*, edited by N. Ghanea and A. Xanthaki, 15-34. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, c. 22.
2. United Nations, Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1 UNTS XVI.
3. UN General Assembly, International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 999, p. 171; UN General Assembly, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3.
4. Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Conference on Security and Co-operation in Europe (CSCE): Final Act of Helsinki, 1 August 1975.
5. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1971, p. 16; Western Sahara, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1975, p. 12; Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004, p. 136; East Timor (Portugal v. Australia), Judgment, I.C.J. Reports 1995, p. 90; Xanthaki, Alexandra. The Right to Self-Determination: Meaning and Scope. In *Minorities, Peoples and Self-Determination: Essays in Honour of Patrick Thornberry*, edited by N. Ghanea and A. Xanthaki, 15-34. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, c. 21; Shaw, Malcolm N. Self-Determination and the Use of Force. In *Minorities, Peoples and Self-Determination: Essays in Honour of Patrick Thornberry*, edited by N. Ghanea and A. Xanthaki, 35-54. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, c. 39.
6. Higgins, Rosalyn. *Problems & Process: International Law and How We Use It*. Oxford: Clarendon Press, 2007, c. 124.
7. UN General Assembly, United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples : resolution / adopted by the General Assembly, 2 October 2007, A/RES/61/295.
8. Magallanes, Catherine. Indigenous Political Representation: Identified Parliamentary Seats as a Form of Indigenous Self-Determination. In *Unfinished Constitutional Business? Rethinking Indigenous Self-Determination*, edited by B.A. Hocking, 106-117. Canberra: Aboriginal Studies Press, 2005, p. 106-108.
9. International Labour Organization (ILO), Indigenous and Tribal Peoples Convention, C169, 27 June 1989, C169.

10. International Labour Organization (ILO), Indigenous and Tribal Peoples Convention, C169, 27 June 1989, C169; Organization of American States, American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, 15 June 2016, AG/RES. 2888 (XLVI-O/16).
11. Xanthaki, Alexandra. The Right to Self-Determination: Meaning and Scope. In *Minorities, Peoples and Self-Determination: Essays in Honour of Patrick Thornberry*, edited by N. Ghanea and A. Xanthaki, 15-34. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, с. 21-26.
12. Xanthaki, Alexandra. The Right to Self-Determination: Meaning and Scope. In *Minorities, Peoples and Self-Determination: Essays in Honour of Patrick Thornberry*, edited by N. Ghanea and A. Xanthaki, 15-34. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, с. 26-29.
13. Анексія Криму – міжнародний злочин : монографія / О. В. Задорожній; Укр. асоц. міжнар. права, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – Київ : К.І.С, 2015. – 572 с., С. 25.
14. Обращение Курултая крымскотатарского народа, 30 июня 1991. URL: <http://cidct.org.ua/avdet/1991-avdet-15-16-11-lipnya/>
15. Белицер, Наталя. Кримські татари як корінний народ: Історія питання і сучасні реалії: Посібник, 2016. с.57. URL: http://mip.gov.ua/files/pdf/blicer_pro_krimtat.pdf; Конституція України: Закон від 28.06.1996. No254к/96-ВР.
16. European Parliament resolution of 4 February 2016 on the human rights situation in Crimea, in particular of the Crimean Tatars (2016/2556(RSP)), para. 3. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P8-TA-2016-0043>
17. European Parliament resolution of 12 May 2016 on the Crimean Tatars (2016/2692(RSP)), para. 2. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P8-TA-2016-0218&language=EN>
18. European Parliament resolution of 16 March 2017 on the Ukrainian prisoners in Russia and the situation in Crimea (2017/2596(RSP)). URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P8-TA-2017-0087&language=EN>; European Parliament resolution of 5 October 2017 on the cases of Crimean Tatar leaders Akhtem Chiygoz, Ilmi Umerov and the journalist Mykola Semena (2017/2869(RSP)). URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2F%2FEP%2F%2FNONSGML%20TA%20P8-TA-2017-0382%200%20DOC%20PDF%20V0%2F%2FEN>
19. Council of Europe, Parliamentary Assembly, Resolution 2231 (2018) Ukrainian citizens detained as political prisoners by the Russian Federation, para. 2.2. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24994&lang=en>
20. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Report on the human rights situation in Ukraine 16 February to 15 May 2016, paras. 186-188; Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Report on the human rights situation in Ukraine 16 August to 15 November 2016, paras. 167-169.

21. Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation), Provisional Measures, Order of 19 April 2017, I.C.J. Reports 2017, p. 104, para. 97.
22. Федеральный закон от 30.04.1999 N 82-ФЗ (ред. от 27.06.2018) "О гарантиях прав коренных малочисленных народов Российской Федерации", ст. 1; "Конституция Российской Федерации" (принята всенародным голосованием 12.12.1993) (с учетом поправок, внесенных Законами РФ о поправках к Конституции РФ от 30.12.2008 N 6-ФКЗ, от 30.12.2008 N 7-ФКЗ, от 05.02.2014 N 2-ФКЗ, от 21.07.2014 N 11-ФКЗ), ст. 69.
23. The Unrepresented Nations and People Organization (UNPO). Crimean Tatars. URL: <http://unpo.org/members/7871>
24. UN General Assembly, United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: resolution / adopted by the General Assembly, 2 October 2007, A/RES/61/295.
25. Федеральный закон от 07.05.2001 № 49-ФЗ «О территориях традиционного природопользования коренных малочисленных народов Севера, Сибири и Дальнего Востока Российской Федерации». URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102070941&rdk=4>
26. Федеральный закон от 07.05.2001 № 49-ФЗ «О территориях традиционного природопользования коренных малочисленных народов Севера, Сибири и Дальнего Востока Российской Федерации». URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102070941&rdk=4>
27. Council of Europe, Framework Convention for the Protection of National Minorities, 1 February 1995, ETS 157.
28. Консультативный комитет Рамочной конвенции о защите национальных меньшинств, Третье мнение о Российской Федерации, 24 ноября 2011, para. 28. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008c6a4>
29. Беліцер, Наталя. Кримські татари як корінний народ: Історія питання і сучасні реалії: Посібник, 2016. С. 24. URL: http://mip.gov.ua/files/pdf/blicer_pro_krimtat.pdf
30. Федеральный закон "О национально-культурной автономии" от 17.06.1996 N 74-ФЗ, ст. 1, 5.
31. Региональные национально-культурные автономии Республики Крым. URL: <https://gkmn.rk.gov.ru/ru/structure/31>
32. Федеральный закон "О национально-культурной автономии" от 17.06.1996 N 74-ФЗ, ст. 1.
33. OSCE High Commissioner on National Minorities, The Lund Recommendations on the Effective Participation of National Minorities in Public Life, 1 September 1999. URL: <https://www.osce.org/hcnm/32240?download=true>
34. Council of Europe, Framework Convention for the Protection of National Minorities, 1 February 1995, ETS 157; Federica Prina, Protecting the Rights of Minorities and Indigenous Peoples in the Russian Federation: Challenges and Ways Forward: Report // Minority Rights Group Europe. – 2014, P. 18.

35. Бекташ, Айдер. О некоторых отличиях в мерах по реабилитации разных народов. URL: <https://ayder-bektash.livejournal.com/64820.html>
36. Постановление Совета министров Республики Крым от 29 января 2018 года № 30 «Об утверждении Государственной программы Республики Крым по укреплению единства российской нации и этнокультурному развитию народов России «Республика Крым – территория межнационального согласия» на 2018 - 2020 годы». URL: https://gkmn.rk.gov.ru/uploads/gkmn/attachments//d4/1d/8c/d98f00b204e9800998ecf8427e/phppWw685_5aabaad0dcf233.33964214_30__29012018.pdf
37. Посановление Совета Министров РК от 27 июня 2014 №159 «Об утверждении положения о Государственном комитете по делам межнациональных отношений и депортированных граждан Республики Крым».
38. Постановление Совета министров РК от 13.10.2015 «О Совете по межнациональными межконфессиональным отношениям при Совете министров Республики Крым». URL: [https://rk.gov.ru/file/610\(4\).pdf](https://rk.gov.ru/file/610(4).pdf)
39. Консультативный комитет Рамочной конвенции о защите национальных меньшинств, Третье мнение о Российской Федерации, 24 ноября 2011, para. 92, 132, 139. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008c6a4>
40. Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12.12.1993) (с учетом поправок, внесенных Законами РФ о поправках к Конституции РФ от 30.12.2008 N 6-ФКЗ, от 30.12.2008 N 7-ФКЗ, от 05.02.2014 N 2-ФКЗ, от 21.07.2014 N 11-ФКЗ).
41. Федеральный закон от 17.06.1996 N 74-ФЗ "О национально-культурной автономии".
42. Федеральный закон от 29.12.2012 N 273-ФЗ (ред. от 03.08.2018) "Об образовании в Российской Федерации".
43. Закон РФ от 25.10.1991 N 1807-1 «О языках народов Российской Федерации». URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102012883>
44. Council of Europe, Framework Convention for the Protection of National Minorities, 1 February 1995, ETS 157.
45. Федеральный закон от 29.12.2012 N 273-ФЗ (ред. от 03.08.2018) "Об образовании в Российской Федерации".
46. Не в ущерб русскому: что не так с законом РФ об изучении национальных языков. URL: <https://www.dw.com/ru/не-в-ущерб-русскому-что-не-так-с-законом-рф-об-изучении-национальных-языков/a-44297566>
47. Общая информация о Курултае крымскотатарского народа. URL: <http://qtmm.org/общая-информация-о-курултае-крымскотатарского-народа>
48. Положение о Меджлисе крымскотатарского народа. URL: <http://qtmm.org/положение-о-меджлисе-крымскотатарского-народа>
49. Декларация о национальном суверенитете крымскотатарского народа, 28 июня 1991. URL: <http://cidct.org.ua/avdet/1991-avdet-15-16-11-lipnya/>

50. Беліцер, Наталя. Кримські татари як корінний народ: Історія питання і сучасні реалії: Посібник, 2016. с. 41. URL: http://mip.gov.ua/files/pdf/blicer_pro_krimtat.pdf
51. Беліцер, Наталя. Кримські татари як корінний народ: Історія питання і сучасні реалії: Посібник, 2016. с. 42. URL: http://mip.gov.ua/files/pdf/blicer_pro_krimtat.pdf; Указ Президента України від 7 квітня 2000 №573/2000 «Про Положення про Раду представників кримськотатарського народу».
52. Постановление VI Курултая крымскотатарского народа «О реализации крымскотатарским народом права на самоопределение на своей исторической территории – в Крыму», 29 марта 2014.
53. Постановление VI Курултая крымскотатарского народа «О реализации крымскотатарским народом права на самоопределение на своей исторической территории – в Крыму», 29 марта 2014.
54. Постановление Верховного Совета РК от 11.03.2014 «О гарантиях восстановления прав крымскотатарского народа и его интеграции в крымское сообщество». URL: <http://crimea.gov.ru/act/11727>
55. Конституция Республики Крым от 11 апреля 2014. URL: <http://crimea.gov.ru/content/uploads/files/base/Konstitutsiya.pdf>
56. Постанова Верховної Ради України від 15.03.2014 № 891-VII «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/891-18>
57. International Committee of the Red Cross (ICRC), Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention), 12 August 1949, 75 UNTS 287, Art. 64.
58. Федеральный конституционный закон РФ от 21.03.2014 N 6-ФКЗ «О принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов - Республики Крым и города федерального значения Севастополя», ст. 23(2).
59. Федеральный конституционный закон РФ от 21.03.2014 N 6-ФКЗ «О принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов - Республики Крым и города федерального значения Севастополя», ст. 6.
60. Федеральный конституционный закон РФ от 21.03.2014 N 6-ФКЗ «О принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов - Республики Крым и города федерального значения Севастополя», ст. 1(3).
61. Договор между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов от 18 марта 2014 года (вступил в силу 1 апреля 2014 года, письмо МИД России от 02.04.2014 № 4886/дп), ст. 1, 9. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201403180024?index=6&rangeSize=1>
62. Кодекс административного судопроизводства Российской Федерации, от 08.03.2015 N 21-ФЗ (ред. от 19.07.2018), ст. 20.

63. Закон Республики Крым «О функционировании государственных языков Республики Крым и иных языков в Республике Крым». URL: <http://crimea.gov.ru/textdoc/ru/7/project/2-351.pdf>
64. Иван Путилов. Крымский «языковой закон»: имитация равноправия? URL: <https://ru.krymr.com/a/28518896.html>
65. Закон Республики Крым от 6 июля 2015 года №131-ЗПК / 2015 «Об образовании в Республике Крым». URL: <http://dsdf.ru/yuridicheskaya-stranichka/305-zakon-respubliki-krym-ot-06-iyulya-2015-goda-131-zrk-2015-ob-obrazovanii-v-respublike-krym.html>
66. Крымскотатарские общественники выступают против неравноправия языков на полуострове. URL: <https://ru.krymr.com/a/26797023.html>
67. Поклонская вручила руководству меджлиса крымских татар предписание прекратить деятельность. URL: <http://tass.ru/proisshestiya/2669311>
68. Меджлис: Иск прокуратуры составлен с «множеством юридических несоответствий». URL: <https://newdaynews.ru/crimea/557925.html>
69. Что будут делать крымские татары после Меджлиса. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/02/160217_ru_s_crimea_tatars_extremism
70. Поклонская приостановила деятельность меджлиса крымских татар. URL: <http://tass.ru/politika/3201415>
71. Перечень некоммерческих организаций, в отношении которых судом принято вступившее в законную силу решение о ликвидации или запрете деятельности по основаниям, предусмотренным ФЗ «О противодействии экстремистской деятельности». URL: http://minjust.ru/ru/nko/perechen_zapret
72. Верховный Суд Республики Крым, № 2а-3/2016, 26 апреля 2016.
73. Крымская правозащитная группа, Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (май 2016 года), с. 14. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/06/Crimean-Human-Rights-Group_May_2016_RU.pdf
74. Апелляционное определение Верховного Суда РФ от 29.09.2016 N 127-АПГ16-4. URL: <http://legalacts.ru/sud/apellatsionnoe-opredelenie-verkhovnogo-suda-rf-ot-29092016-n-127-apg16-4/>
75. Управление Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека. Ситуация с правами человека во временно оккупированной Автономной Республике Крым и городе Севастополе (Украина). URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_RU.pdf
76. УВКПЧ, Ситуация с правами человека во временнооккупированной Автономной Республике
77. Крым и городе Севастополе (Украина), 25 сентября 2017, para. 190.
78. Чубаров: Меджлис переходит на чрезвычайный режим работы. URL: http://news.liga.net/politics/news/chubarov_mezhdliis_perekhodit_na_chrezvychaynyy_rezhim_raboty

79. Application de la convention internationale pour la répression du financement du terrorisme et de la convention internationale sur l'élimination de toutes les formes de discrimination raciale (Ukraine c. Fédération de Russie), mesures conservatoires, ordonnance du 19 avril 2017, C.I.J. Recueil 2017, p. 104. URL: https://www.icj-cij.org/files/case-related/166/166-20170419-ORD-01-00-EN.pdf?fbclid=IwAR2l9GLoisqBk5n1t8tiA-Y2uy1neGeRPdBdaLieKE7647ESs58QGITk_lg

Усі лінки перевірено 17/11/2018.

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ КРИМСЬКИХ ТАТАР

Тиск на систему національного самоуправління кримських татар – ледь не перша форма утисків на окупованому півострові, яку застосовує Російська Федерація. Обмежуючи можливості функціонування, дискредитує і залякує прибічників національних інститутів кримських татар, окупаційна влада в першу чергу намагається зруйнувати національну самосвідомість кримських татар. Заради дестабілізації ситуації на півострові, національні інститути кримських татар, а також кримськотатарські активісти всіляко представляються «екстремістами», чия деструктивна діяльність скерована не лише на повалення російської влади в Криму, але й на залякування інших груп населення. Відтак кримінальні та адміністративні переслідування, обшуки та незаконні затримання, офіційні попередження (які насправді є залякуванням де-факто владою), побиття та напади пов'язаних з окупаційною владою парамілітарних структур та викрадення – це способи витіснити кримськотатарські інститути з півострова і залякати їхніх прибічників.

Цей розділ покликано висвітлити не лише факти такого тиску, але й прослідкувати тенденції витіснення кримськотатарських національних інститутів.

Цей розділ покликано висвітлити не лише факти такого тиску, але й прослідкувати тенденції витіснення кримськотатарських національних інститутів. Об'єктами цього витіснення стали в першу чергу Меджліс кримськотатарського народу і вся мережа регіональних меджлісів, Курултай кримськотатарського народу, Всесвітній конгрес кримських татар, а також національні ЗМІ, як от газети «Авдет», «Къырым», онлайн-видання «15 минут», агенція QHA, телеканал ATR та інші. Тиск на ці інституції є порушенням права кримськотатарського народу як корінного народу на самовизначення.

Раніше вже було відзначено, що центральний законодавчий механізм тиску РФ на кримськотатарський національний рух – це невизнання кримських татар корінним народом, всупереч міжнародним правовим актам. Відтак, РФ розглядає кримських татар національною меншиною. Попри те, що російське законодавство щодо національних меншин передбачає можливість функціонування інституцій національних меншин, кримськотатарські національні інституції лишуються

поза «законодавством» на окупованому півострові. Прикметною у цьому контексті є ситуація із «порадою» уникати назви «Меджліс кримськотатарського народу» у медіа – де-факто прокурор Криму Наталя Поклонська заявила, що в Криму офіційно не зареєстровано організацій з назвами «Меджліс», «управління Меджлісу», «Меджліс кримськотатарського народу». Вона заявила, що в РФ зареєстровано всього два громадських об'єднання, які використовують у своєму найменуванні слово «Меджліс», а саме – регіональна громадська організація Меджліс татарських мурз Республіки Татарстан і регіональний благодійний громадський фонд допомоги народам мусульманської культури та інших етнічних меншин «Меджліс» (Збори) м. Москва. На підставі цього де-факто Міністерство внутрішньої політики, інформації та зв'язку Криму дуже не рекомендує ЗМІ використовувати в своїй діяльності найменування нібито організацій, які насправді не існують. Попри це, як буде представлено нижче, де-факто влада у Криму, а також російська влада цілком визнає існування Меджлісу, заносючи його до офіційних списків екстремістських організацій (2016 рік), та переслідуючи його членів на законодавчому рівні, не зважаючи на постанову суду ООН від квітня 2017 року (вимога про зняття обмежень на діяльність Меджлісу).

Попри це, як буде представлено нижче, де-факто влада у Криму, а також російська влада цілком визнає існування Меджлісу, заносючи його до офіційних списків екстремістських організацій (2016 рік), та переслідуючи його членів на законодавчому рівні

Ця подвійність стандартів у так званому «кримськотатарському питанні» окупаційної політики РФ – дуже симптоматична. Відверте порушення Росією міжнародного гуманітарного права через порушення права кримських татар на самовизначення супроводжується і законодавчою боротьбою з кримськотатарськими національними інституціями, і боротьбою через парамілітарні та неофіційні структури і заяви.

Окрім унеможливлення функціонування кримськотатарських національних інституцій на півострові, а затим і взагалі перекреслення національного питання кримських татар, окупаційна влада і влада РФ переслідує ще одну мету. Через постійну «боротьбу з екстремізмом і тероризмом», яка втілюється у боротьбі з національним самоуправлінням кримських татар, окупаційна влада намагається

переконати і населення Криму, і світову громадськість у нібито створенні безпечної ситуації на півострові. Безпека – лейтмотивна цінність російської політики, забезпечення якої часто відбувається через штучне створення нібито небезпечної і токсичної ситуації, яку потім так само штучно вирішує влада. Відтак, боротьба з кримськотатарськими національними інститутами має на меті переконати населення Криму у тому, що кримські татари становлять критичну небезпеку, яку усуває окупаційна влада, забезпечуючи позірну безпеку для жителів півострова.

Ці переслідування є засобом до витіснення кримськотатарських національних інституцій з Криму, послаблення їхнього впливу та позитивного іміджу у населення окупованого півострова, а також залякування

Представлені далі випадки переслідувань представників кримськотатарських національних інституцій – це факти порушення права кримських татар як корінного народу на самовизначення. При цьому переслідувань зазнають і представники кримськотатарських національних інституцій, і фізичні особи, які виказали підтримку цим інституціям. Ці переслідування є засобом до витіснення кримськотатарських національних інституцій з Криму, послаблення їхнього впливу та позитивного іміджу у населення окупованого півострова, а також залякування. Провадячи свою політику утисків національних інститутів кримських татар, окупаційна влада намагається «обезголовити» кримськотатарський народ, позбавити його політичних способів самовизначення, а надалі – і самоусвідомлення.

КРИМІНАЛЬНІ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

1. 16 жовтня 2014, затримання Муси Абкерімова

16 жовтня 2014 року у «Справі 3 травня» («Справа 3 травня» – справа відкрита представниками де-факто влади проти активістів, які доєдналися до перекриття траси 3 травня 2014 року на знак протесту проти заборони на в'їзд на територію окупованого Криму лідера кримськотатарського народу Мустафи Джемілева) був затриманий кримський татарин Муса Абкерімов. Абкерімова засудили за ч. 2 ст. 318 КК («Застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, до представника влади у зв'язку з виконанням ним своїх посадових обов'язків»). Де-факто суд виніс вирок 4 роки 4 місяці умовного позбавлення волі. [1]

2. 17 жовтня 2014, затримання Рустама Абдурахманова

17 жовтня 2014 року у «Справі 3 травня» затриманий Рустам Абдурахманов, згодом його було засуджено до умовного позбавлення волі за ч. 1 ст. 318 КК. Абдурахманову, як і іншим фігурантам цієї справи, був інкримінований напад на співробітників «Беркуту». [2]

3. Жовтень 2014, затримання Таїра Смедляєва

У жовтні 2014 року де-факто правоохоронці затримали Таїра Смедляєва («Справа 3 травня»). Таїр – брат голови ЦВК Курултаю кримськотатарського народу Заїра Смедляєва. Після затримання Смедляєв 2 місяці перебував у СІЗО м. Сімферополя, після чого його відпустили на поруки. Таїр отримав 2 роки умовного позбавлення волі за ч. 1 ст. 318 КК РФ. [3]

4. 25 листопада 2014, затримання Едема Ебулісова

25 листопада 2014 року у «Справі 3 травня» затримано кримського татарина Едема Ебулісова. 17 грудня 2014 року Ебулісова звільнили з СІЗО. Попередньо його було засуджено за ч. 1 ст. 318 КК РФ, пізніше статтю було замінено на м'якшу і йому був присуджений штраф 40 тисяч рублів. [4]

5. 17 грудня 2014, порушення кримінальної справи проти Різи Шевкієва

17 грудня 2014 року член Меджлісу, генеральний директор Фонду «Крим» Різа Шевкієв дізнався про те, що проти нього порушено кримінальну справу за нібито контрабанду. Обвинувачення пов'язане з перевезенням до Криму речей кримськотатарського письменника Джингіза Дагджи. Пізніше проти Шевкієва було порушено ще декілька кримінальних справ. Вироки за всіма справами – штрафи та конфіскація майна. За рішенням де-факто влади, Шевкієву заборонений в'їзд до Криму. [5]

6. 19 січня 2015, затримання Едема Османова

19 січня 2015 року у «Справі 3 травня» де-факто правоохоронці в масках із застосуванням сили затримали ще одного кримського татарина Едема Османова. Після затримання Османова побили та помістили до ізолятора тимчасового утримання в м. Сімферополь. Де-факто суд засудив його до 1 року умовного терміну за ч. 1 ст. 318 КК РФ. [6]

7. 28 січня 2015, порушення кримінальних справ проти Ескендера Барієва

28 січня 2015 року де-факто правоохоронні органи Криму порушили кілька кримінальних справ проти члена Меджлісу, координатора Комітету із захисту прав кримськотатарського народу Ескендера Барієва. За інформацією наданою Барієвим, справи порушені за статтями про замах на цілісність Російської Федерації, використання

іноземних коштів, створення некомерційної організації, яка загрожує суспільству, а також за двома частинами статті про екстремізм. Через кримінальне переслідування Барієв не може заїхати на територію Криму. [7]

8. 29 січня 2015, затримання Ахтема Чийгоза

Заступник голови Меджлісу кримськотатарського народу Ахтем Чийгоз був затриманий 29 січня 2015 року у «справі 26 лютого». Його було засуджено «Верховним судом Республіки Крим» до 8 років строгого режиму за ч. 1 ст. 212 КК РФ (організація масових закатів). Чийгоза утримували в сімферопольському СІЗО. За інформацією адвоката Ніколая Полозова, він перебував не у звичайному ізоляторі, а у спецблоці – внутрішній в'язниці без жодних можливостей контакту з навколишнім світом та складними побутовими умовами. У травні Чийгоз тримав 3-денне голодування на знак протесту проти незаконного переведення в карцер.

25 жовтня 2017 року під час політичних перемовин між президентами Туреччини, Росії та України, Ахтем Чийгоз разом з Ільмі Умеровим були помилувані та вивезені на територію Туреччини, звідки він пізніше прибув до Києва

25 жовтня 2017 року під час політичних перемовин між президентами Туреччини, Росії та України, Ахтем Чийгоз разом з Ільмі Умеровим були помилувані та вивезені на територію Туреччини, звідки він пізніше прибув до Києва. По прибуттю Чийгоз заявив про психологічний тиск на нього, зокрема про схилення до співпраці з владою РФ і де-факто владою Криму. Також важливо відзначити, що з огляду на засекреченість наказу президента РФ про помилування Чийгоза, а також той факт, що його і Умерова не лишили на території Криму, є сенс припускати заборону на їхній в'їзд до Криму. [8]

9. 29 січня 2015, порушення кримінальної справи проти Абмесджіта Сулейманова

29 січня 2015 року стало відомо про кримінальну справу порушену проти одного з координаторів Комітету із захисту прав кримськотатарського народу Абмесджіта Сулейманова. Сулейманов стверджує, що в Криму його звинувачують відразу за п'ятьма статтями кримінального кодексу РФ, з-поміж яких нібито замах на територіальну цілісність РФ і екстремізм. Наразі Сулейманов проживає на материковій частині України. [9]

10. 29 травня 2015, порушення кримінальної справи проти Рефата Чубарова

29 травня 2015 року проти голови Меджлісу кримськотатарського народу, народного депутата України Рефата Чубарова слідчим підрозділом ФСБ РФ в окупованому Криму було порушено кримінальну справу за ч. 2 ст. 280.1 КК РФ (заклики до здійснення дій, спрямованих на порушення територіальної цілісності РФ» (ч. 2 ст. 280.1 КК РФ). У липні 2014 Чубарову на 5 років заборонили в'їзд до Криму. [10]

11. Червень 2015, засудження Хайсера Джемілева

У червні 2015 року Краснодарський крайовий суд засудив Хайсера Джемілева, сина Мустафи Джемілева, до 5 років колонії загального режиму. Хайсера Джемілева було затримано до анексії Криму у травні 2013 року за вбивство з необережності громадянина України у дворі свого будинку в Бахчисараї. До анексії Криму він був засуджений українським судом до 3 років і 8 місяців позбавлення волі.

На момент анексії він перебував у СІЗО м. Сімферополя. Після окупації російські слідчі органи в Криму вирішили розслідувати його справу заново. Хайсера вивезли з сімферопольського СІЗО в Краснодарський край всупереч нормам міжнародного гуманітарного права

На момент анексії він перебував у СІЗО м. Сімферополя. Після окупації російські слідчі органи в Криму вирішили розслідувати його справу заново. Хайсера вивезли з сімферопольського СІЗО в Краснодарський край всупереч нормам міжнародного гуманітарного права. 21 травня 2015 року Мін'юст України надіслав до РФ запит про екстрадицію Джемілева. Запит був проігнорований. Адвокати подали справу до Європейського суду з прав людини. 10 липня ЄСПЛ постановив звільнити Хайсера Джемілева з СІЗО. Втім російське правосуддя ніяк не відреагувало на це рішення. У червні 2015 року Краснодарський крайовий суд засудив Хайсера Джемілева до 5 років ув'язнення у колонії загального режиму. За кілька місяців Верховний Суд РФ скоротив термін до 3,5 років позбавлення волі. 30 вересня 2016 року Советській районний суд Астрахані відмовив Джемілеву в умовно-достроковому звільненні. 24 серпня 2016 року адвокат Джемілева повідомив, що МВС РФ визнало українське громадянство сина Мустафи Джемілева. 25 листопада 2016 року його було звільнено з колонії в м. Астрахань з причини завершення терміну ув'язнення. [11].

12. 22 жовтня 2015, порушення кримінальної справи проти Ленура Іслямова

22 жовтня 2015 року кримінальна справа була порушена щодо власника кримськотатарського телеканалу АTR, одного з ініціаторів громадянської блокади Криму Ленура Іслямова. Провадження у цій справі знаходиться у відомстві ФСБ. Сам Іслямов проживає на материковій частині України. Після порушення кримінальної справи розпочалися систематичні обшуки родичів та колег Іслямова (див. «Обшуки, допити та незаконні затримання»). Майно Іслямова було заарештоване. [12]

В листопаді 2015 року було порушено кримінальну справу проти лідера кримськотатарського народу Мустафи Джемільєва. Його звинуватили в причетності до підризу ліній електропередач в Херсонській області

13. Листопад 2015, порушення кримінальної справи проти Мустафи Джемільєва

В листопаді 2015 року було порушено кримінальну справу проти лідера кримськотатарського народу Мустафи Джемільєва. Його звинуватили в причетності до підризу ліній електропередач в Херсонській області. 20 січня 2016 року стало відомо, що де-факто федеральною службою безпеки в Криму на Джемільєва відкриті кримінальні справи за трьома різними статтями. Де-факто Київський районний суд Сімферополя ухвалив рішення про його заочний арешт і оголошення в федеральний, а затим і міжнародний розшук (Джемільєв тривалий час проживає в Києві). Точна кваліфікація обвинувачення невідома, однак вочевидь Мустафу Джемільєва переслідують за його роль у функціонуванні кримськотатарських національних інституцій. Водночас, в межах цієї справи співробітники ФСБ і де-факто прокуратури Криму почали хвилю переслідувань керівників регіональних меджлісів, а також рідних і близьких членів Меджлісу. [13]

14. 12 травня 2016, порушення кримінальної справи проти Ільмі Умерова

12 травня 2016 року було порушено кримінальну справу проти заступника голови Меджлісу, ветерана кримськотатарського національного руху Ільмі Умерова. До окупації Умеров займав високі державні посади в Криму (заступник Голови Верховної Ради Криму, голова Бахчисарайської районної державної адміністрації). Відкрито виступав проти анексії Криму Російською Федерацією і відмовився від посад в де-факто органах влади. Переслідування з боку російських правоохоронців почалися з березня

2015 року, коли Умерова двічі викликали на допит у справі Ахтема Чийгоза, проводили обшук. За рік, у березні 2016 року Умеров дав інтерв'ю кримськотатарському телеканалу АТР, в якому заявив, що Росія повинна піти з українського Криму і Донбасу. 12 березня 2016 року проти нього було порушено кримінальну справу за «публічні заклики до замаху на територіальну цілісність РФ» (ч. 2 ст. 280.1 КК РФ), в будинку Умерова відбувся обшук. На вимогу ФСБ Ільмі Умерову провели примусову психіатричну експертизу. У грудні 2016 року Ільмі Умерова внесли до списку екстремістів, йому заблокували можливість проведення фінансових операцій в Криму.

У червні 2017 року з'ясувалося, що експертка, яка здійснювала лінгвістичну експертизу у справі (інтерв'ю Умерова, на підставі якого було порушено кримінальну справу, проходило кримськотатарською мовою), не володіє кримськотатарською мовою

У червні 2017 року з'ясувалося, що експертка, яка здійснювала лінгвістичну експертизу у справі (інтерв'ю Умерова, на підставі якого було порушено кримінальну справу, проходило кримськотатарською мовою), не володіє кримськотатарською мовою. Попри це, пізніше суд відмовив у залученні альтернативної лінгвістичної експертизи, зробленої на материковій частині України. 27 вересня 2017 року де-факто Сімферопольський районний суд виніс йому 2 роки позбавлення волі у колонії-поселенні і 2 роки заборони провадити публічну діяльність. 25 жовтня під час політичних переговорів за участі президентів Туреччини, України та Росії, Ільмі Умерова вивезли на територію Туреччини, звідки він приїхав в Україну. Адвокати повідомляють про помилування Ільмі Умерова і зняття всіх звинувачень, проте відповідні документи засекречені. Важливо відзначити, що викрадений в травні 2016 року Ервін Ібрагімов був фактично заступником Ільмі Умерова. [14]

15. 5 жовтня 2016, затримання Сулеймана Кадирова

5 жовтня 2016 року був затриманий член феодосійського Меджлісу Сулейман Кадиров. В нього вдома був проведений обшук ФСБ, під час якого були вилучені ноутбук і телефон. Обшук проводився в контексті здійснених Кадировим заяв про те, що Крим є територією України. 10 жовтня Кадирова допитали в ФСБ, а 11 жовтня проти нього було порушено кримінальну справу за ч. 2 ст. 280.1 КК РФ («Публічні заклики до здійснення дій, спрямованих на замах на

територіальну цілісність Російської Федерації, вчинені за використання мережі Інтернет»). Обрано запобіжний захід (підписка про невиїзд). Лінгвістична експертиза у справі засвідчила, що в словах Кадирова немає складу злочину, який йому інкримінується. Де-факто суд призначив додаткову психолого-лінгвістичну експертизу. У квітні 2017 року Сулеймана Кадирова внесли до списку екстремістів і заблокували пенсійну банківську карту з єдиним джерелом доходу для Кадирова і його сім'ї. 1 березня 2018 року його було визнано винним і присуджено до 2 років умовного позбавлення волі, а також заборонено публічну діяльність на 2 роки. [15]

- 16. 23 листопада 2017, затримання «вимагачів» у «справі Веджіє Кашка»**
23 листопада 2017 року в Сімферополі співробітниками ФСБ, «Центру Е» і де-факто поліції затримали кримськотатарських активістів Асана Чапуха, Казіма Аметова і Бекіра Дегерменджи, звинувативши їх у нібито вимаганні грошей у громадянина Туреччини. Того ж дня, але в іншому місці у цій же справі був затриманий Руслан Трубач.

Під час затримання з активістами була ветеранка кримськотатарського національного руху Веджіє Кашка, якій стало погано під час проведення силовиками операції затримання. Вона померла у машині швидкої допомоги того ж дня

Під час затримання з активістами була ветеранка кримськотатарського національного руху Веджіє Кашка, якій стало погано під час проведення силовиками операції затримання. Вона померла у машині швидкої допомоги того ж дня. Чотирьох затриманих так званий сімферопольський суд інкримінував їм порушення ч. 2 ст. 163 КК РФ. Аметов, Дегерменджи і Трубач досі перебувають в СІЗО – попри стан здоров'я і складні умови перебування там, їм постійно продовжується термін перебування в СІЗО. Чапуха у жовтні 2018 року через серйозний зрив стану здоров'я перевели під домашній арешт.

Попри те, що з затриманих лише Казім Аметов мав стосунок до політичних інституцій кримських татар (голова помісного меджлісу в Грушевці), у російській пресі затримання було представлено як «викриття чергової злочинної махінації Меджлісу». [16]

- 17 - 18. 26 квітня 2018, затримання Ресуля Веліляєва і Алі Барієва**

26 квітня 2018 року були затримані підприємці та меценати Ресуль Веліляєв та Алі Барієв за нібито зберігання і збут прострочених

продуктів. Їм інкримінували ч. 2 ст. 238 КК РФ. Після затримання підприємців етапували до СІЗО «Лефортово» у Москві. Їм досі не винесли вирок, строк утримування постійно продовжується. Справжніми причинами затримання незалежними журналістами та правозахисниками розглядається активна меценатська діяльність підприємців – вкладання в будівництво мечетей, підтримка кримськотатарських культурних заходів; а також той факт, що Ресуль Веліляєв мав досвід політичної діяльності, а також був делегатом Курултаю кримськотатарського народу. [17]

19. 21 травня 2018, кримінальне переслідування Олександра Стешенка за «участь в діяльності екстремістської групи»

21 травня ФСБ РФ заявила про те, що нібито викрила діяльність «екстремістської групи», створеної помічником Мустафи Джемілева Еролом Велієвим за вказівкою голови Меджлісу кримськотатарського народу Рефата Чубарова і Служби безпеки України. ФСБ звинуватила «учасників групи» в плануванні низки злочинів з метою залякування проросійськи налаштованих кримських татар, а також в підпалі дому лояльного до окупаційної влади голови Духовного управління мусульман Криму Еміралі Аблаєва. З-поміж учасників групи були зазначені троє: Ерол Велієв – помічник Мустафи Джемілева; А. Третьяков (оголошений у федеральний розшук) та Олександр Стешенко – харків'янин без попереднього досвіду співпраці з Меджлісом або будь-якими іншими політичними структурами, якого викрали співробітники ФСБ на КПП «Джанкой» 11 квітня 2018 року. Стешенко приїздив до Криму до знайомої.

11 квітня 2018 року. Стешенко приїздив до Криму до знайомої. Після викрадення йому був присуджений адміністративний арешт, після якого його знову викрали співробітники де-факто правоохоронних органів

Після викрадення йому був присуджений адміністративний арешт, після якого його знову викрали співробітники де-факто правоохоронних органів. Протягом місяця – з 24 квітня до 21 травня, – адвокати і родина Стешенка не мали жодної інформації про місце його перебування. Відомо, що при затриманні Стешенка піддавали тортурам, внаслідок чого він обмовив себе і інших фігурантів сфабрикованої справи. В серпні стало відомо, що 26 липня 2018 року харків'янина Олександра Стешенка було засуджено до 2 років колонії-поселення за ч.2 ст.167 КК РФ. [18]

АДМІНІСТРАТИВНІ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

1. 27 жовтня 2014, адміністративне переслідування Різи Шевкієва

27 жовтня 2014 року за результатами позапланової перевірки в офісі Меджлісу так званий державний комітет Криму з охорони культурного спадку склав адміністративний протокол про порушення ст. 7.13 КпАП РФ (порушення правил збереження, використання і охорони об'єктів культурного спадку) і ініціював справу про адміністративне правопорушення щодо БО «Фонд «Крим» і генерального директора Фонду, члена Меджлісу Різи Шевкієва. Де-факто комітет, який провадив перевірку, заявив, що Фонд проводив неузгоджені з місцевою владою ремонт частини приміщень. Ще одним порушенням визначили передачу частини приміщення в користування газеті «Авдет» (на той момент офіційне друковане видання Меджлісу). 18 листопада 2014 року де-факто Київський районний суд присудив штрафи «Фонду «Крим» – 4,5 млн рублів, і Різі Шевкієву – 350 тис. рублів. [19]

2. 23 січня 2015, адміністративне переслідування Сінавера Кадірова

23 січня 2015 року, вночі, Сінавера Кадірова, одного з координаторів Комітету з захисту прав кримськотатарського народу, колишнього члена Меджлісу кримськотатарського народу, делегата Курултая разом з Ескендером Барієвим і Абмеджитом Сулеймановим – членами Меджлісу, – був затриманий на виїзді з окупованого півострова до материкової частини України. Всі надали на перевірку українські паспорти з кримськими прописками.

Представники російських спецслужб оголосили Кадірову про адміністративне порушення при перетині кордону як іноземним громадянином, і за кілька годин допиту відвезли до суду

Представники російських спецслужб оголосили Кадірову про адміністративне порушення при перетині кордону як іноземним громадянином, і за кілька годин допиту відвезли до суду. Де-факто суд в Армянську визнав Кадірова винним за ст. 18.8 КпАП РФ (порушення міграційного законодавства) і присудив його до видворення. Також було ухвалене рішення про оштрафування Кадірова на 2 тис. рублів. [20]

3. 22 квітня 2015, адміністративне переслідування директорки кримськотатарської інформаційної агенції QHA

22 квітня 2015 року директорка кримськотатарської інформаційної агенції QHA, член Меджлісу Гаяна Юксель була викликана на допит в «Центр Е». Приводом для допиту стала публікація інформації про Українську повстанську армію (організація визнана Верховним судом РФ екстремістською від 17 листопада 2014 року) на сайті агенції. Було складено протокол про порушення ч. 2 ст. 13.15 КпАП РФ (розповсюдження інформації про екстремістську організацію без зазначення того, що діяльність відповідної організації є забороненою). При цьому сама Юксель стверджує, що публікація була зроблена до ухвалення рішення про відповідну заборону. [21]

4. 19 травня 2015, адміністративне переслідування Саніє Аметової

19 травня 2015 року голову регіонального меджлісу Красноперекопського району Саніє Аметову, а також імама с. Долинка Красноперекопського р-ну Юнуса Неметуллаєва звинуватили в організації неузгодженого мітингу до Дня пам'яті жертв кримськотатарського народу. За словами Аметової, вона подала заяву про проведення мітингу в сільську раду с. Воїнки за 15 діб до 18 травня. 13 травня дозвіл було отримано (розпорядження №109 від 13.05.2015). Після цього районна де-факто влада намагалася всіляко змінити умови цього дозволу, а організаторів мітингу викликали 16 і 17 травня в Красноперекопськ на перемовини з представниками ФСБ, де-факто прокуратури і де-факто поліції, присвячені протидії екстремізму. 18 травня 2015 року мітинг відбувся з лозунгами «Поверніть лідерів на Батьківщину», «Свободу Чийгозу», «Поверніть АТР, Ляле, Мейдан» (кримськотатарські незалежні медіа – прим.), «18 травня – день депортації кримськотатарського народу», «Къырым – бизим Ветан!» («Крим – наша Батьківщина!»).

19 травня 2015 року голову регіонального меджлісу Красноперекопського району Саніє Аметову, а також імама с. Долинка Красноперекопського р-ну Юнуса Неметуллаєва звинуватили в організації неузгодженого мітингу до Дня пам'яті жертв кримськотатарського народу

Попри те, що більшість лозунгів були представлені російською, були також україномовні лозунги. 19 травня Аметову забрали до де-факто районного відділку внутрішніх справ, де змушували підписати протокол про адміністративне порушення. Після відмови її викликали до де-факто суду. Наприкінці червня 2015 року де-факто

Красноперекопський районний суд, посилаючись на те, що проведення мітингу 18 травня було непогоджене з адміністрацією с. Воінки, визнав Аметову винною у порушенні ч. 2 ст. 20.2 КпАП (організація або проведення громадського заходу без подання у встановленому порядку сповіщення про проведення громадського заходу) і призначив їй штраф в обсязі 10 тис. рублів. [22]

5. 27 вересня 2016, адміністративне переслідування Алі Хамзіна

27 вересня 2016 року за присутність на зустрічі 22 вересня 2016 року (нарада Меджлісу в Києві) де-факто Бахчисарайський районний суд визнав винним члена Меджлісу кримськотатарського народу Алі Хамзіна у порушенні ст. 20.28 КпАП РФ (участь в діяльності громадського чи релігійного об'єднання, щодо якого ухвалено рішення про призупинення його діяльності). Хамзіна було оштрафовано на 1000 рублів. Йдеться про нараду Меджлісу в Києві, на якій були ухвалені кадрові рішення. Народа відбулася в екстреному порядку за вказівкою голови Меджлісу від 26 квітня 2016 року. [23]

6. 28 вересня 2016, адміністративне переслідування Ільмі Умерова

28 вересня 2016 року за присутність на зустрічі 22 вересня 2016 року (нарада Меджлісу в Києві) де-факто Бахчисарайський районний суд визнав винним голову Меджлісу кримськотатарського народу Ільмі Умерова винним у порушенні ст. 20.28 КпАП РФ (участь в діяльності громадського чи релігійного об'єднання, щодо якого ухвалено рішення про призупинення його діяльності). Умерова було оштрафовано на 750 рублів. 9 листопада де-факто Верховний суд так званої Республіки Крим лишив це рішення чинним. Зустріч 22 вересня вдома у Ільмі Умерова відбулася для поздоровлення Рефата Чубарова з днем народження через онлайн-зв'язок, а також для висловлення своєї позиції щодо ухвалених на зустрічі Меджлісу (доєднатися до ухвалення рішень вони не могли через те, що рішенням голови Меджлісу усі рішення мали ухвалюватися на території материкової частини України). [24]

7. 4 жовтня 2016, адміністративне переслідування Шевкета Кайбуллаєва

4 жовтня 2016 року за присутність на зустрічі 22 вересня 2016 року (нарада Меджлісу в Києві) де-факто Бахчисарайський районний суд визнав винним члена Меджлісу кримськотатарського народу Шевкета Кайбуллаєва у порушенні ст. 20.28 КпАП РФ (участь в діяльності громадського чи релігійного об'єднання, щодо якого ухвалено рішення про призупинення його діяльності). Кайбуллаєва було оштрафовано на 500 рублів. [25]

8. 4 жовтня 2016, адміністративне переслідування Бекіра Мамутова

4 жовтня 2016 року за присутність на зустрічі 22 вересня 2016 року (нарада Меджлісу в Києві) де-факто Бахчисарайський районний

суд визнав винним члена Меджлісу кримськотатарського народу Бекіра Мамутова у порушенні ст. 20.28 КпАП РФ (участь в діяльності громадського чи релігійного об'єднання, щодо якого ухвалено рішення про призупинення його діяльності). Мамутова було оштрафовано на 750 рублів. [26]

9. 4 жовтня 2016, адміністративне переслідування Садиха Табаха

4 жовтня 2016 року за присутність на зустрічі 22 вересня 2016 року (нарада Меджлісу в Києві) де-факто Бахчисарайський районний суд визнав винним члена Меджлісу кримськотатарського народу Садиха Табаха у порушенні ст. 20.28 КпАП РФ (участь в діяльності громадського чи релігійного об'єднання, щодо якого ухвалено рішення про призупинення його діяльності). Табаха було оштрафовано на 750 рублів. [27]

10. 7 жовтня 2016, адміністративне переслідування Енвера Куртієва

7 жовтня 2016 року за присутність на зустрічі 22 вересня 2016 року (нарада Меджлісу в Києві) де-факто Бахчисарайський районний суд визнав винним члена Меджлісу кримськотатарського народу Енвера Куртієва у порушенні ст. 20.28 КпАП РФ (участь в діяльності громадського чи релігійного об'єднання, щодо якого ухвалено рішення про призупинення його діяльності). Куртієва було оштрафовано на 500 рублів. [28]

11. 14 жовтня 2016, адміністративне переслідування Еміне Авамілевої

14 жовтня 2016 року за присутність на зустрічі 22 вересня 2016 року (нарада Меджлісу в Києві) де-факто Бахчисарайський районний суд визнав винною члена Меджлісу кримськотатарського народу Еміне Авамілеву у порушенні ст. 20.28 КпАП РФ (участь в діяльності громадського чи релігійного об'єднання, щодо якого ухвалено рішення про призупинення його діяльності). Авамілеву було оштрафовано на 750 рублів. 20 грудня де-факто Верховний суд РФ надіслав скаргу Авамілевої на повторний розгляд, втім 22 грудня 2016 року де-факто Бахчисарайський районний суд підтвердив своє попереднє рішення. [29]

12. 19 жовтня 2016, адміністративне переслідування Абдурамана Егіза

19 жовтня 2016 року за присутність на зустрічі 22 вересня 2016 року (нарада Меджлісу в Києві) де-факто Бахчисарайський районний суд визнав винним члена Меджлісу кримськотатарського народу Абдурамана Егіза у порушенні ст. 20.28 КпАП РФ (участь в діяльності громадського чи релігійного об'єднання, щодо якого ухвалено рішення про призупинення його діяльності). Егіза було оштрафовано на 750 рублів. [30]

13. 24 жовтня 2016, адміністративне переслідування Ділявера Акієва

24 жовтня 2016 року за присутність на зустрічі 22 вересня 2016 року (нарада Меджлісу в Києві) де-факто Бахчисарайський районний суд визнав винним члена Меджлісу кримськотатарського народу Ділявера Акієва у порушенні ст. 20.28 КпАП РФ (участь в діяльності громадського чи релігійного об'єднання, щодо якого ухвалено рішення про призупинення його діяльності). Акієва було оштрафовано на 500 рублів. 27 грудня 2016 року де-факто Верховний суд РФ підтвердив це рішення. [31]

14. 1 листопада 2016, адміністративне переслідування Зейнура Якубова

24 жовтня 2016 року за присутність на зустрічі 22 вересня 2016 року (нарада Меджлісу в Києві) де-факто Бахчисарайський районний суд визнав винним члена Меджлісу кримськотатарського народу Зейнура Якубова у порушенні ст. 20.28 КпАП РФ (участь в діяльності громадського чи релігійного об'єднання, щодо якого ухвалено рішення про призупинення його діяльності). Якубова було оштрафовано на 750 рублів. 17 січня 2017 року де-факто Верховний суд РФ підтвердив це рішення. [32]

15. 23 листопада 2016, адміністративне переслідування Мустафи Маушева

23 листопада 2016 року за присутність на зустрічі 22 вересня 2016 року (нарада Меджлісу в Києві) де-факто Бахчисарайський районний суд визнав винним члена Меджлісу кримськотатарського народу Мустафу Маушева у порушенні ст. 20.28 КпАП РФ (участь в діяльності громадського чи релігійного об'єднання, щодо якого ухвалено рішення про призупинення його діяльності). Маушева було оштрафовано на 750 рублів. Цю інформацію надав адвокат Заїр Смедляєв – на офіційному сайті суду вона відсутня. [33]

16. 23 травня 2017, адміністративне переслідування Рустема Меннанова

23 травня 2017 року голову регіонального меджлісу в Советському районі Рустема Меннанова було звинувачено в скоєнні адміністративного правопорушення за пост з привітанням Мустафи Джемілаєва з днем народження, в якому також є згадка про Меджліс кримськотатарського народу. 1 червня 2017 року Меннанова оштрафували на 2 тис. рублів за порушення ч. 2 ст. 13.15 (зловживання свободою масової інформації). 4 липня 2017 року де-факто Советський районний суд підтвердив це рішення. [34]

До зазначених справ варто також додати, що переслідування національних інститутів кримських татар здійснюється не лише через тиск на представників цих інститутів, але й на активних громадян, які висловлюють підтримку цих інститутів. Наприклад, наприкінці 2014

року понад 100 кримських татар були притягнуті до адміністративної відповідальності за участь в акціях 3 травня 2014 року. Того дня лідер кримських татар Мустафа Джемільєв приїхав на адміністративний кордон з Кримом, намагаючись в'їхати на територію півострова. Напередодні йому заборонили в'їзд до РФ. Його вийшли зустріти тисячі осіб, водночас по всьому Криму проходили акції солідарності. Притягнення до адміністративної відповідальності здійснювалося за декількома статтями КпАП РФ. Ті особи, які брали участь в акції на адміністративному кордоні, притягувалися до відповідальності за незаконний перетин кордону. За фактами проведення протестів – в Бахчисарайському, Судакському районах, в Білогірську та Сімферополі – люди були притягнуті до відповідальності за ст. 20.2.2 КпАП РФ за одночасне перебування громадян, яке призвело до перешкод для руху транспортних засобів. Також були розпочаті адміністративні справи за порушення ст. 20.2 КАП РФ (порушення порядку проведення масового заходу). Були призначені адміністративні штрафи в розмірі від 10 до 40 тисяч рублів. Повний список імен і прізвищ постраждалих, а також хід адміністративних процесів відсутній. [35]

Переслідування національних інститутів кримських татар здійснюється не лише через тиск на представників цих інститутів, але й на активних громадян, які висловлюють підтримку цих інститутів

Також варто відзначити про адміністративні переслідування учасників траурних акцій, приурочених до відзначення роковин депортації кримських татар. Щороку від початку окупації 18 травня де-факто влада чинить тиск на тих, хто відкрито відзначає ці роковини. Щонайменше 26 осіб були притягнені до адміністративної відповідальності за участь у цих відзначень, не враховуючи понад 30 осіб, до яких застосовувалися незаконні затримання. Більше про це читайте в розділі «Свобода зібрань і асоціацій».

ОБШУКИ, ДОПИТИ І НЕЗАКОННІ ЗАТРИМАННЯ

1. 6 травня 2014, незаконне затримання і побиття Абдурамана Егіза

6 травня 2014 року в Сімферополі представники «самооборони» вимагали у члена Меджлісу Абдурамана Егіза надати документи. Після відмови і пропозиції викликати поліцію, представники «самооборони» одягли на нього кайданки і здійснили спробу вивезти його до свого офісу. Егіз почав чинити спротив, після чого його тих, хто його підтримав, побили. Напад здійснювали близько 20 осіб у військовій

формі. Після кількох ударів Егіз таки показав свій паспорт. Після цього представники «самооборони» відпустили його. [36]

2. 14 травня 2014, обшук вдома у Мустафи Джемілева

14 травня 2014 року в будинку лідера кримськотатарського народу, колишнього голови Меджлісу і народного депутата Мустафи Джемілева відбувся обшук. Причини обшуку не повідомлялись. [37]

3. 15 травня 2014, обшук вдома у Алі Хамзіна

15 травня 2014 року вдома у керівника управління Меджлісу з зовнішніх зв'язків Алі Хамзіна співробітники ФСБ провели обшук. Приводом стали візитівки Хамзіна, які нібито знайшли у членів «Правого сектору». На момент обшуку Алі перебував у Києві. На допит наступного дня викликали його сина. [38]

4. 3 червня 2014, виклик на допит Шевкета Кайбуллаєва

3 червня 2014 року головного редактора кримськотатарської газети «Авдет», члена Меджлісу Шевкета Кайбуллаєва викликали до де-факто прокуратури в Сімферополі. Приводом стала нібито перевірка за фактом порушення закону РФ «Про протидію екстремістській діяльності» керівництвом видання. [39]

5. 24 липня 2014, виклик у ФСБ Шевкета Кайбуллаєва

24 липня 2014 року головного редактора кримськотатарської газети «Авдет», члена Меджлісу Шевкета Кайбуллаєва викликали в ФСБ для надання пояснень щодо отриманого ними звернення «про наявність матеріалів екстремістського стибу в газеті». Йшлося про публікацію рішення Меджлісу «Про наступні вибори депутатів Держради і представницьких органів муніципальних утворень в Республіці Крим», в якому значиться про відмову Меджлісу від участі в виборах. [40]

6. 3 вересня 2014, обшук вдома у родини Ісаєвих

3 вересня 2014 року в сімферопольському районі вдома у голови сільського меджлісу Ісаєва силовики провели обшук. Протягом обшуку з дому нікого не випускали, понятими були особи, які прибули разом із силовиками. Документи, які засвідчують особу і повноваження, не були представлені. За словами доньки Ісаєвих, силовики нібито виявили у господарській прибудові біля будинку пакет з речовиною схожою на тротил. [41]

7. 4 вересня 2014, обшук і незаконне затримання Мустафи Салмана і його синів

4 вересня 2014 року в селі Розливи Нижнегорського району представники де-факто правоохоронців і спецназу провели обшук вдома у голови Нижнегорського регіонального меджлісу Мустафи

Салмана. Припустимо вони шукали зброю. Після обшуку Мустафу Салмана і його двох синів забрали до райвідділку де-факто поліції. Після допиту їх відпустили. [42]

8. 4 вересня 2014, обшук і незаконне затримання Іси Нурлаєва

4 вересня 2014 року вдома у голови Меджлісу села Почетне Іси Нурлаєва близько 40 озброєних силовиків провели обшук – шукали озброєних людей і наркотики. В результаті була нібито знайдена тротилова шашка. Після обшуку Нурлаєва вивезли до де-факто центрального слідчого комітету (Сімферополь), де на допиті питання тротилової шашки не піднімалося. Натомість предметом допиту стала участь Нурлаєва в акції в Армянську 3 травня 2014 року (зустріч Мустафи Джемілева). Після допиту його відпустили. [43]

9. 4 вересня 2014, обшук вдома у Ділявера Хайреддінова

4 вересня 2014 року представники де-факто поліції Сімферополя провели обшук вдома у члена регіонального меджлісу Нижнегорського району Ділявера Хайреддінова. Про причини обшуку не заявлялось. [43]

10. 10 вересня 2014, незаконне затримання Алі Озенбаша

10 вересня 2014 року на виїзді з Криму на КПП «Армянськ» голову Ревізійної комісії Курултаю Алі Озенбаша незаконно затримали російські прикордонники, забравши його з потягу «Сімферополь–Львів». Озенбаш прямував до Львова на зустріч з лідером кримськотатарського народу Мустафою Джемілевим. Підстав для затримання прикордонники не назвали. Під час затримання супроти Озенбаша застосовували силу – викручували руки і кидали на землю. Як наслідок він отримав травму руки. Затим його допитали і лишили в приміщенні подібному до ізолятора тимчасового утримання. В цей час невідомі в цивільному застосовували до нього психологічний тиск і проводили особистий огляд. За 3 години Озенбаша відпустили, не надавши протоколу про затримання. [44]

11. 16 вересня 2014, обшук в квартирі Ескендера Барієва

16 вересня 2014 року вранці в квартирі члена Меджлісу кримськотатарського народу Ескендера Барієва в с. Молодіжне 15-ма озброєними співробітниками ФСБ було проведено обшук. Силовики представили постанову де-факто суду, згідно з якою обшук проводився через події 3 травня 2014 (зустріч Мустафи Джемілева на кордоні в Армянську). Шукали також ісламську літературу. Під час обшуку були вилучені ноутбук і системний блок. [45]

12. 16 вересня 2014, обшук і незаконне затримання Мустафи Асаба

16 вересня 2014 року співробітники ФСБ провели обшук вдома у голови Білогірського регіонального меджлісу Мустафи Асаба. Вони

представили рішення де-факто суду про проведення обшуку через події 3 травня 2014 року. За результатами обшуку було вилучено декілька брошур (на релігійну тематику і про кримськотатарський національний рух). Затим Асаба затримали і повезли на допит. На допиті його питали про причини його відмови від отримання паспорту громадянина РФ і чим йому не подобається Росія. За годину його відпустили без представлення звинувачення. [46]

13. 17 вересня 2014, виклик у ФСБ Шевкета Кайбуллаєва

17 вересня 2014 року головного редактора кримськотатарської газети «Авдет», члена Меджлісу Шевкета Кайбуллаєва викликали в ФСБ. Йому видали офіційне попередження про неприпустимість дій, які створюють умови для скоєння злочинів за ст. 282 КК РФ (публічні заклики до екстремістських дій). Кайбуллаєву заявили, що він 23 червня 2014 року допустив публікацію в газеті «Авдет» тексту, який у прихованій формі закликає не брати участь у виборах, а також має на меті перешкоджати законній діяльності органів державної влади, органів місцевого самоуправління і виборчих комісій. [47]

14. 10 грудня 2014, допит Ахтема Чийгоза

10 грудня 2014 року у день запланованого Меджлісом мітингу щодо Міжнародного дня прав людини заступника голови Меджлісу Ахтема Чийгоза викликали на допит до Слідчого комітету РФ як свідка у справі щодо подій 3 травня 2014 року. [48]

15. 17 грудня 2014, допит Різи Шевкієва і вилучення власності «Фонду «Крим»

17 грудня 2014 року член Меджлісу, голова благодійної організації «Фонд «Крим» Різа Шевкієв був викликаний на допит в управління ФСБ в Сімферополі. Звідти він у супроводі співробітників ФСБ поїхав до лікарні в селі Піонерське Сімферопольського району, де зберігалися особисті речі відомого кримськотатарського письменника Дженгіза Дагджи. Ці речі Консульство Туреччини в Україні офіційно передало «Фонду «Крим» з метою подальшого створення музею письменника. Співробітники ФСБ зачитали постанову про нібито контрабанду вантажу, вилучили експонати і заявили, що проти Шевкієва відкрито кримінальну справу. [49]

16. 19 січня 2015, незаконне затримання Еміне Авамілевої

19 січня 2015 року на КПП «Армянськ» співробітники російської прикордонної служби без пояснення причин незаконно затримали члена Меджлісу, делегатку Курултаю, адвокатку Еміне Авамілеву. [50]

17. 10 лютого 2015, допит Заіра Смедляєва

10 лютого 2015 року голову ЦВК Курултаю Заіра Смедляєва допитали

у відділі ФСБ щодо справи про 3 травня 2014 року. Допит проводився кримськотатарською на вимогу Смедляєва. [51]

18 - 19. 23 січня 2015, незаконне затримання Ескендера Барієва і Абмеджита Сулейманова

23 січня 2015 року російські прикордонники на виїзді з Криму затримали членів Меджлісу, координаторів Комітету з захисту прав кримськотатарського народу Ескендера Барієва, Абмеджита Сулейманова і Синавера Кадирова. Після демонстрації затриманими паспортів України прикордонники заявили, що ті, як іноземні громадяни, порушили режим перебування на території Криму, пробувши там понад 90 діб. Після допиту Барієва і Сулейманова відпустили, а супроти Кадирова почали адміністративну справу (див. розділ «Адміністративні переслідування»). За день до цього де-факто прокурор Наталя Поклонська заявила про те, що супроти Комітету з захисту прав кримськотатарського народу варто відкрити кримінальну справу. Цей факт припустимо може бути пов'язаний із фактом затримання. [52]

20. 30 січня 2015, обшук вдома у Ахтема Чийгоза

30 січня 2015 року вдома у заступника голови Меджлісу Ахтема Чийгоза в Бахчисараї представники де-факто поліції провели обшук. Дім оточив ОМОН, всередину нікого не пускали. Обшук пояснили провадженням кримінальної справи за ч. 1 ст. 212 КК РФ (організація масових неспокоїв). Обшук продовжувався понад 10 годин, в результаті нічого не знайшли. Були вилучені 2 тисячі доларів США і 100 євро особистих заощаджень, сувенірні монети, вся комп'ютерна техніка і особисті телефони. [53]

21. 4 лютого 2015, незаконне затримання Асана Чебієва

4 лютого 2015 року в СМТ Советське співробітники де-факто правоохоронних органів затримали Асана Чебієва – близького родича члена Меджлісу, одного з координаторів Комітету з захисту прав кримськотатарського народу Абмеджита Сулейманова. Затримання пояснили провадженням у «справі 26 лютого». Чебієва вивезли в Сімферополь на допит, після якого його відпустили. Пізніше виявилось, що його допитували не як звинуваченого, а як свідка. [54]

22 - 27. 5 березня 2015, допити учасників Всекримської конференції з захисту прав кримськотатарського народу

З початку березня 2015 року учасників Всекримської конференції з захисту прав кримськотатарського народу (17 лютого 2015 року), організованої Комітетом з захисту прав кримськотатарського народу, почали викликати на допити. На конференції було ухвалене звернення до президента України Петра Порошенка, голови Турецької Республіки

Реджепа Тайіпа Ердогана і генерального секретаря ООН Пан Гі Муна, в яких йшлося про утиски прав кримських татар російською владою. На допити у так званий слідчий комітет були викликані заступник голови Меджлісу Наріман Джелялов, член Меджлісу Мустафа Маушев, колишній член Ревізійної комісії Курултаю Куртсеїт Абдулаєв, активісти Гульнара Сейтумерова, Решат Артмамбетов і Каміль Кадиров. На допиті затриманих розпитували про їхнє ставлення до ухвалених на конференції документів, як вони пов'язані з ініціаторами заходу, а також, чи не видаються їм заяви, озвучені на конференції, екстремістськими. [55]

28. 23 березня 2015, допит Ільмі Умерова

23 березня 2015 року у справі «26 лютого» заступника голови Меджлісу Ільмі Умерова викликали на допит в управління з розслідувань особливо важливих справ Головного слідчого управління СК РФ, яке діє в окупованому Криму. Під час допиту у нього намагалися з'ясувати інформацію про діяльність заступника голови Меджлісу Ахтема Чийгоза і організацію мітингу 26 лютого 2014 року. Допит провадився понад 2 години. [56]

29. 27 березня 2015, допит і обшук Нарімана Джелялова

27 березня 2015 року як свідка у «справі 26 лютого» де-факто слідчий комітет в Криму допитав першого заступника голови Меджлісу кримськотатарського народу Нарімана Джелялова. Допит провадився понад 5 годин, опісля в нього вдома був проведений обшук. У Джелялова вилучили мобільний телефон. [57]

30. 31 березня 2015, допит і обшук Ільмі Умерова

31 березня 2015 року члена Меджлісу Ільмі Умерова викликали на допит в управління з розслідувань особливо важливих справ Головного слідчого управління СК РФ, яке діє в окупованому Криму. Допит стосувався «справи 26 лютого» і провадився понад 7 годин. Після допиту вдома в Умерова провели обшук. [58]

31. 14 квітня 2015, обшук і незаконне затримання Мустафи Асаба

14 квітня 2015 року в межах слідства у «справі 26 лютого» вдома у голови Білогірського регіонального меджлісу Мустафи Асаба було проведено обшук, під час якого вилучили 13 патронів, які нібито належали йому. Після обшуку його затримали і вивезли на допит в де-факто Слідчий комітет. Після допиту його відпустили. [59]

32. 25 квітня 2015, допит Нарімана Джелялова

25 квітня 2015 року, під час засідання Меджлісу, першого заступника голови Меджлісу Нарімана Джеляла вивезли на допит в де-факто Слідчий комітет в Криму. Його допитали у «справі 26 лютого». З Джелялова взяли підписку про нерозголошення. [60]

33 - 34. 27 квітня 2015, допит Абдурамана Егіза і Ділявера Акієва

27 квітня 2015 року на допит у «справі 26 лютого» в де-факто Слідчий комітет Сімферополя викликали члена Меджлісу Абдурамана Егіза і керівника Секретаріату Меджлісу Ділявера Акієва. [61]

35. 28 квітня 2015, допит Заіра Смедляєва

28 квітня 2015 року на допит у «справі 26 лютого» в де-факто Слідчий комітет Сімферополя викликали голову ЦВК Курултаю Заіра Смедляєва. [61]

36 - 41. 30 квітня 2015, допит Нарімана Джеліяла, Ділявера Акієва, Алі Хамзіна, Енвера Куртієва, Заіра Смедляєва і Алі Озенбаша

30 квітня 2015 року відбувся допит першого заступника голови Меджлісу кримськотатарського народу Нарімана Джеліяла, керівника Секретаріату Меджлісу Ділявера Акієва, членів Меджлісу Алі Хамзіна і Енвера Куртієва, голови ЦВК Курултаю кримськотатарського народу Заіра Смедляєва, а також голови Ревізійної комісії Курултаю Алі Озенбаша в де-факто слідчому комітеті в Криму. Допит проводився з приводу подій 26 лютого 2014 року, а також ролі Ахтема Чийгоза в них. [62]

42. 15 травня 2015, виклик до «прокуратури» Шевкета Кайбуллаєва

15 травня 2015 року де-факто прокуратура Криму викликала на допит члена Меджлісу кримськотатарського народу, головного редактора газети «Авдет» Шевкета Кайбуллаєва. На допиті йому особисто видали заборону на проведення і участь у публічних заходах 18 травня. [63]

43 - 44. 28 липня 2015, допити і перешкодження участі членів Меджлісу у Всесвітньому конгресі кримських татар

28 липня управління де-факто Слідчого комітету викликала на допит як свідків у «справі 26 лютого» голову ЦВК Курултаю Заіра Смедляєва та першого заступника голови Меджлісу Нарімана Джеліялова. Допит призначили на дати проведення Всесвітнього конгресу кримських татар 1–2 серпня. [64]

45 - 47. 31 липня 2015, перешкодження участі членів Меджлісу у Всесвітньому конгресі кримських татар

31 липня 2015 року під час виїзду трьох членів Меджлісу – Енвера Куртієва, Дінара Сейтгазієва і Зенура Якубова – з Криму до Туреччини на Всесвітній конгрес кримських татар в Туреччині, їх проінформували через телефонний дзвінок про призначений на 1 серпня допит в де-факто Слідчому комітеті. [65]

48 - 58. 2 листопада 2015, обшуки у справі проти Ленура Іслямова, відозва ліцензії у організації, яка належить Іслямову

2 листопада 2015 року, в межах порушеної кримінальної справи проти колишнього політика в АРК, генерального директора телеканалу АТР, віце-президента Всесвітнього конгресу кримських татар і одного з організаторів блокади Криму Ленура Іслямова, було проведено 10 обшуків: вдома у колишньої редакторки телеканалу АТР Лілії Буджурової (на місце обшуку не було допущено адвоката, під час обшуку були вилучені цифрові носії та мобільний телефон); вдома у экс-директорки телеканалу АТР Ельзари Іслямової; вдома у сестри Іслямова – Ленари Іслямової; батька Іслямова – Едема Іслямова; в московській квартирі Іслямова; в приміщенні транспортної компанії «СімСітіТранс» (підприємство Іслямова); в кримській редакції телеканалу АТР та будівлі видання «15 минут»; офісах ООВ «Квін-груп-Крим» і мережі магазинів «I-Com» (підприємства Іслямова) – будівлі були оточені співробітниками ОМОНу, не допускалися співробітники підприємств, були вилучені комп'ютерна техніка і документи. Того ж дня «Банк Росії» (центральний банк РФ) відізвав ліцензію у кредитної організації «Джаст Банк», яка належить Іслямову. Обшуки та відозва ліцензії, а також сама кримінальна справа проти Іслямова розглядається авторами звіту як комплекс заходів тиску на мовлення кримськотатарських медіа в першу чергу (АТР, 15минут). [66]

59. 25 листопада 2015, спроба допиту Сафінар Джемілевої

25 листопада 2015 року де-факто СК у Криму викликав на допит дружину лідера кримськотатарського народу, Уповноваженого при Президенті України з питань кримських татар Мустафи Джемілева – Сафінар Джемілеву – у справі про підрив 22 листопада 2015 року ліній електропередач (*Кримінальна справа про підрив ліній електропередач 22 листопада 2015 року – одна з акцій дискредитації Мустафи Джемілева і Меджлісу кримськотатарського народу, яких де-факто влада в Криму звинувачує у акті підриву*). Втім, справу було передано до відомства ФСБ і виклик було скасовано. [67]

60. 26 листопада 2015, виклик на допит Рустема Шевкієва

26 листопада 2015 року член Меджлісу, син голови БО «Фонд «Крим» Різа Шевкієв отримав повістку в де-факто СК в Криму. Його викликали на допит у справі про підрив 22 листопада 2015 року ліній електропередач. [68]

61. 26 листопада 2015, допит родичів Ескендера Барієва

26 листопада 2015 року співробітники ФСБ прийшли додому до батьків члена Меджлісу і координатора Комітету з захисту прав кримськотатарського народу Ескендера Барієва. Вони розпитували про місце перебування їхнього сина, а також сестер Барієва. Їх викликали на допит. [68]

62. 30 листопада 2015, обшук у Рустема Меннанова

30 листопада 2015 року співробітники ФСБ провели обшук вдома у в.о. голови Советського регіонального меджлісу Рустема Меннанова у справі про підрив 22 листопада 2015 року ліній електропередач. [69]

63. 30 листопада 2015, обшук у Екрема Абдульватова

30 листопада 2015 року співробітники ФСБ провели обшук вдома у голови Кіровського регіонального меджлісу Екрема Абдульватова у справі про підрив 22 листопада 2015 року ліній електропередач. [69]

64. 30 листопада 2015, обшук у Сулеймана Кадирова

30 листопада 2015 року співробітники ФСБ провели обшук вдома у члена Феодосійського регіонального меджлісу Сулеймана Кадирова у справі про підрив 22 листопада 2015 року ліній електропередач. [69]

65. 2 грудня 2015, обшук вдома у Ільвера Аметова

2 грудня 2015 року співробітники ФСБ провели обшук вдома у голови меджлісу м. Судак Ільвера Аметова, який до цього відкрито критикував роботу «правоохоронців» у розкритті крадіжок в мечетях. Сам Аметов на момент обшуку перебував у лікарні. [70]

66. 2 грудня 2015, обшук вдома у Садиha Табаха

2 грудня 2015 року співробітники де-факто правоохоронних органів провели обшук вдома у члена Меджлісу кримськотатарського народу, бізнесмена Садиha Табаха. Про причини обшуку не було заявлено. [71]

67. 9 грудня 2015, обшук вдома у Ельзари Іслямової

9 грудня 2015 року в межах кримінальної справи проти колишнього політика в АРК, генерального директора телеканалу АТР, віцепрезидента Всесвітнього конгресу кримських татар і одного з організаторів блокади Криму Ленура Іслямова, було проведено обшук вдома у колишньої генеральної директорки телеканалу АТР Ельзари Іслямової. [72]

68 - 69. 1 лютого 2016, обшуки у справі проти Ленура Іслямова

1 лютого 2016 року в межах кримінальної справи проти колишнього політика в АРК, генерального директора телеканалу АТР, віцепрезидента Всесвітнього конгресу кримських татар і одного з організаторів блокади Криму Ленура Іслямова силовики провели обшуки в офісах компанії-перевізника «СімСітіТранс», а також в редакціях кримськотатарського каналу АТР. При цьому «прокурор Криму» Наталя Поклонська заявила, що в компанії «СімСітіТранс» не проводили обшуки, а намагалися вручити припис про усунення порушень. [73]

70. 2 лютого 2016, допит внука Мустафи Джемілева

2 лютого 2016 року співробітники де-факто Федеральної міграційної служби Криму прийшли додому до Ельзари Абдулжелілової і Ерола Абдулжелілова – доньки і онука Мустафи Джемілева, – задля проведення паспортного контролю. Після перевірки двоє представників де-факто поліції – один з яких пред'явив документи капітана «поліції» м. Коктебель Алі Фазілова, – прийшли до Ерола Абдулжелілова і викликали його на допит. Коли Абдулжелілов відмовився, посилаючись на порушення процедури виклику на допит, так звані співробітники «поліції» пішли, пообіцявши, що його буде викликано на допит пізніше. [74]

71. 11 лютого 2016, допит Нарімана Джелялова

11 лютого 2016 року де-факто прокуратура Криму в м. Сімферополь викликала на допит заступника голови Меджлісу Нарімана Джелялова. Підставою для допиту були названі скарги від невідомих осіб з проханням про заборону діяльності Меджлісу. На допиті у Джелялова з'ясовували, чим займається Меджліс, про його обов'язки і роль в структурі Меджлісу. [75]

72. 1 березня 2016, обшук вдома у Ленура Аблязімова

1 березня 2016 року вдома у голови Ленінського регіонального меджлісу Ленура Аблязімова було проведено обшук. Підставою до нього стало нібито зберігання ним незареєстрованого за російським законодавством рушниці для полювання. Після обшуку Аблязімова відвезли до відділку де-факто поліції для складання протоколу. [76]

73. 3 березня 2016, обшук вдома у Шаіпа Сулейманова

3 березня 2016 року силовики прийшли з обшуком додому до голови мусульманської громади села Воїнка Красноперекопського району Шаіпа Сулейманова. Протягом 5-тигодинного обшуку було вилучено релігійну літературу. Обшук проводили 10 озброєних осіб, а також близько 10 осіб у цивільному. Понятих з-поміж сусідів Сулейманова не допустили, натомість ними були особи, які прибули разом із силовиками. Підставою до проведення обшуку стала підозра про те, що вдома у Сулейманова переховуються кримськотатарські терористи. [77]

74. 22 березня 2016, обшук вдома у Ремзі Муратова

22 березня 2016 року вдома у делегата Курултаю кримськотатарського народу Ремзі Муратова, в с. Дмитрівка Джанкойського району, відбувся обшук. Обшук тривав 3 години і припустимо був пов'язаний з «боротьбою з тероризмом». [78]

75. 22 березня 2016, обшук вдома у Шевкета Усманова

22 березня 2016 року вдома у делегата Курултаю кримськотатарського народу Шевкета Усманова, в с. Веселе Судакського району, співробітники ОМОНу провели обшук. Усманов на той час перебував у Києві, під час обшуку були присутні його дружина і сини. Про причини обшуку не заявлялось. [79]

76. 22 березня 2016, обшук вдома у Учкуну Девлетшаєва

22 березня 2016 року було проведено 3-годинний обшук вдома у голови Курманського регіонального меджлісу, делегата Курултаю Учкуну Девлетшаєва. Під час обшуку Девлетшаєв був на роботі. Його дружині, яка була вдома під час обшуку, не дозволили вийти з ним на контакт. Адвокат Едем Смедляєв припустив, що проведення обшуку було пов'язане з нарадою з приводу Криму, організованою головою Ради Безпеки РФ Ніколаєм Патрушевим 21 березня 2016 року. [80]

77. 30 травня 2016, незаконне затримання Алі Озенбаша

30 травня 2016 року під час проходження КПП «Джанкой» було затримано голову Ревізійної комісії Курултаю, члена виконавчої ради Всесвітнього конгресу кримських татар Алі Озенбаша. Особа в формі без розпізнавальних знаків, не представившись, розпочала допит. Було заявлено про потребу огляду особистих речей Озенбаша, після його відмови силовики, за присутності понятих, провели особистий огляд Озенбаша і перевірили його паспорт. Допит продовжувався 3 години. [81]

78. 30 травня 2016, застереження Лілії Буджурової

30 травня 2016 року директорці телеканалу АТР Лілії Буджуровій де-факто владою було заявлене застереження про неприпустимість порушення законодавства про протидію екстремістській діяльності. Приводом до застереження стала публікація в Facebook, в якій Буджурова закликала допомогти дітям заарештованих окупаційною владою кримських татар. [82]

79. 15 серпня 2016, обшук на підприємстві Ремзі Муратова

15 серпня 2016 року на підприємстві члена Ревізійної комісії Курултаю кримськотатарського народу Ремзі Муратова було проведено обшук «в межах антитерористичних заходів». Під час обшуку були вилучені документи, пов'язані з громадською діяльністю Муратова. [83]

80 - 81. 14 вересня 2016, обшук вдома у Енвера Алядінова та його батька

14 вересня 2016 року представники де-факто поліції провели обшук вдома у голови місцевого меджлісу Енвера Алядінова, в с. Гришино Первомайського р-ну. Було заявлено, що обшук провадився з метою знайти у Алядінова наркотики. Після обшуку силовики поїхали з

обшуком в дім батька Алядінова, який на той момент знаходився у лікарні. [84]

82 - 89. 30 вересня 2016, допити з приводу заборони діяльності Меджлісу

26 вересня 2016 року декількох членів Меджлісу і делегатів Курултаю – Еміне Авамілеву, Ділявера Акієва, Мустафу Маушева, Бекіра Мамутова, Садиха Табаха, Шевкета Кайбуллаєва, Енвера Куртієва і Абдураман Егіза, – викликали на допит до Центру протидії екстремізму РФ. 30 вересня 2016 року Еміне Авамілеву, Ділявера Акієва, Мустафу Маушева, Бекіра Мамутова, Садиха Табаха, Шевкета Кайбуллаєва допитали у «Центрі Е» щодо рішень Меджлісу призупинити членство Еміралі Аблаєва, Руслана Якубова і Айдера Аджимамбетова через їхню колаборацію з окупаційною владою, а також звільнення останнього з посади заступника голови Меджлісу. Під час допиту були складені адміністративні протоколи у зв'язку з участю у «забороненому зібранні». Енвер Куртієв на допит не з'явився, вимагаючи письмового запрошення. Абдураман Егіз не з'явився на допит за станом здоров'я. [85]

90. 13 березня 2017, допит Нарімана Джелєлова

13 березня 2017 року першого заступника голови Меджлісу Нарімана Джелєлова викликали в Центр протидії екстремізму. Його допитали у зв'язку з його інтерв'ю для каналу 112, де він стверджував, що є заступником голови «екстремістської організації» Меджлісу. Також його допитували щодо його зв'язків з Марленом Мустафаєвим, якого затримали у лютому 2017 року і визнали винним за ст. 20.3 КпАП РФ за пост в соціальній мережі. [86]

91. 8 травня 2017, обшук вдома у Ільвера Аметова

8 травня 2017 року 10 співробітників ОМОНу провели обшук вдома у голови судакського регіонального меджлісу Ільвера Аметова. Приводом для обшуку стало повідомлення про зберігання ним наркотиків і зброї. Заявлених предметів знайдено не було, втім було вилучено камери відеоспостереження з фасаду дому. [87]

92 - 93. 8–9 травня 2017, незаконні затримання Амета Аметова

8 травня 2017 року, після обшуку вдома у голови судакського регіонального меджлісу Ільвера Аметова, було незаконно затримано його сина Амета Аметова. Його повалили на підлогу, одягли кайданки і побили. Після цього його забрали на допит, згодом відпустили. Наступного дня «поліція» повторно затримала його. [88]

94. 17 травня 2017, погроза затриманням Шевкету Кайбуллаєву

17 травня 2017 року, напередодні Дня пам'яті депортації кримськотатарського народу, члена Меджлісу, головного редактора

газети «Авдет» Шевкета Кайбуллаєва викликали в де-факто прокуратуру Сімферопольського району. Там йому погрожували затриманням, посилаючись на скаргу певного Іванова про те, що Кайбуллаєв нібито планує організацію несанкціонованих громадських заходів. Надати скаргу для ознайомлення співробітники де-факто прокуратури відмовились. [89]

95. 20 серпня 2017, незаконне затримання Бекіра Умерова

20 серпня 2017 року затримали брата заступника голови Меджлісу Ільмі Умерова – Бекіра Умерова. Підставою до затримання стала організація ним проведення заходу в честь 30-річчя від масових мітингів кримських татар на Красній площі в Москві у 1987 році. Захід мав відбутися на кінській базі «Ковбой» в с. Ак-Кая Білогірського району. Захід було скасовано представниками де-факто поліції через нібито виявлення на локації схрону боєприпасів. Після допиту Умерова відпустили, не заявивши жодних обвинувачень. [90]

96. 30 серпня 2017, незаконне затримання Алі Озенбаша

30 серпня 2017 року на адмінкордоні на виїзді з Криму співробітники ФСБ затримали голову Ревізійної комісії Курултаю, члена виконавчої ради Всесвітнього конгресу кримських татар Алі Озенбаша. Його утримували півтори години без представлення підстав до затримання, затим відпустили. [91]

97. 8 листопада 2017, обшук вдома у Екрема Абдульваапова

8 листопада 2017 року під час масових незаконних обшуків і затримань кримськотатарських активістів відбувся обшук вдома у голови кіровського регіонального меджлісу Екрема Абдульваапова. Причини обшуку не були представлені. [92]

98. 21 листопада 2017, обшук вдома у Мустафи Мустафаєва

21 листопада 2017 року співробітники де-факто поліції провели обшук з відеофіксацією вдома у делегата Курултаю Мустафи Мустафаєва. Підставою до обшуку став нібито невиплачений кредит його сина Фахрі. Під час обшуку були вилучені всі папери, в яких значилося ім'я Фахрі Мустафаєва. [93]

99 - 104. 23 листопада 2017, масові обшуки під час затримання «вимагачів» у «справі Веджіє Кашка»

23 листопада 2017 року в межах затримання «вимагачів» – кримськотатарських активістів Асана Чапуха, Казіма Аметова і Бекіра Дегерменджи, яких звинуватили у нібито вимаганні грошей у громадянина Туреччини, – відбулася низка обшуків: вдома у Руслана Трубача, Казіма Аметова, Бекіра Дегерменджи, Ельміри Баранової-Газієвої, Курсеїта Абдуллаєва, Асана Чапуха. У російській пресі

затримання було представлено як «викриття чергової злочинної махінації Меджлісу», попри те, що з затриманих лише Казім Аметов мав стосунок до політичних інституцій кримських татар – голова помісного меджлісу в Грушевці (див. більше у підрозділі «Кримінальні переслідування»). [94]

105. 12 грудня 2017, обшук і незаконне затримання Рустема Османова

12 грудня 2017 року відбулися обшуки в двох сусідніх будинках в с. Урожайне Советського р-ну. Після обшуків було затримано сина кримськотатарського активіста, голови урожайненського меджлісу і члена регіонального меджлісу Рустема Османова. Його вивезли до де-факто Київського відділку внутрішніх справ Сімферополя, затим відпустили. Підставою до обшуків стала нібито інформація про зберігання наркотиків. [95]

106. 21 грудня 2017, виклик на допит родичів Ескендера Барієва

21 грудня 2017 року родичам члена Меджлісу, голови правління Кримськотатарського ресурсного центру Ескендера Барієва прийшли повістки з викликом до управління ФСБ. Зокрема на допит викликали батька, мати, тестя, тещу, двох сестер і дружину Барієва. Допитали двох сестер і тестя. З них взяли підписку про нерозголошення. [96]

107. 6 лютого 2018, незаконне затримання Фахрі Муратова

6 лютого 2018 року невідомі у формі співробітників ОМОНу і балаклавах зупинили машину Фахрі Муратова – сина члена Ревізійної комісії Курултаю кримськотатарського народу Ремзі Муратова. Без пояснень причин, його витягли з машини, побили и лишили поряд з авто. Після цього вони обшукали його машину і залишили його. Пізніше співробітники де-факто правоохоронних органів заявили, що це ймовірно була «операція з затримання наркоторговців», а Муратова, можливо, з кимось переплутали. [97]

108 - 140. 26 квітня 2018, обшуки в межах кримінальної справи проти Ресуля Веліляєва і Алі Барієва

26 квітня 2018 року в Білогірську пройшли обшуки вдома у кримськотатарських підприємців, меценатів, активістів кримськотатарського національного руху Алі Барієва, Ресуля Веліляєва, а також їхніх родичів. Водночас обшуки проходили в приміщеннях виробничих баз, в десятку фірмових магазинів «КримОпт» – фірми, яка належить братам Веліляєвим, в офісі підприємства «Стимул», в магазинах торговельної мережі «Гузель». Обшуки проходили за 33-ма адресами. Після обшуків Ресуля Веліляєва і Алі Барієва вивезли до де-факто Слідчого комітету (див. більше у підрозділі «Кримінальні переслідування»). [98]

141. 23 травня 2018, незаконне затримання Асана Егіза

23 травня 2018 року відбулося незаконне затримання делегата Курултаю кримськотатарського народу Асана Егіза. Авто Егіза зупинив мікроавтобус де-факто державтоінспекції. Особи в масках і формі без шевронів заштовхнули Егіза до мікроавтобуса, надягли на нього кайданки і мішок на голову, і побили. За півтори години побоїв Егіза вивезли в ліс за містом – поблизу смт. Партизанське на трасі Сімферополь-Бахчисарай, де його викинули при дорозі. В управлінні ФСБ РФ затримання Егіза заперечують. [99]

142. 28 червня 2018, обшук і незаконне затримання Ахтема Мустафаєва

28 червня в Бахчисараї після обшуку співробітники ФСБ затримали кримського татарина Ахтема Мустафаєва – водія дружини Мустафи Джемілева. Супроти нього були застосовані катування. За наявною інформацією затримання пов'язано з кримінальною справою проти харків'янина Олександра Стешенка і Ерола Велієва, помічника народного депутата України Мустафи Джемілева (звинувачення в організації та участі в екстремістському угрупованні – див. більше у підрозділі «Кримінальні переслідування»). Співробітники ФСБ утримували Мустафаєва приблизно 12 годин. За цей час відбулося 2 допити, його було побито, йому надягали мішок на голову, чинили на нього психологічний тиск. [100]

143. 3 серпня 2018, обшук і незаконне затримання Ленура Аблязімова

3 серпня 2018 року в Ленінському районі Крима відбувся «огляд» в будинку голови регіонального меджлісу Ленура Аблязімова. Після обшуку Аблязімова затримали і відвезли до місцевого де-факто відділу з внутрішніх справ. Того ж дня його відпустили під підписку про невиїзд і нерозголошення таємниці слідства. [101]

144. 3 серпня 2018, надання пояснень Назімом Меметовим

3 серпня 2018 року заступника голови ЦВК Курултаю Назіма Меметова опитували з метою отримання свідчень. Опитування проводилося через донос його сусідки. Меметова відпустили, втім заяву на наклеп суд не прийняв. [102]

145. 25 серпня 2018, незаконне затримання Сервера Девлетшаєва

25 серпня 2018 року на КПВВ «Каланчак» співробітники ФСБ РФ близько 18 годин утримували сина делегата Курултая Сервера Девлетшаєва, його допитували спецслужби. [103]

МАЙНОВІ ПРАВА МЕДЖЛІСУ ТА ІНШИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ КРИМСЬКИХ ТАТАР, А ТАКОЖ ЇХНІХ ПРЕДСТАВНИКІВ

1. 21 квітня 2014, напад на приміщення Меджлісу

21 квітня 2014 року на приміщення Меджлісу кримськотатарського народу за адресою вул. Шмідта, 2 невідомі особи в камуфляжі скоїли напад. Вони увірвалися до приміщення, аби зняти український прапор і повісити прапор так званої Республіки Крим. Вони погрожували і застосовували фізичну силу, внаслідок чого постраждали три співробітниця організації, які перебували на той момент в приміщенні – вахтерка Зодіє Салієва, прес-секретарка Лейла Муслімова і головна бухгалтерка «Фонду «Крим» Марлена Сейтасанова. [104]

21 квітня 2014 року на приміщення Меджлісу кримськотатарського народу 2 невідомі особи в камуфляжі скоїли напад

2. 17 липня 2014, штраф «Фонду «Крим» і спроба націоналізувати «Дім Арендта»

17 липня 2014 року «Фонд майна Криму» звернувся в де-факто Господарський суд в Криму з позовом про стягнення штрафу в розмірі 2 млн 122 тис. рублів у БО «Фонд «Крим». Приводом став нібито зрив фондом, як орендарем приміщення, строків інвестування у будівництво об'єкту за адресою вул. Карла Маркса, 25 (Сімферополь). За кілька років до цього Сімферопольська міська влада ухвалила передачу в оренду БО «Фонд «Крим» 16 соток землі під залишками історичної будівлі «Дім родини Арендт». Умови оренди передбачали реконструкцію під Кримськотатарський культурний центр, обслуговування нежилых приміщень, створення офісних приміщень і паркінгу. Проектування будівлі відбувалося з 2010 року. Початково планувалася здача центру в експлуатацію в 2015 році. Втім, будівництво було тимчасово зупинено рішенням суду через заяву Міністерства культури України про те, що будівля за адресою будівництва, належить до пам'яток культурної спадщини. Після окупації у листопаді 2014 року «Державний комітет з охорони культурного спадку Криму» надіслав «Фонду «Криму» лист з вимогою розробити проект першочергових протиаварійних робіт задля збереження об'єкту, а після переїзду фонду до Києва так зване міністерство майна і земельних ресурсів продовжує надсилати керівництву фонду запити та попередження. Керівник фонду Різа Шевкієв заявив, що після того, як фонд став нездатним продовжувати роботи на локації (з огляду на спротив

окупаційної влади, а затим і переїзд фонду), реакція «міністерства» і «громадськості», які відстоювали історичність руїн і неможливість провадити там будівництво, зникла. Залишки будівлі продовжують руйнуватися, «міністерством» жодних заходів до попередньо заявленої «критично необхідної реставрації» не провадиться. [105]

3. 15 вересня 2014, зняття прапору з приміщення Меджлісу

15 вересня 2014 року троє невідомих озброєних осіб у масках вночі напали на приміщення Меджлісу кримськотатарського народу в окупованому Сімферополі з метою зняти український прапор. Після скинення прапору на землю, невідомі забрали його і втекли. [106]

4 - 10. 15 вересня 2014, арешт приміщень «Фонду «Крим»

15 вересня 2014 року де-факто Центральний районний суд Сімферополя виніс рішення про заборону БО «Фонд «Крим» користуватися своїм майном за сімома адресами (включно з будівлею Меджлісу), наклав арешт на розрахункові рахунки та заборонив відкривати нові рахунки. «Фонд «Крим» виконував частину юридичних функцій Меджлісу кримськотатарського народу, відповідно приміщення Меджлісу, за адресою вул. Шмідта, 2, було фактично у власності БО «Фонд «Крим». Де-факто кримська прокуратура звернулася в де-факто суд із вимогою про заборону БО «Фонд «Крим» вести фінансово-господарську діяльність та розпоряджатися своїм майном і банківськими рахунками, аргументуючи це тим, що юридична та фактична адреси «Фонду «Крим» не збігаються, а також тим, що одним із засновників організації є Мустафа Джемільєв. [107]

11. 18 вересня 2014, опечатування приміщення Меджлісу

18 вересня 2014 будівля Меджлісу була опечатана. Разом з Меджлісом будівлю були змушені покинути зареєстровані там БО «Фонд «Крим» і газета «Авдет». Після цього де-факто Державний комітет Криму з охорони культурної спадщини представив БО «Фонд «Крим» інші позови – на підставі того, що власник будівлі, яка є пам'яткою історії та культури, нібито змінив її вигляд. Під час розгляду справи «Київський районний суд» постановив штраф директору БО «Фонду «Крим» Різі Шевкієву у сумі 350 тис. рублів, а сам фонд було оштрафовано на 4,5 млн рублів (див. підрозділ «Адміністративні переслідування»). [108]

12. 25 вересня 2014, припинення оренди будівлі Бахчисарайського районного меджлісу

25 вересня 2014 року де-факто Господарський суд Криму задовольнив позов комунального підприємства «РЭП ЖФ Бахчисарайського горсовета» про припинення оренди приміщення у Бахчисараї, де знаходився районний меджліс. [109]

13. 30 вересня 2014, зняття прапору з будівлі Меджлісу

30 вересня 2014 року з арештованої будівлі Меджлісу в Сімферополі зняли прапор України. У авторів звіту є підстави вважати, що до цього причетні представники «кримської самооборони» за сприяння де-факто місцевих правоохоронних органів. [110]

14. 30 квітня 2015, націоналізація приміщення Меджлісу

В квітні 2015 року де-факто Арбітражний суд Криму постановив вилучити з власності «Фонду «Крим» будівлю на користь держави (через «неналежне утримання з боку власника»), з метою подальшого викупу чи продажу з прилюдних торгів. Фондові не була запропонована компенсація чи можливість виправити стан будівлі до «належного». Фонд продовжує судитися з окупаційною владою з Києва. [111]

15. 1 травня 2015, конфіскація і передача ДУМКС приміщення Зинджирлі медресе

1 травня 2015 будівля Зинджирлі медресе у Бахчисараї (власник – БО «Фонд «Крим») було передане ДУМКС рішенням «влади». «Прокурорська» перевірка постановила, що медресе є культовою, а не лише освітньою установою, а отже має бути у власності релігійної організації. [112]

16. 26 грудня 2015, витіснення громадської організації «Ліга кримськотатарських жінок»

26 грудня 2015 року стало відомо, що громадську організацію «Ліга кримськотатарських жінок», головою якої є Сафінар Джемілева, дружина лідера кримськотатарського народу Мустафи Джемілева, виселяють з офісу, розташованого на території Республіканської кримськотатарської бібліотеки ім. Гаспринського в центрі Сімферополя. Повідомляється, що за два тижні до цього у них за розпорядженням керівництва бібліотеки в офісі відключили світло та опалення. [113]

17. 21 лютого 2016, незаконне проникнення до офісу Меджлісу

21 лютого 2016 року невідомі проникли до будівлі офісу Меджлісу за адресою вул. Жидкова, 40 у Сімферополі. Було зламано хвіртку, вибиті вікна з задньої частини будівлі, зламані скляні двері в кабінетах. З приміщення нічого не зникло. З огляду на цей факт заступник голови Меджлісу кримськотатарського народу Наріман Джелєлов припускає, що інцидент міг бути скоєний з метою демонстрації негативного ставлення до Меджлісу. [114]

18. 6 березня 2016, напад на приміщення сімферопольського регіонального меджлісу

6 березня 2016 року було скоєно напад на приміщення сімферопольського регіонального меджлісу за адресою вул.

Чехова, 20. Було вибите вікно. Після арешту будівлі центрального офісу Меджлісу кримськотатарського народу в цьому офісі відбувалися збори Меджлісу, ветеранів національного руху кримських татар та інші заходи. [115]

19. 7 березня 2016, остаточна націоналізація будівлі Меджлісу

7 березня 2016 року де-факто Севастопольський апеляційний суд підтвердив попереднє рішення, і будівля Меджлісу була остаточно націоналізована. [116]

20. 15 липня 2016, захоплення офісу сімферопольського регіонального меджлісу

15 липня 2016 року колишній член Меджлісу кримськотатарського народу, а зараз заступник де-факто голови адміністрації Сімферополя Тейфук Гафаров у супроводі кількох осіб умисно пошкодив замок дверей офісу сімферопольського регіонального меджлісу за адресою вул. Чехова 20. Після арешту будівлі центрального офісу Меджлісу кримськотатарського народу в цьому офісі відбувалися збори Меджлісу, ветеранів національного руху кримських татар та інші заходи. За цією адресою також знаходився офіс газети «Авдет». Після дій Гафарова співробітники газети та члени регіонального меджлісу не змогли потрапити всередину офісу. Затим Гафаров з посібниками замінили замок, витіснивши редакцію «Авдет» і регіональний меджліс з приміщення. [117]

ІНШІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ КРИМСЬКИХ ТАТАР

До цього підрозділу занесені факти утисків національних інституцій кримськотатарського народу, а також їхніх членів, які не підпадають під вищезазначені категорії кримінального, адміністративного переслідування, обшуків та незаконних затримань.

1. 21 квітня 2014, попередження Різі Шевкієву

Де-факто прокуратура Криму надіслала листа за підписом де-факто прокурора Криму Наталі Поклонської члену Меджлісу, голові БО «Фонд «Крим» Різі Шевкієву з попередженням і поясненням процедури кримінальної відповідальності за порушення ним законів РФ щодо «протидії екстремістській діяльності». Підставою для попередження стало встановлення прапора України на будівлі Меджлісу в Сімферополі. Того ж дня до будівлі прибув автобус бійців так званої «самооборони», щоб зняти прапор з будівлі Меджлісу. Детальніше див. підрозділ «Кримінальні переслідування». [118]

2. 21 квітня 2014, заборона де-факто владою трансляції Мустафи Джемілева та деяких інших членів Меджлісу в ефірі держтелерадіокомпанії (ДТРК) «Крим»

Представники де-факто влади заборонили співробітникам кримськотатарської редакції ДТРК «Крим» показувати в ефірі Мустафу Джемілева та деяких інших членів Меджлісу кримськотатарського народу. Зокрема їм заявили, що «нерекомендовано брати інтерв'ю у лідера (Мустафи Джемілева – прим.), а також демонструвати навіть широкі плани, де він присутній, а також використовувати будь-які згадки його імені». Ці «рекомендації» окупаційної влади були виголошені персоналу кримськотатарської редакції в усній формі. Директор Творчого об'єднання кримськотатарських програм ДТРК «Крим» Сейтіслям Кішвеев підтвердив встановлення цієї цензури з боку керівництва каналу. Він також додав, що вимушено бере відпустку. Разом з ним про вихід у відпустку заявив головний редактор Творчого об'єднання кримськотатарських програм ДТРК «Крим» Шевкет Ганієв (див. розділ «Свобода інформації»). [140]

3. 22 квітня 2014, заборона на в'їзд до Криму лідеру кримськотатарського народу Мустафі Джемілеву

22 квітня 2014 року лідеру кримськотатарського народу, народному депутату України Мустафі Джемілеву вручили, при в'їзді в Крим, «Акт-повідомлення про заборону в'їзду в Російську Федерацію». В Акті було зазначено, що в'їзд на територію РФ йому заборонений на підставі п. 1. ст. 27 Федерального закону «Про порядок виїзду з Російської Федерації та в'їзду в Російську Федерацію». Заборона встановлена строком на п'ять років, тобто до 19 квітня 2019 року. На виданому Джемілеву документі не було підписів або печатки. Після оскарження цього рішення в російських судах Верховний Суд РФ залишив заборону в силі. Прокуратура АРК в березні 2017 відкрила у даній справі кримінальне провадження за ст. 351 КК України (перешкоджання діяльності народного депутата України). [119]

4. 5 липня 2014, заборона на в'їзд до Криму Рефату Чубарову

5 липня 2014 року главі Меджлісу Рефату Чубарову відмовили у в'їзді на територію Криму, коли той повертався з виїзного засідання в Генічеську (Херсонська область). Де-факто прокурор так званої Республіки Крим Наталя Поклонська оголосила Чубарову постанову про заборону на в'їзд на територію Росії строком на 5 років і попередження про порушення кримінальної справи щодо Чубарова за нібито здійснення ним екстремістської діяльності (див. підрозділ «Кримінальні переслідування»). На вимогу Чубарова оголосити постанову державною кримськотатарською мовою, відповідно до «конституції» так званої Республіки Крим, Поклонська відповіла відмовою. Всіх інших членів Меджлісу, які поверталися з засідання, пропустили в Крим. [120]

5. 10 серпня 2014, заборона на в'їзд до Криму Ісмету Юкселю

10 серпня 2014 року представники ФСБ заборонили раднику голови Меджлісу кримськотатарського народу в Туреччині Ісмету Юкселю і його родині в'їзд до Криму терміном на 5 років (до 30 червня 2019 року). Рішення було ухвалене 30 червня 2014 року, а оголошено Ісмету Юкселю 10 серпня на в'їзді на територію Кримського півострова через КПП Армянськ співробітниками Прикордонної служби Російської Федерації в усній формі. [121]

6. 4 грудня 2014, позапланова перевірка підприємства Садиха Табаха

4 грудня 2014 року в сімферопольському офісі фірми з виробництва віконних систем Winta, яка належить кримськотатарському бізнесмену, члену Меджлісу Садиху Табаху, була проведена позапланова перевірка. Перевірка була проведена представниками відразу декількох де-факто органів, а саме де-факто прокуратури Криму, ФСБ, де-факто МНС і де-факто Федеральної міграційної служби. Припустимо перевірка пов'язана з тим, що в сусідньому приміщенні, яке також належить бізнесменові, знаходився офіс Сімферопольського регіонального Меджлісу. [122]

7. 9 грудня 2014, заборона проведення мітингу з нагоди Міжнародного дня прав людини

9 грудня 2014 де-факто міська адміністрація Сімферополя відмовила Комітету із захисту прав кримськотатарського народу в проведенні мітингу на честь Міжнародного дня прав людини. До цього мітинг проходив щороку 10 грудня з ініціативи Меджлісу. Відмову пояснили необхідністю проведення заходів, пов'язаних зі святкуванням Нового року і Різдва. [123]

8. 20 грудня 2014, звільнення Ельміри Аблялімової

20 грудня 2014 року Ельміру Аблялімову, дружину заступника глави Меджлісу кримськотатарського народу Ахтема Чийгоза, звільнили з посади генерального директора Бахчисарайського історико-культурного заповідника. Звільнення найімовірніше пов'язане з політичною діяльністю чоловіка Ельміри, а також її діяльністю на захист збереження Бахчисарайського палацу. [124]

9. 17 січня 2015, зрив Всекримської конференції про захист прав кримськотатарського народу

17 січня 2015 року в Сімферополі група осіб у спортивних костюмах («тітушки») увірвалися до зали, де відбувалася реєстрація на Всекримську конференцію про захист прав кримськотатарського народу. Вони намагалися зірвати конференцію, називали учасників «провокаторами». Затим вони напали на членів координаційного комітету, зокрема на колишнього члена Меджлісу, делегата Курултаю

Синавера Кадирова, члена Меджлісу Ескендера Барієва. Роботу конференції було поновлено після того, як нападники пішли. Ескендер Барієв припускає, що нападники мають стосунок до так званої Ради міністрів Криму. [125]

10. 5 лютого 2015, заборона на проведення мітингу на підтримку Ахтема Чийгоза

5 лютого 2015 року де-факто Бахчисарайська міська рада відмовила заступнику голови Меджлісу кримськотатарського народу Ільмі Умерову у видачі дозволу на проведення мітингу «на підтримку необґрунтовано заарештованого заступника голови Меджлісу кримськотатарського народу» Ахтема Чийгоза. Мітинг мав відбутися на центральній площі Бахчисарая 19 лютого 2015 з 11 до 12 години дня. [126]

11. 18 лютого 2015, заборона на проведення мітингу до річниці смерті Номана Челебіджихана

18 лютого 2015 року де-факто міська влада Бахчисарая заборонила місцевому відділенню Меджлісу проводити 22 лютого мітинг на подвір'ї Ханського палацу. Проведення мітингу планувалося на честь річниці від смерті Номана Челебіджихана – організатора І Курултаю кримськотатарського народу. [127]

12. 5 березня 2015, звільнення Айше Умерової

5 березня 2015 року Айше Умерову, доньку члена Меджлісу кримськотатарського народу Ільмі Умерова, звільнили з Бахчисарайського історико-культурного заповідника. Вона обіймала посаду організатора заходів і паралельно очолювала прес-службу заповідника. Умерова пов'язує це з політичною діяльністю свого батька, а також з її власними політичними поглядами. [128]

13. 8 травня 2015, попередження та заборона проведення мітингу до Дня пам'яті жертв депортації кримськотатарського народу

8 травня 2015 року де-факто голова адміністрації міста Сімферополь Г. В. Александров відмовив Меджлісу в проведенні 18 травня траурного мітингу до Дня пам'яті жертв депортації кримськотатарського народу. Рішення було обґрунтовано тим, що нібито на всі локації в Сімферополі, де дозволено проводити масові заходи, вже були подані заявки від інших громадських організацій. [129]

14. 14–15 травня 2015, застереження членів Меджлісу про недопущення порушення законодавства і проведення несанкціонованих акцій 18 травня

Напередодні Дня пам'яті жертв депортацій кримськотатарського народу було складено список з 14 так званих «радикально налаштованих членів Меджлісу». Вони отримали від де-факто

прокуратури так званої РК попередження про недопущення порушення законодавства і проведення несанкціонованих акцій 18 травня. Зокрема до списку були внесені Гаяна Юксель, Наріман Джелялов і Ділявера Акієв. [130]

15. 22 вересня 2015, рекомендація ЗМІ не згадувати назву Меджлісу

22 вересня 2015 року так зване Міністерство внутрішньої політики, інформації та зв'язку Криму розіслало на адреси провідних ЗМІ Криму лист з роз'ясненням про вживання в журналістських матеріалах назви «Меджліс кримськотатарського народу». У ньому містилося посилання на лист, надісланий де-факто прокурором Криму Н. Поклонською де-факто міністерству, в якому було зазначено, що в Криму офіційно не зареєстровано організацій з назвами «Меджліс», «управління Меджлісу», «Меджліс кримськотатарського народу». Також в листі Поклонської повідомлялося, що в РФ зареєстровано всього два громадських об'єднання, які використовують у своєму найменуванні слово «Меджліс», а саме – регіональна громадська організація Меджліс татарських мурз Республіки Татарстан і регіональний благодійний громадський фонд допомоги народам мусульманської культури та інших етнічних меншин «Меджліс» (Збори) м. Москва. На підставі цього де-факто міністерство дуже не рекомендує ЗМІ використовувати в своїй діяльності найменування нібито організацій, які насправді не існують. [131]

16. 10 листопада 2015, збір підписів до резолюції, яка засуджує діяльність Меджлісу

10 листопада 2015 року стало відомо, що в Бахчисараї місцеві чиновники збирають населення під приводом обговорення земельних питань. Замість цього на зустрічі людей агітували підписати резолюцію, яка засуджує Меджліс кримськотатарського народу. [132]

17. 3 грудня 2015, заборона проведення пікету до Дня прав людини

3 грудня 2015 року Меджлісу кримськотатарського народу було відмовлено в проведенні 10 грудня мітингу до Дня прав людини. Акцію з вимогами звільнити політв'язнів і припинити політичні переслідування планувалося провести біля будівлі кримської де-факто прокуратури в Сімферополі. Свою відмову де-факто адміністрація Сімферополя обґрунтувала тим, що у зв'язку з енергоблокадою Криму в період з 22 листопада 2015 року та до спеціального розпорядження проведення масових, публічних, культурно-розважальних та інших заходів буде недозволеним. Попри це 27 листопада 2015 року провладні громадські активісти змогли провести антитурецьку акцію на центральній площі Сімферополя. [133]

18. 16 січня 2016, підпал будинку Енвера Вейсова, відсутність розслідування

16 січня 2016 року невідомі влаштували підпал будинку голови меджлісу Советського району Енвера Вейсова. Вогонь перекинувся на авто. Будинок не зайнявся, але Вейсов отримав опіки. Де-факто служба надзвичайних ситуацій заявила про самозаймання, але Вейсов говорить про попереднє надходження погроз про підпал. [134]

19. 17 травня 2016, вручення Ільмі Умерову попередження про неприпустимість проведення масових заходів до Дня пам'яті жертв депортації кримських татар

7 травня 2016 року представники де-факто поліції Бахчисарайського району спробували вручити попередження про неприпустимість порушення законів РФ заступнику голови Меджлісу кримськотатарського народу Ільмі Умерову. Зокрема йшлося про організацію заходів до Дня пам'яті жертв депортації кримських татар 18 травня. Умеров відмовився підписувати попередження, мотивуючи це тим, що заплановані регіональним меджлісом Бахчисараю заходи (покладання квітів до меморіальної дошки, проведення хвилини мовчання і молебень про загиблих) не є мітингом. До цього де-факто співробітники поліції заявили про відкриття кримінальної справи проти Умерова за статтею «екстремізм» (див. підрозділ «Кримінальні переслідування»). [135]

20. 24 травня 2016, викрадення Ервіна Ібрагімова – досі не знайдений

24 травня 2016 року Ервін Ібрагімов, член Виконавчого комітету Всесвітнього конгресу кримських татар, экс-депутат Бахчисарайської міськради, член регіонального меджлісу в Бахчисараї, був викрадений. Пізно ввечері на об'їзній дорозі м. Бахчисарай його машину зупинили люди в формі ДІБДД РФ на білому мікроавтобусі Ford Transit. Камера зовнішнього спостереження, встановлена в одному з найближчих магазинів, зафіксувала викрадення. На записі видно, як Ібрагімов намагався втекти, але його спіймали і насильно посадили до мікроавтобуса. Після цього машина через лісосмугу поїхала в бік Бахчисарайського водосховища. Незадовго до викрадення Ібрагімов декілька разів казав про те, що за ним ведеться спостереження на автомобілі Skoda білого кольору з номером 350 Воронежської області. 25 травня Ервін Ібрагімов збирався їхати в Судак на черговий суд над кримськотатарськими активістами. За словами батька Ервіна, це була не перша спроба викрадення. Пізно ввечері 23 травня Ервін повертався від друзів. Батько Ібрагімова стверджує, що існує відеозапис, на якому видно, як за Ервіном стежили. Після того, як Ервін поїхав, машина на повному ході, не вмикаючи фари, погналася за ним. Але дорога була розбита, і викрадачі не встигли його наздогнати. Мотивом до викрадення могла стати активність Ібрагімова як члена регіонального меджлісу – після арешту Ахтема Чийгоза Ільмі Умеров фактично

почав виконувати функції голови Бахчисарайського меджлісу. Ервін Ібрагімов був правою рукою Умерова та розглядався ним як наступник та майбутній голова меджлісу Бахчисарайського району. [136]

21. 6 червня 2016, включення представників Меджлісу до «списку терористів і екстремістів»

6 червня 2016 року стало відомо про те, що Федеральна служба з фінансового моніторингу РФ внесла віце-президента Світового конгресу кримських татар, генерального директора кримськотатарського телеканалу АТР Ленура Іслямова до «списку терористів і екстремістів». До кінця 2016 року в цей список було внесено також голову Меджлісу кримськотатарського народу Рефата Чубарова і заступника голови Меджлісу кримськотатарського народу Ільмі Умерова. Занесення до цього списку передбачає серйозне обмеження економічних прав. Тоді ж до списку в розділ «Організації» було додано Меджліс кримськотатарського народу. [137]

22. 24 червня 2016, спроба завадити проведенню молебню на підтримку Ахтема Чийгоза

24 червня 2014 року Ельміра Аблялімова, дружина заарештованого у «справі 26 лютого» заступника голови Меджлісу кримськотатарського народу Ахтема Чийгоза, організувала в Бахчисараї молебень на підтримку Чийгоза. Напередодні до Аблялімової прийшли силовики і видали їй попередження «про неприпустимість незаконної діяльності». Вона відмовилася підписувати цей документ. За проходженням молебню стежили представники спецслужб. [138]

23. 16 травня 2017, відмова у проведенні заходу до Дня пам'яті жертв депортації кримськотатарського народу

16 травня 2017 року голова судакського регіонального меджлісу Ільвер Аметов отримав відповідь від де-факто заступника голови адміністрації Судака Світлани Ткаченко, згідно з якою йому було відмовлено в проведенні траурного мітингу до Дня пам'яті жертв депортації кримськотатарського народу. Підставою до відмови стало нібито порушення порядку подання заявки. До того ж, у відповідь де-факто міської влади були попередження про відповідальність в разі порушення законодавства про проведення масових заходів. [139]

24 - 25. 16 травня 2017, вручення членам меджлісів попереджень про неприпустимість проведення публічних заходів

16 травня 2017 року представники де-факто МВС надіслали голові советського регіонального меджлісу Рустему Меннанову та членам Меджлісу кримськотатарського народу Еміне Авамилевій і Наріману Джелялову, а також активістам Люфтіє Зудієвій та Ільверу Аметову попередження про неприпустимість проведення публічних заходів. [140]

26. 23 листопада 2017, вбивство Веджіє Кашка

23 листопада 2017 року в Сімферополі співробітники ФСБ, «Центру Е» і де-факто поліції затримали кримськотатарських активістів Асана Чапуха, Казіма Аметова і Бекіра Дегерменджи, звинувативши їх у нібито вимаганні грошей у громадянина Туреччини (див. підрозділ «Кримінальні переслідування»). Під час затримання з активістами була ветеранка кримськотатарського національного руху Веджіє Кашка, якій, за версією ФСБ, стало погано під час проведення силовиками операції затримання. Вона померла у машині швидкої допомоги того ж дня. Втім протягом року вдалося знайти відеозапис, на якому видно, що 82-річну Веджіє б'ють прикладом автомату. Адвокат Ніколай Полозов заявив, що слідча у цій справі приховує імена силовиків, які проводили операцію. Веджіє Кашка була визначною постаттю для кримськотатарського національного руху – ветеранка руху повернення до Криму з депортації, соратниця Джемілева, одна з центральних особистостей в національній історії кримських татар. [142]

27. 15 травня 2018, попередження Рустему Меннанову про неприпустимість участі в несанкціонованих масових заходах 18 травня

15 травня 2018 року напередодні Дня пам'яті жертв депортації кримськотатарського народу співробітник де-факто поліції приніс голові советського регіонального меджлісу Рустему Меннанову попередження від де-факто прокуратури, в якому повідомлялося про те, що при проведенні зборів, мітингів, демонстрацій і пікетувань не дозволяється здійснення екстремістської діяльності, а також про кримінальну відповідальність за публічні заклики до екстремістської діяльності. Також повідомляється про розсилку подібних попереджень учасникам одиночних пікетів і членам Меджлісу. [143]

Також варто відзначити про постійні переслідування учасників траурних акцій, приурочених до відзначення роковин депортації кримських татар. Щороку від початку окупації 18 травня де-факто влада чинить тиск на тих, хто відкрито відзначає ці роковини. Понад 30 осіб зазнали незаконних затримань та переслідувань де-факто правоохоронцями та представниками «самооборони» за участь у цих відзначень; організатори постійно отримують відмови від де-факто влади щодо проведення заходів пам'яті; здійснюється тиск на активних громадян через «попередження про неприпустимість участі в несанкціонованих заходах»; відбувається щорічне повсюдне розганяння акцій пам'яті, недопущення до покладання квітів, стеження за присутніми. Також постійні утиски чиняться де-факто владою на відзначення Дня кримськотатарського прапора. Більше про це читайте в розділі «Свобода зібрань і асоціацій».

ДЖЕРЕЛА:

1. Крымский татарин получил 4 года условно по делу "3 мая". URL: <http://qha.com.ua/ru/politika/krimskii-tatarin-poluchil-4-goda-uslovnopo-delu-quot-3-maya-quot/145324/>
2. Осужден очередной участник «Дела 3 мая» в Крыму. URL: <https://www.ixtc.org/2015/12/5484/>
3. Эмир Достим. Фигурант дела «3 мая» Таир Смедляев: в СИЗО я здоровался на крымскотатарском. URL: <https://ru.krymr.com/a/27242726.html>
4. В Крыму вышел на свободу Эдем Эбулисов – последний из задержанных по «армянскому делу». URL: <https://ru.krymr.com/a/26751133.html>
5. Главу БО «Фонд «Крым» Ризу Шевкиева обвиняют в контрабанде. URL: <http://qha.com.ua/ru/proisshestviya/glavu-bofond-krim-rizu-shevkieva-obvinyayut-v-kontrabande/141923/>
6. Стали известны подробности задержания Эдема Османова (видео). URL: <http://atr.ua/ru/news/101184-stali-izvestny-podrobnosti-zaderzhaniya-edema-osmanova-video>
7. Невъездные в Крым: сегодняшнее положение дел. URL: <http://qha.com.ua/ru/politika/nevezdnie-v-krim-segodnyashnee-polojenie-del/157608/>
8. Amnesty назвала арешт Чийгоза "репрессивним заходом". URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2015/01/150130_or_chiygos_arrest; Крымское "дело 26 февраля": вопросы без ответов. URL: https://lb.ua/news/2016/02/26/328880_krimskoe_delo_26_fevralya_voprosi.html; Суд оккупантов в Крыму приговорил Чийгоза к 8 годам колонии. URL: <https://sensor.net.ua/news/454785/sud-okkupantov-v-krymu-prigovoril-chiyigoza-k-8-godam-kolonii>; Наталья Смолярчук, Алина Смутко. Дело Чийгоза. Борьба за право попрощаться с матерью. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2017/06/21/7147462/>; Через Туреччину до Киева. Путин відпустив незаконно засуджених Умерова та Чигойза. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/chez-turechchinu-do-kijeva-putin-vidpustiv-nezakonno-zasudzhenih-umerova-ta-chigojza-2089494.html>; Указы о помиловании Умерова и Чийгоза засекречены, де-юре они до сих пор в Крыму. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/467918.html>
9. Невъездные в Крым: сегодняшнее положение дел. URL: <http://qha.com.ua/ru/politika/nevezdnie-v-krim-segodnyashnee-polojenie-del/157608/>
10. Верховный Суд Республики Крым, № 2а-3/2016, 26 апреля 2016; Главу Меджлиса Рефата Чубарова не пустили обратно в Крым. URL: <https://ru.krymr.com/a/25446620.html>
11. Елена Матусова. Сын за отца. В России судят Джемилева-младшего. URL: <https://ru.krymr.com/a/26954398.html>; Полозов: Суд признал сына Джемилева гражданином Украины, его выпустят из России. URL: <https://gordonua.com/news/crimea/polozov-sud-priznal-synadzhemileva-grazhdaninom-ukrainy-ego-vypustyat-iz-rossii-160613.html>; Хайсер Джемилев уже в Украине. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2016/11/26/7127992/>

12. ФСБ РФ возбудила дело против одного из инициаторов блокады Крыма Ленура Ислямова. URL: <https://112.ua/mir/fsb-rf-vozbudila-delo-protiv-odnogo-iz-iniciatorov-blokady-kryma-lenura-islyamova-269078.html>; Оккупанты арестовали всю землю и недвижимость организатора блокады Крыма. URL: <https://ru.tsn.ua/ukrayina/okkupanty-arestovali-vsyu-zemlyu-i-nedvizhimost-organizatora-blokady-kryma-540995.html>; В Крыму арестовали имущество Ленура Ислямова. URL: <https://112.ua/politika/v-krymu-arestovali-imushchestvo-lenura-islyamova-276335.html>
13. Против Мустафы Джемилева ФСБ возбудила уголовное дело за пособничество терроризму. URL: <https://fakty.ua/209237-protiv-mustafy-dzhemileva-fsb-vozbudila-ugolovnoe-delo-za-posobnichestvo-terrorizmu>; Артур Громов. Джемилев ответит за блокаду. URL: <https://www.gazeta.ru/social/2016/01/21/8033159.html>; Виктор Воробьев. «Охота за неблагонадежными». Энергоблокада Крыма спровоцировала обыски и допросы. URL: <https://ru.krymr.com/a/27400720.html>
14. Симферопольский районный суд, 1-171/2017, 27 сентября 2017, http://sudact.ru/regular/doc/7l0nvd6asW53/?regular-txt=умеров®ular-case_doc=®ular-lawchunkinfo=®ular-doc_type=®ular-date_from=®ular-date_to=®ular-workflow_stage=10®ular-area=3066®ular-; КрымSOS. Энциклопедия репрессий в Крыму с момента аннексии Россией. 2017. С. 108.
15. Сулеймана Кадырова внесли в список экстремистов и заблокировали банковскую карту. URL: <http://ctrcenter.org/ru/news/395-sulejmana-kadyrova-vnesli-v-spisokekstremistov-i-zablokirovali-bankovskuyu-kartu>; Суд в Крыму оставил без изменений приговор крымскотатарскому активисту Сулейману Кадырову. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29206182.html>
16. Иван Путилов. «Дело Веджие Кашка»: кого ФСБ сделала вымогателями? URL: <https://ru.krymr.com/a/28882467.html>; Членов меджлиса задержали в Крыму по подозрению в вымогательстве. URL: https://www.rbc.ru/s/5a16ce679a7947b6809d9486?fbclid=IwAR0jcdHX86HqZgldjZvWXJhmlZt9-_MQotllmIVez1S4lgc7vb9WcLxVVD0
17. Иван Путилов. В тюрьму ФСБ за печенье: в чем обвиняют крымскотатарского бизнесмена Велияева. URL: <https://ru.krymr.com/a/29310955.html>; Построивший одну из красивейших мечетей в Крыму меценат арестован оккупационными властями. URL: <http://islam.in.ua/ru/novosti-v-mire/postroivshiy-odnu-iz-krasiveyshih-mechetey-v-krymu-mecenat-arestovan-okkupacionnymi>; Рефат Чубаров рассказал подробности обысков в Белогорске (трансляция завершена). URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29193190.html>
18. КрымSOS. Обзор ситуации в Крыму. Май, 2018. URL: <http://krymsos.com/files/b/4/b41d336-----2018.pdf>; Похищенный силовиками РФ украинец Стешенко фигурирует в сообщении ФСБ о «вскрытии группы экстремистов». URL: <http://krymsos.com/ru/news/5b027f8d4bc9f/>
19. Эмир Достим. «Мы боремся в рамках российского законодательства». Фонд «Крым» пытается опротестовать миллионный штраф URL: <https://ru.krymr.com/a/26747916.html>
20. КрымSOS. Энциклопедия репрессий в Крыму с момента аннексии Россией. 2017, С. 291.

21. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (апрель 2015 года). С. 15-16. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/10/Crimea_Field_Mission_Review_April_2015_RU.pdf
22. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (май 2015 года). С. 9-10. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/10/Crimea_Field_Mission_Review_May_2015_RU.pdf
23. В Крыму Али Хамзину присудили штраф – Джелял. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28017197.html>; Бахчисарайский районный суд Республики Крым, 5-1555/2016, 27 сентября 2016 г. URL: <http://sudact.ru/regular/doc/2Grl0b0VtH6J>
24. В Крыму суд оставил в силе решение о штрафе Ильми Умерову. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28108459.html>; Бахчисарайский районный суд Республики Крым, 5-1559/2016, 28 сентября 2016. URL: <http://sudact.ru/regular/doc/caJuuMv99kVm/>; Верховный Суд Республики Крым, 12-1804/2016, 9 ноября 2016 г. URL: <http://sudact.ru/regular/doc/G4q3Tglq9kxС>; Еще шестерых членов Меджлиса приговорят к штрафам за участие в заседании Меджлиса. URL: <http://krymsos.com/ru/news/shche-shistokh-chleniv-medzhlisu-zasudyat-do-shtrafiv-za-uchast-v-zasidanni-medzhlisu/>
25. Бахчисарайский районный суд Республики Крым, 5-1591/2016, 4 октября 2016 г., <http://sudact.ru/regular/doc/cV0EThGraM5r/>
26. Бахчисарайский районный суд Республики Крым, 5-1592/2016, 04 октября 2016. URL: <http://sudact.ru/regular/doc/FxWBRTJmbrJJ/>
27. Бахчисарайский районный суд Республики Крым, 5-1593/2016, 4 октября 2016 г. URL: <http://sudact.ru/regular/doc/cytmFL4stzIN>
28. Бахчисарайский районный суд Республики Крым, № 5-1624/2016, 07 октября 2016. URL: <http://sudact.ru/regular/doc/nNAFKoszpkmQ>
29. В Крыму суд присудил очередной штраф члену Меджлиса. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28053502.html>; Бахчисарайский районный суд Республики Крым, 5-2038/2016, 22 декабря 2016 г. URL: <http://sudact.ru/regular/doc/qO3GsWXy71QO>
30. Еще одному члену Меджлиса в Крыму присудили штраф. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28063739.html>
31. Бахчисарайский районный суд Республики Крым, 5-1589/2016, 24 октября 2016 г. URL: <http://sudact.ru/regular/doc/hPx3myjY4DZ8>; Верховный Суд Республики Крым, 12-1956/2016, 27 декабря 2016 г. URL: <http://sudact.ru/regular/doc/6sZx8HejM5rV>
32. Бахчисарайский районный суд Республики Крым, 1732/2016, 01 ноября 2016 г. URL: https://bahchisarai--krm.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&name_op=case&_id=1466396141&_deloid=1500001&_caseType=0&_new=0&srv_num=1; Верховный Суд Республики Крым, 12-20/2017, 17 января 2017. URL: <http://sudact.ru/regular/doc/K3orzWYrtILR>
33. Крымская правозащитная группа, Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (ноябрь 2016 года). С. 12. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/12/Crimean-Human-Rights-Group_Nov_2016_RU.pdf

34. КрымSOS. Энциклопедия репрессий в Крыму с момента аннексии Россией. 2017. С. 333-334; Советский районный суд, 12-8/2017, 4 июля 2017. URL: https://sovetskiy--krm.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&name_op=case&_id=467360675&_deloid=1502001&_caseType=0&_new=0&srv_num=1
35. Иван Путилов. «Дело 3 мая»: четыре срока за встречу с Джемилевым. URL: <https://ru.krymr.com/a/27421680.html>; Крым. Зачистка-2015: Крымские татары здесь больше не нужны. URL: <http://kontrakty.ua/article/86699>
36. КрымSOS. Энциклопедия репрессий в Крыму с момента аннексии Россией. 2017. С. 154.
37. В Крыму в доме Джемилева сепаратисты провели обыск. URL: <https://ru.tsn.ua/politika/v-krymu-v-dome-dzhemileva-separatisty-proveli-obysk-365695.html>
38. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (май 2014 года), С. 18. URL: http://cfmission.crimeahr.org/wp-content/uploads/2015/01/otchet_krymskoy_polevoy_missii_-_may_2014.pdf
39. Редактора крымскотатарской газеты вызывают на допросы по подозрению в экстремизме URL: <https://ru.krymr.com/a/25408121.html>
40. Главного редактора газеты «Авдет» Шевкета Кайбуллаева вызывали в ФСБ. URL: <http://qtmm.org/новости/4515-главного-редактора-газеты-авдет-шевкета-кайбуллаева-вызывали-в-фсб>
41. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (сентябрь 2014 года). С. 6. URL: http://cfmission.crimeahr.org/wp-content/uploads/2015/01/obzor_krymskoy_polevoy_missii_sentyabr_2014.pdf
42. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (сентябрь 2014 года). С. 6. URL: http://cfmission.crimeahr.org/wp-content/uploads/2015/01/obzor_krymskoy_polevoy_missii_sentyabr_2014.pdf; ФСБ проводит массовые обыски в домах крымских татар. URL: <https://www.unian.net/society/959464-fsb-provodit-massovyie-obyiski-v-domah-kryimskih-tatar.html>
43. В домах крымских татар продолжают проводить обыски URL: <https://avdet.org/ru/2014/09/08/v-domah-krymskih-tatar-prodolzhayut-provodit-obyski>
44. Председателя ревизионной комиссии Курултая удерживают силой российские пограничники. URL: <https://ru.krymr.com/a/26576434.html>; Озенбаша отпустили через несколько часов после задержания – Чубаров. URL: <https://hromadske.radio/ru/news/2014/09/11/ozenbasha-otpustili-cherez-neskolko-chasov-posle-zaderzhaniya-chubarov?page=5>; Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (сентябрь 2014 года). С. 13. URL: http://cfmission.crimeahr.org/wp-content/uploads/2015/01/obzor_krymskoy_polevoy_missii_sentyabr_2014.pdf
45. ФСБ устроила обыск в квартире члена Меджлиса – Чубаров. URL: <https://nv.ua/ukraine/fsb-ustroila-obysk-v-kvartire-chlena-medzhliisa-chubarov-12053.html>; Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (сентябрь 2014 года). С. 17. URL: http://cfmission.crimeahr.org/wp-content/uploads/2015/01/obzor_krymskoy_polevoy_missii_sentyabr_2014.pdf

46. Обыск прошел и в доме главы Белогорского медреса, его увезли на допрос. URL: <https://investigator.org.ua/ua/news/136850/>; В «полиции» интересовались у главы Белгорского медреса, почему он так и не получил российский паспорт. URL: <https://ru.krymr.com/a/26587426.html>
47. В Крыму главный редактор газеты «Авдет» получил «черную метку» от ФСБ. URL: <https://ru.krymr.com/a/26590776.html>
48. Замглавы крымскотатарского Медреса вызывают на допрос. URL: <https://ru.krymr.com/a/26734665.html>; Международный день защиты прав человека в «российском» Крыму: запреты, провокации, металлодетекторы и ОМОН (обновлено). URL: <https://ru.krymr.com/a/26734897.html>
49. Шевкиев: ФСБ обыскивает больницу из-за вещей крымскотатарского писателя, заявляют об уголовном деле URL: <https://ru.krymr.com/a/26748235.html>
50. Делегата Курултая несколько часов не пускали в Крым – Медрес крымских татар. URL: <https://ru.krymr.com/a/26803276.html>
51. Смедяева допросили в ФСБ на крымскотатарском языке. URL: <https://ru.krymr.com/a/26839680.html>
52. При пересечении «российской границы» на севере Крыма задержаны крымскотатарские правозащитники (обновлено) URL: <https://ru.krymr.com/a/26808949.html>; Из Крыма выдворяют активиста за попытку выехать с украинским паспортом. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2015/01/23/7056117/>
53. Оккупанты забрали у замглавы Медреса компьютеры, телефоны и деньги. URL: <https://focus.ua/politics/324157/>; Полиция разгромила дом замглавы Медреса при обыске. URL: https://lb.ua/society/2015/01/30/293939_politsiya_razgromila_dom_zamglavi.html
54. В Крыму по «делу 26 февраля» задержали еще одного крымского татарина URL: <https://investigator.org.ua/ua/news/148156/>; Чебиева по «делу 26 февраля» допрашивали как свидетеля. URL: <https://investigator.org.ua/ua/news/148182/>
55. Эмир Достим. Допросы, угрозы, увольнения... В Крыму продолжается давление на крымских татар. URL: <https://ru.krymr.com/a/26884371.html>
56. Зампредседателя Медреса Умеров два часа допрашивали по делу Чийгоза. URL: <https://investigator.org.ua/news/151548/>
57. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (март 2015 года). С. 7. URL: http://cfmission.crimeahr.org/wp-content/uploads/2015/05/Obzor_KPM_Mart_2015_final.pdf
58. К замглаве Медреса после семичасового допроса едут с обыском. URL: <https://investigator.org.ua/news/152236/>; Обыск в доме замглавы Медреса Ильми Умерова закончен. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/26930866.html>
59. Российские силовики нагрянули с обысками в дома братьев Велиляевых в Крыму. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/26955486.html>; Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (апрель 2015 года). С. 12. URL: http://cfmission.crimeahr.org/wp-content/uploads/2015/05/Crimea_Field_Mission_Review_April_2015_RU.pdf

60. В Крыму на заседании Меджлиса задержан Нариман Джелялов. URL: <http://podrobnosti.ua/2030749-v-krymu-na-zasedanii-medzhlisa-zaderzhali-narimana-dzheljalova.html>
61. В Крыму допрашивают очередных членов Меджлиса. URL: <https://investigator.org.ua/news/154142/>
62. В Крыму продолжаются допросы членов Миллий Меджлиса. URL: <http://qtmn.org/ru/новости/4719-в-крыму-продолжаются-допросы-членов-миллий-меджлиса>
63. Несогласованная свобода: Аналитический обзор о нарушениях свободы мирных собраний в Крыму (март 2014 – март 2017) / сост.: А. Седов; общая ред.: О. Скрипник; лит. ред.: М. Будзар. – Киев, 2017. – С. 4.
64. Крымская правозащитная группа, Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (июль-август 2015 года). С. 17. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/01/Crimean_Human_Rights_Group_July_August_15_RU.pdf
65. Еще три члена Меджлиса не смогли выехать из Крыма на конгресс: ФСБ развернула на полпути. URL: <https://investigator.org.ua/news/160408/>
66. Крымская правозащитная группа, Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (ноябрь 2015 года). С. 6-7. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/01/Crimean-Human-Rights-Group_November_2015_RU.pdf; Центральный банк Российской Федерации (Банк России). Пресс-служба. Об отзыве лицензии на осуществление банковских операций и назначении временной администрации. URL: http://www.cbr.ru/press/PR/?file=02112015_083513ik2015-11-02T08_27_07.htm
67. Виктор Воробьев. «Охота за неблагонадежными». Энергоблокада Крыма спровоцировала обыски и допросы. URL: <https://ru.krymr.com/a/27400720.html>
68. В Крыму допрашивают родственников членов Меджлиса. URL: <https://investigator.org.ua/news/168708>
69. Крымская правозащитная группа, Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (ноябрь 2015 года). С. 7. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/01/Crimean-Human-Rights-Group_November_2015_RU.pdf
70. Обыск в доме главы Судакского меджлиса завершился. URL: <https://15minut.org/news/152161-obysk-v-dome-glavy-sudakskogo-medzhlisa-zavershilsya-audio>; Крымская правозащитная группа, Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (декабрь 2015 года). С. 5. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/02/Crimean-Human-Rights-Group_December_2015_RU.pdf
71. Джелял: обыски у членов Меджлиса в Крыму продолжаются. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/27406504.html>
72. Крымская правозащитная группа, Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (декабрь 2015 года). С. 5. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/02/Crimean-Human-Rights-Group_December_2015_RU.pdf

73. В офисах компании Ислямова в Крыму "СимСитиТранс" и бывшей редакции телеканала АТР – "маски-шоу". URL: <https://investigator.org.ua/news/173211>; Поклонская заявила, что обыска в компании Ислямова не было. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2016/02/4/7097804>
74. Крымская правозащитная группа, Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (февраль 2016 года). С. 5. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/03/Crimean_Human_Rights_Group_February_2016_RU.pdf
75. Смедляев: в Крыму вызвали в прокуратуру первого замглавы Меджлиса крымских татар. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/27544965.html>
76. Крымская правозащитная группа, Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (март 2016 года). С. 4. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/04/Crimean-Human-Rights-Group_March_2016_RU.pdf
77. Меджлис: В Крыму у главы мусульманской общины в ходе обыска изъяли религиозную литературу. URL: <https://112.ua/obshchestvo/medzhlis-v-krymu-u-glavy-musulmanskoj-obshhiny-v-hode-obyska-izyali-religioznuyu-literaturu-295963.html>
78. В доме делегата Курултая крымскотатарского народа Ремзи Муратова проводится обыск, - Смедляев. URL: <https://sensor.net.ua/news/380326/v-dome-delegata-kurultaya-krymskotatarskogo-naroda-remzi-muratova-provoditsya-obysk-smedlyayev>;
79. Оккупанты обыскивают дом Шевкета Усманова. URL: <http://qha.com.ua/ru/politika/okkupanti-obiskivayut-dom-shevket-a-usmanova/157054/>
80. Появилась информация еще об одном обыске в Крыму. URL: <https://15minut.org/news/158530-poyavilas-informaciya-esche-ob-odnom-obyske-v-krymu>
81. На выезде из Крыма допросили главу ревизионной комиссии Курултая. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2016/05/31/7110299>
82. Украинский Хельсинский союз по правам человека, «Крым без правил: Тематический обзор ситуации с правами человека в условиях оккупации». – Выпуск №4: Информационная оккупация. – 2017, С. 33. URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/4Kr_Ru_fin_18.12.2017.pdf
83. На предприятии у Ремзи Муратова изъяли документы. URL: <http://qha.com.ua/ru/obshchestvo/na-predpriyatii-u-remzi-muratova-izyali-dokumenty/164225/>
84. Обыск у Алядинова закончился, полицейские ничего не нашли – Джелял. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/27988367.html>
85. Еще шестерых членов Меджлиса приговорят к штрафам за участие в заседании Меджлиса. URL: <http://krymsos.com/ru/news/shche-shistokhchleniv-medzhlisu-zasudyat-do-shtrafov-za-uchast-v-zasidanni-medzhlisu/>
86. Наримана Джелялова ФСБ вызвала на допрос (ОБНОВЛЕНО). URL: <http://qha.com.ua/ru/proisshestviya/narimana-djelyalova-fsb-vizvala-na-dopros-obnovleno/171754/>
87. Крымчанина Амета Аметова, задержанного утром в Судаче, отпустили – родные. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28474956.html>

88. Крымчанин Амет Аметов находится в отделении полиции Судака – активистка. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28476496.html>
89. В Крыму оккупанты угрожают задержанием редактору крымскотатарской газеты «Авдет». URL: <https://www.blackseanews.net/read/130264>
90. У Криму силовики відпустили організатора зустрічі кримських татар, її учасникам наказали розійтися. URL: <https://investigator.org.ua/news-2/201085>
91. На админгранице с Крымом сотрудники ФСБ России задержали главу ревизионной комиссии Курултая. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28705606.html>
92. Рефат Чубаров. 8 November 2017. URL: <https://www.facebook.com/dogrujol/posts/1438482476246902>
93. Сергей Громенко. Взял кредит – впускай силовиков: что искали у крымскотатарского активиста Мустафы Мустафаева? URL: <https://ru.krymr.com/a/28871895.html>
94. Иван Путилов. «Дело Веджие Кашка»: кого ФСБ сделала вымогателями? URL: <https://ru.krymr.com/a/28882467.html>; Членов меджлиса задержали в Крыму по подозрению в вымогательстве. URL: https://www.rbc.ru/s/5a16ce679a7947b6809d9486?fbclid=IwAR0jcdHX86HqZgldjZvWXJhmlZt9-_MQotllmIVez1S4lgc7vb9WcLxVVD0
95. Задержанного после обысков в Советском районе сына активиста Ибраима Османова отпустили – «Крымская солидарность». URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28912598.html>
96. У Криму родичів члена Меджлісу кримських татар Барієва викликали на допит в ФСБ. URL: <https://investigator.org.ua/news-2/204507/>; ФСБ в Криму допитала сім'ю члена Меджлісу Ескендера Бариева. URL: <https://investigator.org.ua/ua/news-2/204812/>
97. В Джанкое сына крымскотатарского активиста избили и обыскали люди в балаклавах. URL: https://lb.ua/news/2018/02/06/389323_dzhankoe_sina_krimskotatarskogo.html
98. Рефат Чубаров рассказал подробности обысков в Белогорске (трансляция завершена). URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29193190.html>; Построивший одну из красивейших мечетей в Крыму меценат арестован оккупационными властями. URL: <http://islam.in.ua/ru/novosti-v-mire/postroivshiy-odnu-iz-krasiveyshih-mechetey-v-krymu-mecenat-arestovan-okkupacionnymi>
99. КрымSOS. Обзор ситуации в Крыму. Май, 2018. URL: <http://krymsos.com/files/b/4/b41d336-----2018.pdf>
100. КрымSOS. Обзор ситуации в Крыму. Июнь, 2018. URL: <http://krymsos.com/files/0/0/007633e-----2018.pdf>
101. Задержанного после обыска в Ленинском районе отпустили домой – активисты. URL: <https://ru.krymr.com/a/obysk-lenur-abliazimov/29410535.html>

102. Заместителя председателя ЦИК Курултая приглашали для дачи объяснений по ложному доносу соседки - Смедляев <http://krymsos.com/ru/news/zastupnika-golovi-tsvk-kurultayu-zaproshuvali-dlya-dachi-royasnen-za-pomilkovim-donosom-susidki-smedlyayev/>
103. "Крымская солидарность": В пункте пропуска "Армянск" по неизвестным причинам удерживается крымский татарин Сервер Девлетшаев. URL: <https://gordonua.com/news/crimea/krymskaya-solidarnost-v-punkte-propuska-armyansk-po-neizvestnym-prichinam-uderzhivaetsya-krymskiy-tatarin-server-devletshaev-322152.html>
104. В Крыму напали на Меджлис: избили пресс-секретаря и сняли украинский флаг. URL: <https://investigator.org.ua/news/125219/>
105. Оккупанты Крыма пытаются присвоить имущество Меджлиса. URL: <https://telegraf.com.ua/ukraina/mestnyiy/4653042-okkupantyi-kryima-pyitayutsya-prisvoit-imushhestvo-medzhlisa.html>
106. Обнародовано видео нападения на Меджлис. URL: <https://investigator.org.ua/ua/news/136802/>
107. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (сентябрь 2014 года). С. 10-11. URL: http://cfmission.crimeaahr.org/wp-content/uploads/2015/01/obzor_krymskoy_polevoy_missii_sentyabr_2014.pdf; Мустафа Чауш. С какой целью уничтожается «Фонд «Крым»? URL: <https://ru.krymr.com/a/26673903.html>;
- Павел Новиков. Риза Шевкиев: За сотрудничество с оккупантами мне обещали первый транш 4 млн руб. URL: <https://ru.krymr.com/a/27318771.html>; Главу «Фонда «Крым» оштрафовали на 350 тысяч рублей. URL: <https://investigator.org.ua/news/142107>
108. Суд решил изъять здание Меджлиса в пользу государства. URL: <http://qha.com.ua/ru/politika/sud-reshil-izyat-zdanie-medjlisa-v-polzu-gosudarstva/144740/>
109. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (сентябрь 2014 года). С. 11. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/10/crimea_field_mission_report_September_2014_RUS.pdf
110. Со здания Меджлиса в Симферополе сняли флаг Украины. URL: <https://ru.krymr.com/a/26613021.html>
111. Суд решил изъять здание Меджлиса в пользу государства. URL: <http://qha.com.ua/ru/politika/sud-reshil-izyat-zdanie-medjlisa-v-polzu-gosudarstva/144740/>
112. Здание Зынджырлы медресе в Бахчисарае передали Муфтияту. URL: <http://qha.com.ua/ru/obschestvo/zdanie-zindjirli-medrese-v-bahchisarae-peredali-muftiyatu/144749/>
113. «Лигу крымскотатарских женщин» выселяют из офиса в центре Симферополя. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/27450685.html>
114. Джелял: взлом офиса Меджлиса в Симферополе – демонстрация негатива к организации. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/27566911.html>

115. В Симферополе совершено нападение на здание регионального меджлиса – правозащитник. URL: <https://investigator.org.ua/news/175399/>
116. У крымских татар отобрали здание Меджлиса. URL: https://lb.ua/news/2016/03/07/329687_krimskih_tatar_otobrali_zdanie.html
117. Оккупанты отобрали офис у симферопольского меджлиса и крымскотатарской газеты "Авдет". URL: https://investigator.org.ua/rss_yandex/183873/
118. Прокуратура предупредила Меджлис из-за украинского флага: "пропагандирует исключительность". URL: <https://investigator.org.ua/news/125652/>
119. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (апрель 2014 года). С. 16. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/10/crimea_field_mission_report_April_2014_RUS.pdf; Запрет въезда Джемилева в Россию остался в силе. URL: http://ipress.ua/ru/news/zapret_vezda_dzhemyleva_v_rossyyu_ostalas_v_syle_191719.html; Прокуратура открыла дело из-за запрета Джемилеву въезжать в Крым. URL: <https://korrespondent.net/ukraine/3830334-prokuratura-otkryla-delo-yz-za-zapreta-dzhemylevu-vezzhat-v-krym>
120. Главе Меджлиса Чубарову запретили въезд в Крым. URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/3388533-hlave-medzhlysa-chubarovu-zapretyly-vezd-v-krym>
121. Россия продолжает не пускать в Крым лидеров крымских татар. URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/3403677-rossya-prodolzhaet-ne-puskat-v-krym-lyderov-krymskykh-tatar>; Невъездные в Крым: сегодняшнее положение дел. URL: <http://qha.com.ua/ru/politika/nevezdnie-v-krim-segodnyashnee-polojenie-del/157608/>
122. Российские силовики нагрянули в фирму, принадлежащую крымскотатарскому бизнесмену. URL: <https://ru.krymr.com/a/26725640.html>
123. Мустафа Чауш, Андрей Колокольцев. Запреты, допросы и провокации. Как в Крыму прошел День защиты прав человека. URL: <https://ru.krymr.com/a/26736059.html>
124. Оккупанты уволили гендиректора Бахчисарайского заповедника. URL: <https://www.obozrevatel.com/crime/21843-okkupanty-uvolili-gendirektora-bahchisarajskogo-zapovednika.htm>
125. Чубаров просит помочь опознать «титишек», пытавшихся сорвать конференцию крымских татар. URL: <https://ru.krymr.com/a/26799489.html>; В срыве крымскотатарской конференции заподозрили "представителей Совмина". URL: <http://atr.ua/news/100566-v-sryve-krymskotatarskoj-konferentsii-zapodozrili-predstavitelej-sovmina>
126. Несогласованная свобода: Аналитический обзор о нарушениях свободы мирных собраний в Крыму (март 2014 – март 2017) / сост.: А. Седов; общая ред.: О. Скрипник; лит. ред.: М. Будзар. – Киев, 2017. – С. 4.

127. УВКПЧ, Ситуация с правами человека во временно оккупированной Автономной Республике Крым и городе Севастополе (Украина), 25 сентября 2017, пара. 184; Крымским татарам в очередной раз запретили проводить митинг. URL: <https://investigator.org.ua/news/149210/>
128. Эмир Достим. Допросы, угрозы, увольнения... В Крыму продолжается давление на крымских татар. URL: <https://ru.krymr.com/a/26884371.html>
129. Несогласованная свобода: Аналитический обзор о нарушениях свободы мирных собраний в Крыму (март 2014 – март 2017) / сост.: А. Седов; общая ред.: О. Скрипник; лит. ред.: М. Будзар. – Киев, 2017. – С. 4.
130. Гаяна Юксель попала в “список радикальных меджлисовцев”. URL: <https://investigator.org.ua/news/155313>; Зампредседателю Меджлиса Джелялу вынесли предостережение. В связи с 18 мая. URL: <https://investigator.org.ua/news/155290>; Еще одному члену Меджлиса вынесли предупреждение. URL: <https://investigator.org.ua/news/155298>
131. В Крыму журналистам рекомендуют не упоминать о Меджлисе крымскотатарского народа – СМИ. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/27263135.html>
132. Крымчан агитируют подписать резолюцию, осуждающую Меджлис. URL: <https://investigator.org.ua/news/167607/>
133. Меджлису крымских татар не разрешили акцию в Симферополе ко Дню прав человека. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/27420431.html>
134. В Крыму главе регионального меджлиса сожгли машину. URL: <https://investigator.org.ua/ua/news/172112/>
135. Оккупанты заподозрили Умерова в «организации несанкционированного митинга 18 мая». URL: <https://15minut.org/news/159746-okkupanty-zapodozrili-umerova-v-organizacii-nesankcionirovannogo-mitinga-18-maya>
136. Сергей Мокрушин. Похищения людей в Крыму: есть ли надежда на справедливость? URL: <https://ru.krymr.com/a/28148163.html>; Похищение Эрвина Ибрагимова 24.05.2016Г. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YZZh4zFaWKY>
137. Перечень дополнен. URL: <https://rg.ru/2016/06/06/perechen-dok.html>; Перечень террористов и экстремистов. URL: <http://fedsfm.ru/documents/terrorists-catalog-portal-act>; Список «террористов»: как Россия ущемляет финансовые права проукраинских крымчан. URL: <https://crimeahrg.org/spisok-terroristov-kak-rossiya-ushhemlyaet-finansovyye-prava-proukrainskih-kryimchan>
138. Крымские татары провели молебен у дома Ахтема Чийгоза под присмотром неизвестных. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/27819173.html>
139. В Судаче запретили траурный митинг в День памяти жертв геноцида крымских татар. URL: <http://atr.ua/ru/news/171684-v-sudake-zapretili-traurnyj-miting-v-den-pamyati-zhertv-genocida-krymskih-tatar>; Крымская правозащитная группа, Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (май 2017 года). С. 9. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2017/07/Crimean-Human-Rights-Group_May_2017_RU.pdf

140. Новые "власти" Крыма вводят цензуру на Джемилева и Меджлис. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/04/21/7023180/>; ГТПК «Крым» запретили транслировать Мустафу Джемилева. URL: <http://qha.com.ua/ru/politika/gtrk-krim-zapretili-translirovat-mustafu-djemileva/135280/>
141. Активистам по всему Крыму запрещают отмечать годовщину депортации. URL: <http://krymsos.com/ru/news/aktivistam-po-vsomu-krimu-zaboronyayut-vidznachati-richnitsyu-deportatsiyi/>
142. При задержании Веджие Кашка ударили прикладом автомата и надевали наручники – адвокат. URL: <https://ru.krymr.com/a/news-pri-zaderzhanii-vedzhye-kashka-udarili-prikladom-avtomata-i-nadevali-naruchniki/29619652.html>
143. В поселке Советское крымчан предупредили о недопустимости «проведения экстремистской деятельности». URL: <https://ru.krymr.com/a/news/29230772.html>

Усі лінки перевірено 17/11/2018.

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ КРИМСЬКОТАТАРСЬКИХ ЗМІ

За інформацією директорки інформаційної агенції QNA Гаяни Юксель, до окупації в Криму функціонували 12 національних кримськотатарських ЗМІ. Після окупації Криму РФ всі нелояльні до прокремлівської де-факто влади ЗМІ були змушені припинити свою роботу на півострові. [1]

На материковій частині України продовжують діяти 11 кримськотатарських ЗМІ, які де-факто влада дуже обмежує в контакті з кримською аудиторією і які є відірваними від ареалу свого мовлення. [2] Згідно з офіційною інформацією окупаційної влади, в Криму діє від 40 до 65 кримськотатарських ЗМІ. Насправді під час проходження перереєстрації (процесу отримання російської ліцензії на мовлення в умовах окупації) велика кількість ЗМІ при заповненні заявки у пункті «мова» зазначили кримськотатарську мову. Втім мовлення цих ЗМІ відбувається російською, а Федеральна служба з нагляду у сфері зв'язку, інформаційних технологій і масових комунікацій (Роскомнадзор) враховує їх у своїй статистиці тих ЗМІ, які «провадять своє мовлення кримськотатарською мовою». У такий спосіб вочевидь відбувається фальсифікація даних, і нібито збільшення кількості ЗМІ кримськотатарською мовою не відповідає реальній ситуації. [3]

Від початку анексії півострова спостерігається тиск з боку окупаційної влади на ЗМІ, які відмовилися співпрацювати з де-факто владою, зокрема на незалежні кримськотатарські ЗМІ

Щодо періодики, то наразі кримськотатарською виходить 5 видань: журнал «Йылдыз», газети «Янъы Дюнья», «Къырым», «Сувдагъ сеси» і дитячий журнал «Арманчыкъ». При цьому «Янъы Дюнья» і «Йылдыз» були включені до «медіахолдингу імені Гаспринського», управління яким здійснює де-факто Комітет з міжнаціональних відносин, раніше очолюваний колишнім членом Меджлісу, який пішов на співпрацю з де-факто владою, Заур Смірнов, а зараз – Юрієм Гемпелем. [4] УВКПЛ ООН відзначає, що засоби масової інформації мовами меншин (тобто кримськотатарською та українською в першу чергу), які продовжили свою роботу або пройшли процедуру перереєстрації, не публікують політичних матеріалів, або ж підтримують офіційну позицію прокремлівської де-факто влади. [5] При цьому, на редакції вищезазначених видань відбувається систематичний тиск з боку

де-факто влади: залякування, скорочення бюджетних видатків і цензура.

Від початку анексії півострова спостерігається тиск з боку окупаційної влади на ЗМІ, які відмовилися співпрацювати з де-факто владою, зокрема на незалежні кримськотатарські ЗМІ. Представники де-факто прокуратури і ФСБ РФ систематично допитують їхніх співробітників і особливо членів редакторських колективів, погрожують їм. Також редакції нелояльних до де-факто влади ЗМІ постійно позбавляють місця роботи, витісняючи їх з офісів, які вони займали, або зчиняючи напади на редакційні офіси і влаштовуючи незаконні обшуки.

Для інтернет-видань найпопулярнішою формою утисків є блокування та зламування сайтів. Функціонує російський «Єдиний реєстр заборонених сайтів», до якого додають і кримські ресурси, які «розповсюджують екстремістські матеріали» та «підважують цілісність РФ у своїх матеріалах». Окрім цього «офіційного» способу, є ще обхідні варіанти блокування – коли нелояльні до окупаційної влади ресурси блокуються деякими інтернет-провайдерами, втім лишаються в доступі через інші. І поширеною практикою є спорадичне зламування сайтів – щонайменше півдоби зазвичай йде на відновлення роботи ресурсу і, відповідно, така підривна політика значно ускладнює функціонування незалежних ЗМІ в Криму.

Внаслідок такого тиску деякі редакції перемістилися на підконтрольну частину України, де продовжують свою діяльність і створюють фактично підпільне мовлення для аудиторії окупованого півострова. Ще один спосіб обійти вимоги російської цензури на окупованому півострові – випуск обмеженого тиражу, який не потрібно реєструвати. Такий підхід застосовує, наприклад, кримськотатарська газета «Авдет», яка друкує 999 примірників – максимальний незареєстрований тираж.

На протипагу до витіснених з Криму незалежних кримськотатарських ЗМІ окупаційна влада створює нові, лояльні до режиму

На протипагу до витіснених з Криму незалежних кримськотатарських ЗМІ окупаційна влада створює нові, лояльні до режиму. Приміром, з 2015 року існують та активно функціонують «Громадська кримськотатарська телерадіокомпанія Міллет» та радіо «Ветан седасы», створені за указом Аксьонова. Ці ЗМІ ліцензовані Роскомнадзором і є підпорядкованими де-факто владі, що відбивається у трансльованих

ними матеріалах. [6] Також статистика цих ЗМІ використовується для підтвердження пропагандистських заяв про закладання значних бюджетних коштів на підтримку кримськотатарських ЗМІ, особливо у звітуваннях РФ на різноманітних міжнародних платформах, як от комітети ООН.

Відтак, після окупації півострова кримськотатарські національні ЗМІ перестали бути незалежним політичним інститутом кримських татар як корінного народу. Найпопулярніші засоби масової інформації були піддані цензурі і тиску з боку де-факто влади на редакції і журналістів, і внаслідок цього деякі з цих ЗМІ пригальмували мовлення, або були значно обмежені у провадженні своєї редакційної політики (обмеження свободи слова). Водночас функціонують кілька лояльних кримськотатарських ЗМІ, що імітує дотримання законних прав і інтересів кримськотатарського народу в забезпеченні функціонування політичних інститутів. Втім, варто зазначити, що ці інформаційні ресурси не мають реальної підтримки кримських татар і не артикулюють законні інтереси кримськотатарського народу. Також де-факто влада Криму через маніпуляції штучно збільшує кількість ЗМІ, які нібито функціонують кримськотатарською мовою, коли насправді кількість таких ЗМІ значно нижча офіційно заявленої.

Де-факто влада Криму через маніпуляції штучно збільшує кількість ЗМІ, які нібито функціонують кримськотатарською мовою, коли насправді кількість таких ЗМІ значно нижча офіційно заявленої

1. 7 березня 2014, відключення від мережі першого кримськотатарського телеканалу АТР

7 березня 2014 року телеканал АТР було відключено від інтернету, що унеможливило його супутникове мовлення. Про це заявили журналісти телеканалу у своєму новинному впуску Zaman. АТР провадив цілодобове мовлення у прямому ефірі, де давав об'єктивну оцінку перших етапів окупації півострова. [7]

2. 3 червня 2014, допит у «прокуратурі» Сімферополя головного редактора кримськотатарської газети «Авдет»

3 червня 2014 року головного редактора кримськотатарської газети «Авдет», члена Меджлісу Шевкета Кайбуллаєва викликали в де-факто прокуратуру Сімферополя. Приводом до допиту було названо перевірку за фактом нібито порушення керівництвом видання вимог закону РФ «Про протидію екстремістській діяльності». За словами

Кайбуллаєва, екстремістським «прокуратура» назвала використання виразів «анексія», «окупація» і «тимчасова окупація Криму». Також були висловлені претензії щодо матеріалів, які висвітлювали діяльність Меджлісу і Курултаю. Кайбуллаєва попередили про те, що редакція має більше не має пропускати до видання матеріалів, які «можуть викликати напругу у міжнаціональних відносинах». [8]

3. 25 червня 2014, звільнення директора Творчого об'єднання кримськотатарських програм ДТРК «Крим» Сейтісляма Кішвеева

25 червня 2014 року Сейтісляма Кішвеева звільнили з його посади директора Творчого об'єднання кримськотатарських програм ДТРК «Крим». Перед звільненням керівництво ДТРК запропонувало Кішвееву написати заяву про звільнення за власним бажанням. Після відмови його було звільнено за нібито відсутність дослівного перекладу програм програм з кримськотатарської мови. За свідченням Кішвеева керівництво ДТРК лишає виключно лояльних до окупаційної влади співробітників. [9]

4. 24 липня 2014, допит ФСБ головного редактора кримськотатарської газети «Авдет»

24 липня 2014 року головного редактора кримськотатарської газети «Авдет», члена Меджлісу кримськотатарського народу Шевкета Кайбуллаєва викликали в де-факто управління ФСБ РФ в Криму з вимогою надати пояснення щодо «звернення про наявність матеріалів екстремістського штибу в газеті «Авдет». Силовики звернули увагу на публікацію рішення Меджлісу «Про прийдешні вибори депутатів Державної ради і представницьких органів муніципальних утворень в Республіці Крим», в якому заявлялося про відмову Меджлісу брати участь у виборах. За словами Кайбуллаєва, «звернення», яке за фактом є доносом, також містило звинувачення в екстремізмі газети «Къырым». [10]

5. 10 серпня 2014, оголошення заборони на в'їзд до Криму генеральному координатору новинної агенції QHA

10 серпня 2014 року співробітники прикордонної служби РФ усно оголосили заборону на в'їзд до Криму раднику Голови Меджлісу кримськотатарського народу щодо Туреччини, генеральному координаторові новинної агенції QHA Ісмету Юкселю строком на 5 років (до 20 червня 2019 року). На момент виголошення заборони Юксель в'їжджав до Криму через КПП в Армянську. Водночас сповіщення про заборону в'їзду Юкселю не було видане. [11]

6. 11 серпня 2014, анулювання акредитації журналісту телеканалу ATR

11 серпня 2014 року журналісту телеканалу ATR Шевкету Нематтулаєву анулювали акредитацію в «Державній раді Криму». Підставою

став лист групи «депутатів» з проханням анулювати акредитацію Нематтулаєву на події в «Державній раді» через те, що той не виконував основних положень чинного «законодавства», а саме не вставав під час виконання гімну РФ і гімну «Республіки Крим». [12]

7. Вересень 2014, напад, обшук та витіснення редакції кримськотатарської газети «Авдет»

15 вересня 2014 року троє невідомих скоїли напад на будівлю, в якій знаходилася редакція кримськотатарської газети «Авдет» (власником будівлі була ГО «Фонд «Крим»). Вони зірвали прапор України і втекли. Наступного дня, 16 вересня, за рішенням де-факто суду в цій будівлі було проведено обшук. Силовики забороняли проводити фото- та відеофіксацію, погрожували арештом. Прикметно, що вони були вдягнені в російську уніформу, хоч і демонстрували українські посвідчення. 18 вересня «суд» оголосив про арешт майна «Фонду «Крим», а отже і будівлі, в якій знаходилася редакція газети «Авдет». В подальшому ця будівля була націоналізована. [13]

18 вересня «суд» оголосив про арешт майна «Фонду «Крим», а отже і будівлі, в якій знаходилася редакція газети «Авдет». В подальшому ця будівля була націоналізована.

8. 17 вересня 2014, допит ФСБ головного редактора кримськотатарської газети «Авдет»

17 вересня 2014 року головного редактора кримськотатарської газети «Авдет» Шевкета Кайбуллаєва викликали в де-факто управління ФСБ РФ в Криму, де йому вручили офіційне застереження про неприпустимість дій, які створюють умови для злочинів за ст. 282 КК РФ (публічні заклики до екстремістської діяльності). Кайбуллаєву заявили, що 23 червня 2014 року ним було допущено до публікації в «Авдет» текст, який у прихованій формі закликав не брати участь у виборах, а також, що він намагається перешкоджати законній діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування і виборчих комісій. [14]

9. 24 вересня 2014, попередження керівництву телеканалу АТР

24 вересня 2014 року на адресу керівництва телеканалу АТР прийшов лист від Центру протидії екстремізму в РФ («Центр Е»). В листі йшлося про те, що де-факто Управління Роскомнадзору в Криму і Севастополі проінформувало де-факто МЗС Криму про те, що телеканал АТР нібито «затято закладає думку про можливі репресії за національною та релігійною ознаками, сприяє формуванню антиросійської громадської

думки, зумисне розпалює з-поміж кримських татар недовіру до влади та її дій, що опосередковано загрожує екстремістською діяльністю». Також лист містив вимогу надати всі правоустановчі документи і список осіб, які офіційно працевлаштовані на телеканалі. [15]

10. 26 вересня 2014, звільнення кримськотатарської редакції ДТРК «Крим»

26 вересня 2014 року під час реорганізації з Творчого об'єднання кримськотатарських програм ДТРК «Крим» (після перереєстрації – Автономна некомерційна організація «Телерадіокомпанія «Крим») було звільнено «кримськотатарську редакцію» у складі редакторів та журналістів Зуре Пінкі, Ельмази Велієвої, Суріє Ібраїмової, Арзи Селімової, режисерів Едіє Аблаєвої, Айдера Яг'єва. Наслідком масового звільнення стало закриття культурних програм кримськотатарською мовою. Відтак, кримськотатарською мовою лишилися лише новини, які транслювалися в перекладі з російськомовних випусків. [16]

11. 26 січня 2015, обшук на телеканалі АТР

26 січня 2015 року в Сімферополі силовики оточили будівлю кримськотатарського телеканалу АТР. Представники ФСБ та де-факто слідчого комітету зупинили роботу телеканалу, провели обшук приміщення і допитали керівництво АТР. Протягом обшуку були вилучені відеозаписи зроблені під час мітингу під будівлею кримського уряду 26 лютого 2014 року, а також персональні дані співробітників телеканалу. [17]

Опівночі 1 квітня 2015 року в Криму припинив мовлення єдиний у світі телеканал кримськотатарською мовою АТР

12. 1 квітня 2015, припинення мовлення кримськотатарського телеканалу АТР та інших ЗМІ медіахолдингу АТР

Опівночі 1 квітня 2015 року в Криму припинив мовлення єдиний у світі телеканал кримськотатарською мовою АТР. Це було спричинено неможливістю перереєстрації згідно з російським законодавством. Представники Роскомнадзора кількаразово відмовляли керівництву у прийомі документів для процедури, посилаючись на формальні причини. Незадовго до закриття каналу Аксьонов заявив про неможливість функціонування в Криму телеканалів, які «розпалюють ворожнечу між народами», «викликають у населення відчуття напруги» та створюють «сподівання на повернення Криму в Україну». В цьому контексті він особливо підкреслив факт функціонування АТР. Згідно з заявою заступника голови представництва Роскомнадзора в Криму

Максима Ксензова, підставою для заключної відмови у перереєстрації документів АТР був лист де-факто прокуратури, яка «мала сумніви щодо того, що засновники телеканалу не є іноземними громадянами». [18] Інші ЗМІ медіахолдингу АТР, як от дитячий телеканал Lale, радіостанції «Мейдан» та «Лідер» також припинили аналогове та супутникове мовлення 1 квітня. [19]

13. 1 квітня 2015, припинення діяльності низки кримськотатарських газет, журналів і інформагенцій

З 1 квітня 2015 року завершилося право на функціонування низки кримськотатарських ЗМІ через непрходження ними процедури перереєстрації згідно з російським законодавством. Відтак, видання «Янъы Дюнья», «Къырым», «Авдет», «Арманчикъ», «Къасевет», «Йылдыз», інформагенції «Крымские новости QHA» і інтернет-портал «15минут.org» втратили право на функціонування на території Криму. Головний офіс агенції QHA переїхав до Києва. Газеті «Къырым» було скорочено фінансування на 40%. Газета «Авдет» скоротила свій тираж до 999 екземплярів для можливості працювати без реєстрації, згідно з російським законодавством, чинним на окупованому півострові. А журнал «Къасевет» переформатувався на кварталне видання (з попереднього щомісячного). [20]

14. 1–2 серпня 2015, напад на редакцію кримськотатарської газети «Янъы Дюнья»

1–2 серпня 2015 року невідомі розгромили і пограбували редакцію кримськотатарської газети «Янъы Дюнья» у Сімферополі. Зокрема були пошкоджені фізичні редакційні архіви, були викрадені комп'ютери і жорсткі диски з цифровим архівом; всі системні блоки були розібрані і дані, які містилися в них, були скопійовані. У фотоархіві були знищені світлини пов'язані з політичними подіями, як от мітинги і акції. З огляду на прицільний розгром та грабунок, можливо висновкувати, що це було скоєно або силовиками російських чи де-факто кримських спецслужб, або на їхнє замовлення. [21]

15. 29 березня 2016, блокування доступу до сайту 15minut.org (ресурс АТР)

29 березня 2016 року Роскомнадзор заблокував доступ до сайту «15 минут» – інформаційного ресурсу медіахолдингу АТР, який висвітлював події в Криму. Сайт внесли до «Єдиного реєстру заборонених сайтів». Кримська прокуратура пояснила цей факт тим, що ресурс систематично розповсюджував екстремістські матеріали, пропагував порушення територіальної цілісності РФ і проведення акцій громадської блокади Криму. [22]

ДЖЕРЕЛА:

1. Гаяна Юксель: В Крыму созданы марионеточные национальные СМИ. URL: <http://qha.com.ua/ru/obschestvo/gayana-yuksel-v-krimu-sozdani-marionetochnie-natsionalnie-smi/157912/>
2. В Крыму оккупанты используют против крымскотатарских СМИ сталинские методы давления – член Меджлиса. URL: <https://investigator.org.ua/news-2/196702/>
3. Крымскотатарских СМИ и свободы слова в Крыму нет – журналисты. URL: http://news.liga.net/politics/news/krymskotatarskikh_smi_i_svbodoy_slova_v_krymu_net_zhurnalisty
4. Расизм, дискриминация и борьба с «экстремизмом» в современной России: Альтернативный отчет о соблюдении Российской Федерацией Конвенции ООН о ликвидации всех форм расовой дискриминации. С. 12. URL: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Shared%20Documents/RUS/INT_CERD_NGO_RUS_28206_R.pdf
5. УВКПЧ, Ситуация с правами человека во временно оккупированной Автономной Республике Крым и городе Севастополе (Украина), 25 сентября 2017. Para. 158. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_RU.pdf
6. Аксенов заявил о начале работы крымскотатарского радио в Крыму. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28307397.html>
7. В Крыму телеканал АТР отключили от интернета. URL: <https://investigator.org.ua/ua/news/121267/>
8. Редактора крымскотатарской газеты вызывают на допросы по подозрению в экстремизме. URL: <https://ru.krymr.com/a/25408121.html>; Главреду крымскотатарской газеты вынесли предостережение за экстремизм. URL: <http://qha.com.ua/ru/proisshestiya/glavredu-krimskotatarskoi-gazeti-vinesli-predosterejenie-za-ekstremizm/136688/>
9. Директора ТО крымскотатарских программ ГТРК «Крым» Кишвеева уволили. URL: <http://qha.com.ua/ru/obschestvo/direktora-to-krimskotatarskih-programm-gtrk-krim-kishveeva-uvolili/137507/>; На ГТРК «Крым» увольняют нелояльных к новой власти сотрудников. URL: <http://www.sobytiya.info/news/14/42326>
10. Главного редактора газеты «Авдет» Шевкета Кайбуллаева вызывали в ФСБ. URL: <http://qtmm.org/новости/4515-главного-редактора-газеты-авдет-шевкета-кайбуллаева-вызывали-в-фсб>; На крымскотатарскую газету «Авдет» написали донос в Роскомнадзор. URL: <https://ru.krymr.com/a/25469274.html>
11. Россия продолжает не пускать в Крым лидеров крымских татар. URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/3403677-rossiya-prodolzhaet-ne-puskat-v-krym-lyderov-krymskykh-tatar>
12. Полуостров страха: хроника оккупации и нарушения прав человека в Крыму / Под общей редакцией Т. Печончик – Киев, 2015. – С. 109. URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/PeninsulaFear_Book.pdf

13. Российские силовики заблокировали здание Меджлиса, внутри ФСБ проводит многочасовой обыск (обновляется). URL: <https://ru.krymr.com/a/26586940.html>; В Крыму арестовано имущество фонда экс-главы меджлиса крымско-татарского народа. URL: <https://tass.ru/proisshestiya/1450497>
14. В Крыму главный редактор газеты «Авдет» получил «черную метку» от ФСБ. URL: <https://ru.krymr.com/a/26590776.html>
15. Телеканал АТР обвиняют в экстремизме. URL: <https://investigator.org.ua/news/137451/>
16. Уволенные крымскотатарские журналисты будут судиться с ГТРК «Крым». URL: <http://qha.com.ua/ru/obschestvo/uvolennye-krimskotatarskie-jurnalisti-budut-suditsya-s-gtrk-krim/140234/>; Уволенные властью крымскотатарские журналисты идут в Европейский суд. URL: <https://investigator.org.ua/voice-krim/142422/>
17. В Симферополе вооруженные люди оцепили крымскотатарский телеканал АТР (дополнено). URL: <https://investigator.org.ua/news/147504/>; В офисе крымскотатарского телеканала АТР закончен обыск, силовики изъяли видеоархивы. URL: <https://www.unian.net/society/1036495-v-ofise-krymskotatarskogo-telekanala-atr-zakonchen-obyisk-siloviki-izyali-videoarhivy.html>
18. Гендиректор АТР: Аксенов назвал наш канал вражеским, внушающим надежду на возвращение Крыма в Украину. URL: <https://gordonua.com/news/crimea/gendirektor-atr-aksenov-nazval-atr-vrazheskim-kanalom-vnushayushchim-nadezhdu-na-vozvraschenie-kryma-v-ukrainu-73623.html>; Отказ в регистрации телеканалу АТР связан с письмом прокуратуры России, – Роскомнадзор. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/27039906.html>;
19. Крымская полевая миссия по правам человека, Краткий обзор ситуации по Крыму (март 2015 года). С. 8-9. URL: http://cfmission.crimeahr.org/wp-content/uploads/2015/05/Obzor_KPM_Mart_2015_final.pdf; АТР прекратил вещание, но обещает вернуться. «Наш народ пережил Сталина, и мы всегда возвращаемся». URL: <https://ru.krymr.com/a/26931435.html>;
20. Конгресс национальных общин Украины, Группа мониторинга прав национальных меньшинств, «Два года войны: Ксенофобия в Украине в 2015г. Информационно-аналитический доклад по результатам мониторинга», 2016. С. 39; Инна Аннитова. «Авдет» и «Къасевет»: как выживает крымскотатарская периодика на полуострове. URL: <https://ru.krymr.com/a/27695309.html>;
21. В Симферополе разгромили редакцию крымскотатарской газеты «Яньы Дюнья». URL: <https://ru.tsn.ua/video/video-novini/v-simferopole-razgromili-redakciyu-krymskotatarskoj-gazety-yany-dyunya.html>
22. Крымская правозащитная группа, Мониторинговый обзор ситуации с правами человека в Крыму (март 2016 года). С. 10. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/04/Crimean-Human-Rights-Group_March_2016_RU.pdf; Информация из реестра по 15minut.org. URL: <https://antizapret.info/site.php?id=133063>

ОБМЕЖЕННЯ У ВИКОРИСТАННІ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВИ

Кримськотатарська мова вважається «державною мовою» в так званій Республіці Крим, нарівні з російською та українською мовами, згідно зі ст. 10 «Конституції Республіки Крим». Статус «державної мови» за російським законодавством передбачає використання її в діяльності органів влади, в назвах органів влади, судочинстві, дороговказах, в складенні нормативно-правових актів (законодавство), можливість навчання цією мовою, а також вільного послуговування нею в приватному житті і в громадському просторі. Ситуація з кримськотатарською мовою, попри те, що вона є «державною» за окупаційного режиму в Криму, є далекою від прописаних у російському законодавстві норм.

Жоден «державний» сайт так званої Республіки Крим не представлено кримськотатарською (чи українською – теж «державною мовою»); нормативні документи видаються виключно російською

Жоден «державний» сайт так званої Республіки Крим не представлено кримськотатарською (чи українською – теж «державною мовою»); нормативні документи видаються виключно російською; судові засідання де-юре можуть провадитися кримськотатарською, втім на практиці найчастіше їх переносять через нездатність «судочинців» провести процес не російською, а зрештою таки проводять російською; також обмежується послуговування ув'язненими кримськотатарською мовою. Ситуація з вивченням кримськотатарської, а також з можливістю отримувати нею освіту також є доволі складною: повсюдними є практики скорочення навчальних годин та закриття класів для навчання кримськотатарською. До того ж, випускні та вступні іспити кримські школярі можуть скласти лише російською мовою. При цьому важливо розуміти ще й той факт, що природною для передачі фонетики кримськотатарської мови є латинська графіка, а згідно п.6 ст.3 Федерального закону «Про мови народів Російської Федерації», який наразі де-факто діє на території Криму, передбачає, що «державні мови» в РФ використовують лише графічну основу кирилиці. Відтак, всі ці фактори скеровані на зменшення користування кримськотатарською мовою, що призведе до зубожіння мови, а згодом і до її згасання.

17 червня 2015 року було ухвалено де-факто владою «Закон про освіту в Республіці Крим» навчання у школах відбувається виключно російською мовою. Освіта рідною мовою відбувається лише за письмовою заявою батьків, і лише з 1 по 9 клас. За інформацією керівниці управління з питань освіти кримськотатарською мовою Меджлісу кримськотатарського народу Еміне Авамілевої, на 2013–2014 навчальний рік в Криму функціонувало 15 шкіл з кримськотатарською мовою навчання, в яких було 182 класи і 3092 учні. Також діяла одна школа з кримськотатарською мовою навчання і класами, де навчалися українською (40 класів, 809 учнів), і 20 шкіл з двома (кримськотатарська і російська) мовами навчання (68 класів, 679 учнів). Трьома мовами (кримськотатарська, українська, російська) навчалися у 27 школах (109 класів, 1281 учень). Загалом кримськотатарською навчався 5551 учень; 12707 учнів вивчали кримськотатарську, з них 28 – поглиблено, а 6906 – факультативно. [1] Загалом функціонувало 384 класи з кримськотатарською мовою навчання. [2]

Шкільні адміністрації повсюдно перешкоджають поданню заяв на вивчення кримськотатарської мови, змушують батьків відмовлятися від вивчення, або ж скорочують кількість годин на вивчення кримськотатарської мови та літератури

Згідно з інформацією «Міністерства освіти» в Криму, станом на 2017–2018 навчальний рік в Криму діяло 15 шкіл з кримськотатарською мовою навчання – 201 клас, 3651 учень. Також, на базі загальноосвітніх шкіл з російською мовою навчання відкриті класи з кримськотатарською мовою навчання – 137 класів з 1730 учнями в 37 школах. [3] Втім, варто відзначити, що статистика кількості учнів, які навчаються кримськотатарською, не є цілком релевантною, адже на практиці вивчення кримськотатарської мови є дуже обмеженим і перебуває під постійним тиском, попри факт заявленої свободи на навчання кримськотатарською та її вивчення. [1] Часто навчання кримськотатарською не реалізовується через помісне протистояння дирекції шкіл та вчителів зокрема: шкільні адміністрації повсюдно перешкоджають поданню заяв на вивчення кримськотатарської мови, змушують батьків відмовлятися від вивчення, або ж скорочують кількість годин на вивчення кримськотатарської мови та літератури – про це йтиметься далі.

Заразом, статистика кількісних змін доповнюється якісними змінами у сфері викладання і вивчення кримськотатарської мови після

російської окупації. Приміром, на початку 2014–2015 навчального року з освітніх закладів було вилучено всі видані в Україні підручники кримськотатарською мовою, окрім підручників з кримськотатарської мови та літератури. [1] За переліком надісланих до шкіл підручників, маємо, що було видано 61.000 підручників з 14 предметів кримськотатарською мовою. Причому, з-поміж них немає підручників з фізики і хімії. [4] Випускники (10–11 клас) кримськотатарську не вивчають – таким чином реалізовується системна «економія часу» задля підготовки до здачі випускових та вступних іспитів (державна форма оцінки знань, «Єдиний державний екзамен», не передбачає можливості скласти іспити з кримськотатарської мови). [5] Що стосується університетських студій, то там вивчення кримськотатарської скоротили на 300 годин – наразі мова вивчається на філологічних факультетах, а на інших спеціальностях вивчення відбувається у максимально скороченому форматі. [6] Також, є свідчення про закриття в дитсадках груп з кримськотатарською мовою виховання, що ускладнює дітям процес підготовки до навчання у школах кримськотатарською. [7]

Відчутна нестача педагогічних кадрів з викладання кримськотатарської мови. [1] З огляду на те, що кримськотатарська мова і література не внесені до шкільних навчальних планів, проведення занять з цього предмету можливе лише в позанавчальний час. До того ж викладання кримськотатарської мови не зараховується в педагогічний стаж вчителів. [8] І варто мати на увазі тиск адміністрацій шкіл на батьків – автори звіту неодноразово документували скарги батьків на перешкоджання з боку шкільних адміністрацій при створенні класів кримськотатарською мовою навчання, а також запису до них. Про це також повідомляє прес-служба Меджлісу. [9]

Відчутна нестача педагогічних кадрів з викладання кримськотатарської мови. Викладання кримськотатарської мови не зараховується в педагогічний стаж вчителів

Обмеження у вивченні кримськотатарської мови, маніпулювання адміністрацій в навчальних закладах і утиски викладачів не вважаються правопорушеннями в законодавстві окупаційної влади. У нормативній базі РФ, яку використовує де-факто влада в Криму, не прописано регулювальних процедур щодо освіти рідною мовою. Також на законодавчому рівні не встановлено кількісний критерій відкриття шкіл чи класів для навчання мовами меншин. [10] Це дає простір для маневру, враховуючи той факт, що утиски щодо використання

кримськотатарської мови не обмежуються лише навчальними процесами.

Варто відзначити, що обмеженням у використанні кримськотатарської мови є цілковита відсутність знаків у системі дорожніх вказівників кримськотатарською мовою. І, попри те, що авторам звіту відомі й випадки, коли на запити до державних структур кримськотатарською мовою відповідали теж кримськотатарською, в цьому підрозділі будуть представлені випадки з неможливістю послуговуватись кримськотатарською і в державних структурах, і навіть часом в приватному житті. Приміром, адвокат Еміль Курбедінов заявив про те, що дуже розповсюдженою практикою є заборона йому на допитах спілкуватися з підзахисним кримськотатарською. [11]

Відтак, надалі представлені кейси продемонструють, що обмеження у використанні кримськотатарської на побутовому та державному рівні є розповсюдженою практикою, скерованою на зменшення кількості мовців кримськотатарською, а надалі – й цілковитою маргіналізацією цієї мови.

1. 1 вересня 2014 закриття кафедри кримськотатарської літератури

З початку навчального 2014–2015 року в Таврійському національному університеті ім. Вернадського було закрито кафедру кримськотатарської літератури. Окрім того, було заявлено про скорочення годин, відведених на вивчення кримськотатарської мови на факультеті кримськотатарської мови і філології в Таврійському університеті. [12]

З початку навчального 2014–2015 року в Таврійському національному університеті ім. Вернадського було закрито кафедру кримськотатарської літератури

2 - 8. 1 вересня 2014 відмова у відкритті класів кримськотатарською мовою навчання та їх ліквідація в 9-ти школах Білогірського р-ну

З початку навчального 2014–2015 року в Білогірському районі на базі 9-ти районних шкіл була можливість відкрити набір до перших класів з кримськотатарською мовою навчання. Через спротив та протидію шкільних адміністрацій, класи так і не відкрилися. До того ж, у школах в селах Багате, Вишенне і Цвіточне класи з кримськотатарською мовою навчання були закриті, а учнів перевели до російськомовних класів. [13]

9. Вересень 2014, директорка Новопавлівської школи відмовила батькам у відкритті класу з кримськотатарською мовою навчання (Красноперекопський р-н)

В Новопавлівській школі (Красноперекопський р-н) директорка Галина Чорна відмовила батькам у відкритті класу з кримськотатарською мовою навчання, мотивуючи це тим, що не всі з них мають місцеву прописку. [13]

10. Вересень 2014, закриття класів з кримськотатарською мовою навчання в школі №29 (м. Сімферополь)

В сімферопольській школі №29 були закриті усі класи з кримськотатарською мовою навчання – з 1-го по 11-й. Учні були переведені до російськомовних класів. [14]

11 -13. Вересень 2014, в Євпаторії в 3-х школах скоротили час на вивчення кримськотатарської мови та літератури

В школах №14, №15 і №16 в Євпаторії скоротили час на вивчення кримськотатарської мови та літератури з 3-х годин до 2-х. [15]

14. 17 вересня 2014 обшук в кримськотатарській школі (Білогірський р-н)

17 вересня 2014 у селищі Зуя (Білогірський р-н) в національній школі з кримськотатарською мовою навчання співробітники ФСБ провели обшук. Обшук почався о 3 годині ночі в кабінетах вчителів, які носять мусульманське вбрання. В результаті обшуку було вилучено по одному екземпляру газет «Голос Криму» (за 2009 р.) і «Возрождение» (за 2011 р.). [16]

15. 15 січня 2015 перенесення судового засідання через неможливість провести процес кримськотатарською мовою («Верховний суд Республіки Крим»)

15 січня 2015 в так званому Верховному суді Республіки Крим мало відбутися судове засідання у справі «Фонду "Криму"», який очолює член Меджлісу Різа Шевкієв. Засідання мало відбутися кримськотатарською мовою, за клопотанням Шевкієва, який послався на відповідне право, закріплене «Конституцією РК». Засідання було перенесене, бо суд не зміг організувати процес кримськотатарською. [17]

16. 16 червня 2015 відмова у відкритті класу з навчанням кримськотатарською мовою (Красноперекопський р-н)

16 червня 2015 Мубеїн Небієв подав заяву про переведення його сина на навчання кримськотатарською мовою. Йому було відмовлено Красноперекопським районним управлінням освіти, і Небієв подав заяву до суду. При цьому у Красноперекопському районі немає жодної школи з навчанням кримськотатарською мовою, попри те, що

в районі проживає близько 2 тис. кримськотатарських родин. Суд не задовольнив скаргу Небієва. [18]

17. 28 серпня 2015 відмова у відкритті класу з навчанням кримськотатарською мовою в загальноосвітній школі №28 (м. Сімферополь)

28 серпня 2015 в загальноосвітній школі №28 м. Сімферополь (вул. Беспалова, 79) відбулася зустріч батьків учнів 5–6 класів з директоркою школи Ольги Левицької, на якій мало відбутися обговорення можливості дітьми отримати освіту кримськотатарською мовою. Після неодноразових усних відмов, батьки колективно звернулися до директорки з письмовою заявою про навчання дітей рідною мовою, згідно з російським законодавством, яке де-факто діє на півострові («Про освіту в РФ», «Про мови народів РФ», «Про порядок розгляду звернень громадян РФ»). На зустрічі директорка почала висміювати право дітей на навчання рідною мовою, а також пояснювала відмову тим, що кількість бажаючих навчатися кримськотатарською складає менше 25 осіб, що є мінімальною кількістю учнів у класі. Аргументи батьків щодо того, що жоден нормативно-правовий акт РФ не передбачає мінімальну кількість учнів для відкриття класу з національною мовою навчання, були проігноровані. Наприкінці розмови Левицька заявила, що прийме заяви батьків лише в індивідуальному порядку після особистої бесіди і за наявності оригіналу паспорта. [19]

На зустрічі директорка почала висміювати право дітей на навчання рідною мовою, а також пояснювала відмову тим, що кількість бажаючих навчатися кримськотатарською складає менше 25 осіб, що є мінімальною кількістю учнів у класі

18. 1 вересня 2015 скорочення навчання кримськотатарською мовою в школі №42 (м. Сімферополь)

1 вересня 2015 стало відомо про те, що у сімферопольській школі №42 ім. Ешрефа Шем'ї-заде (мікрорайон Каменка) з кримськотатарською мовою навчання на 2014–2015 навчальний рік лише 3 з 7-ми перших класів навчатимуться кримськотатарською мовою. Інші класи було переведено на навчання російською. Також деякі учні 3-го класу були змушені перейти до класів з кримськотатарською мовою навчання через тиск вчителів на їхніх батьків. При цьому 90% учнів школи є кримськими татарами. [20]

19. 1 вересня 2015 скорочення навчальних годин на вивчення кримськотатарської мови у Добровській школі (Сімферопольський р-н)

1 вересня 2015 стало відомо про те, що у Добровській школі Сімферопольського р-ну було скорочено навчальні години на вивчення кримськотатарської мови: продовжуватимуть її вивчення лише у класах з кримськотатарською мовою навчання, а класам з російською мовою навчання було запропоноване факультативне вивчення. При цьому 70% учнів школи є кримськими татарами. Звернення батьків до так званого Міністерства освіти на ситуацію не вплинуло. [20]

20. 27 січня 2016 обшук в кримськотатарському дитячому центрі Elif

27 січня 2016 в кримськотатарському дитячому центрі Elif (м. Джанкой) співробітники ФСБ, «прокуратури» і представники де-факто МЧС в Криму провели обшук. Як наслідок вони вилучили документацію центру, а також літературу турецькою та кримськотатарською мовами, і викликали співробітників центру на допит – їх розпитували щодо специфіки діяльності центру. Керівниця центру Лутфіє Зудієва відмовилася говорити без присутності свого адвоката, внаслідок чого їй вручили повістку, щоб наступного дня вона прибула до прокуратури. При цьому силовиками не було представлено жодних дозволів на проведення обшуку. Зудієва подала скаргу щодо незаконної перевірки, на що отримала відповідь про те, що огляд був проведений «з письмової згоди власника» (Зудієва переконує, що не давала письмового погодження на це), а також згідно зі ст. 176 КПК РФ (огляд місця події, місцевості, житла, іншого приміщення, предметів і документів з метою виявлення слідів злочину, з'ясування інших обставин, стосовних до кримінальної справи). Лутфіє Зудієва припускає, що обшук відбувся через те, що діяльність центру провадиться кримськотатарською мовою. [21]

21. 4 жовтня 2016 перенесення судового засідання через неможливість провести процес кримськотатарською мовою

4 жовтня 2016 так званий Бахчисарайський районний суд переніс судові засідання у справі члена Меджлісу кримськотатарського народу Мустафи Маушева (звинувачення за ст. 20.28 КпАП РФ за участь у зустрічі Меджлісу 22 вересня 2016 р.) через неможливість «судом» задовільнити вимогу Маушева і провести засідання кримськотатарською. [22]

22. 16 лютого 2016 позапланова перевірка кримськотатарського дитячого центру Elif

16 лютого 2016 в кримськотатарському дитячому центрі Elif (м. Джанкой) відбулася позапланова перевірка. Співробітники «прокуратури» прийшли з вимогою негайно представити документи в межах «розгляду звернень громадян». Перевірка провадилася після завершення робочого дня. [23]

23. 27 березня 2017 заборона ув'язненому в СІЗО надсилати листи додому кримськотатарською мовою

22 березня 2017 фігуранта так званої сімферопольської «справи Хізб ут-Тахрір» Теймура Абдулаєва було на 5 днів поміщено в карцер за те, що він намагався надіслати родині листа кримськотатарською мовою. Співробітники сімферопольського СІЗО знайшли листа при обшуку і забрали його, мотивувавши це тим, що Абдулаєв не має права писати не російською мовою. [24]

24. 30 червня 2017 позапланова перевірка кримськотатарського дитячого центру Elif

30 червня 2017 в кримськотатарському дитячому центрі Elif (м. Джанкой) співробітники «прокуратури», «Роспотребнадзору», де-факто відділу освіти і «поліції» провели перевірку, яка, за їхніми словами, була зумовлена потребою «моніторингу інтернет-мереж». Перед керівництвом центру було виставлено вимогу вивісити в центрі список заборонених сайтів для ознайомлення. Жодних претензій не було пред'явлено, і обшук після перевірки документів було завершено. [25]

25. 2017–2018 н.р. порушення права батьків на вибір мови навчання (с. Цвіточне, Білогірський р-н)

6 червня 2018 Кримське юридичне бюро провело перевірку в школі с. Цвіточне (Білогірський р-н). Перевірка проводилася на запит батьків школярів з приводу питання відкриття класу з навчанням кримськотатарською мовою (для першокласників). Перевіркою було виявлено, що на зборах щодо вступу дітей у перший клас не були роз'яснені умови навчання рідними мовами. При поданні заяв на зарахування дітей до перших класів, батькам були видані зразки, де завчасно було прописано мову навчання – «російська». Відтак, можливості подати заяву з іншою мовою навчання не було. Надалі під тиском громадськості клас з кримськотатарською мовою навчання таки було відкрито. [26]

26. 27 серпня 2018 відмова у забезпеченні права на навчання кримськотатарською мовою (с. Орлівка, Нахімовський р-н)

27 серпня 2018 зафіксовано випадок відмови Солошенко Людмили, директорки школи №46 с. Орлівка Нахімовського р-ну (м. Севастополь), відкрити на запит батьків клас із поглибленим вивченням кримськотатарської мови на базі школи. [27]

ДЖЕРЕЛА:

1. Хамза Караманоглу. Эмине Авамилева: к началу учебного года учебников на крымскотатарском языке по предметам в Крыму нет. URL: <https://ru.krymr.com/a/27227363.html>;
2. Образование на родном языке в Крыму. URL: <https://avdet.org/ru/2017/08/07/obrazovanie-na-rodnom-yazyke-v-krymu/>;
3. <https://monm.rk.gov.ru/ru/index> – знайти дані
4. Крымстат_підручники
5. УВКПЧ, Ситуация с правами человека во временно оккупированной Автономной Республике Крым и городе Севастополе (Украина), 25 сентября 2017, para. 196. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_RU.pdf;
6. Расизм, дискриминация и борьба с «экстремизмом» в современной России: Альтернативный отчет о соблюдении Российской Федерацией Конвенции ООН о ликвидации всех форм расовой дискриминации. Р. 14. URL: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Shared%20Documents/RUS/INT_CERD_NGO_RUS_28206_R.pdf;
7. Эдем Дудаков. Плясать можно, учиться – нет. Статус крымскотатарского языка на полуострове. URL: <https://soundcloud.com/radio-krym-realii/plyasat-mozhno-uchitsya-net-status-krymskotatarskogo-yazyka-na-poluostrove>;
8. В Крыму учителей крымскотатарского языка лишают педстажа, – Бариев. URL: <https://investigator.org.ua/ua/news/164021/>;
9. Меджлис крымских татар: в Крыму не хотят открывать национальные классы. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/27178702.html>
10. УВКПЧ, Ситуация с правами человека во временнооккупированной Автономной Республике Крым и городе Севастополе (Украина), 25 сентября 2017, para. 196. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_RU.pdf;
11. Иван Путилов. В карцер за родной язык: новые испытания для симферопольских мусульман. URL: <https://ru.krymr.com/a/28389298.html>;
12. Олесь Черемшина. «Могильщики» крымских вузов. URL: <https://ru.krymr.com/a/26572841.html>; Аксёнов заявил студентам Таврического университета, что Россия – страна огромных возможностей. URL: <https://ru.krymr.com/a/26561022.html>;
13. Эмир Достим. С чем пришло к 1 сентября крымскотатарское образование, URL: <https://ru.krymr.com/a/26561283.html>;
14. Олесь Черемшина. Образовательная «ломка» Крыма. URL: <https://ru.krymr.com/a/26560007.html>;
15. От «Минобраз» Крыма требуют решить проблемы с урезанием часов на изучение крымскотатарского языка. URL: <https://ru.krymr.com/a/26556445.html>;

16. Жители белогорского поселка сообщают об обыске в крымскотатарской школе. URL: <https://ru.krymr.com/a/26590190.html>; Андрей Колокольцев. Обыски в Крыму продолжаются: взялись за школы и мечети. URL: <https://ru.krymr.com/a/26590743.html>;
17. Суд по делу «Фонда «Крым» не смогли провести на крымскотатарском языке. URL: <https://avdet.org/ru/2015/01/19/sud-po-delu-fonda-krym-ne-smogli-provesti-na-krymtatarskom-yazyke/>;
18. Крымский татарин судится за право сына учиться на родном языке. URL: <https://soundcloud.com/hromadske-radio/ybomiw4ojgyz>;
19. Макс Маршмеллов. Право на родной язык по-русски. URL: <https://ru.krymr.com/a/27219985.html>;
20. Эмир Достим. Тревога вместо надежды. Почему в школах крымскотатарского языка становится меньше. URL: <https://ru.krymr.com/a/27219133.html>;
21. Крымские «правоохранители» пришли с проверкой в крымскотатарский детский центр. URL: <http://atr.ua/ru/news/155716-krymskie-pravoohraniteli-prishli-s-proverkoj-v-krymskotatarskij-detskij-tsentr>;
22. Суд в Крыму отказал Маушеву в проведении заседания на его родном языке – Смедляев. URL: <https://ru.krymr.com/a/news/28031196.html>;
23. Детский центр «Elif» снова проверяли. URL: <http://qha.com.ua/ru/politika/detskii-tsentr-elif-snova-proveryali/155234/>; В детском центре Elif в Крыму связывают обыски с деятельностью на крымскотатарском языке. URL: <https://ru.krymr.com/a/28588713.html>;
24. Иван Путилов. В карцер за родной язык: новые испытания для симферопольских мусульман. URL: <https://ru.krymr.com/a/28389298.html>;
25. Оккупанты провели обыск в крымскотатарском детском центре в Крыму. URL: <https://www.unian.net/society/2004684-okkupanty-proveli-obyisk-v-krymskotatarskom-detskom-tsentre-v-krymu.html>;
26. Крымское юридическое бюро. Информация о ситуации в школе с. Цветочное. URL: <https://www.facebook.com/145101022958996/photos/a.235467717255659/235467307255700/?type=3&theater>; В Крыму откроют класс с крымскотатарским языком обучения. URL: <http://qha.com.ua/ru/obrazovanie/v-krimu-otkroyut-klass-s-krimskotatarskim-yazykom-obucheniya/193671/>;
27. Отказ директора школы в открытии класса с крымскотатарским языком обучения. URL: <https://www.facebook.com/engulatovalenura/posts/1815725318543829>;

Усі лінки перевірено 17/11/2018.

II том Енциклопедії репресій в Криму від моменту анексії Росією містить фактологічну інформацію щодо порушень прав людини в окупованому Російською Федерацією Криму з 26 лютого 2014 року до 31 грудня 2018 року. Дослідження охоплює теми свободи слова та інформації, свободи зібрань та асоціацій, релігійних свобод, розповсюджених порушень міжнародного гуманітарного права та права на самовизначення кримськотатарського народу.

У цьому виданні представлені 2 глави – «Порушення міжнародного гуманітарного права в Криму» та «Право кримськотатарського народу на самовизначення», а також загальний огляд інших глав дослідження. При цьому, хронологічна межа представлених у цьому виданні двох глав, – 30 вересня 2018 року.

Автори: Марія Квіцінська, Анастасія Моїсеева, Юлія Аносова, Євгенія Андреюк, Галина Василенко.

Збір та верифікація фактів та інформації: Джеміль Мамутов, Юлія Аносова, Марія Квіцінська, Анастасія Моїсеева, Галина Василенко.

Редактура: Таміла Ташева, Марія Квіцінська, Юлія Давидова, Асан Аметов, Денис Савченко, Галина Василенко.

Верстка та дизайн: Тетяна Кабакова.

© Всі права захищені. Для повного або часткового відтворення матеріалів цього звіту посилання на «КримSOS» є обов'язковим.

Це дослідження підготоване в межах проекту за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. Зміст цього дослідження є виключно відповідальністю ГО «КримSOS»

КримSOS

2018

